

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Problematika půjček a jejich důsledků ve finančním vzdělávání
na 2. stupni ZŠ

Issues and consequences of loans in financial education
on the lower-secondary school level

Martina Hubařová

Vedoucí práce: Ing. Michaela Dvořáková, Ph.D.
Studijní program: Učitelství pro střední školy (N7504)
Studijní obor: N FJ-ZSV (7504T217, 7504T190)

Odevzdáním této diplomové práce na téma Problematika půjček a jejich důsledků ve finančním vzdělávání na 2. stupni ZŠ potvrzují, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 11. července 2021

Na tomto místě bych ráda upřímně poděkovala paní Ing. Michaelle Dvořákové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a odborné vedení. Děkuji jí za ochotu, neúnavnou vstřícnost a podporující přístup, jenž měl svůj podíl na radosti, kterou mi zpracovávání diplomové práce přinášelo.

Mé poděkování patří také rodině za její podporu a pochopení.

ABSTRAKT

Náplní diplomové práce je problematika půjček a jejich důsledků ve vztahu k vyučování finanční gramotnosti na 2. stupni základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií na území České republiky. Podrobněji se práce zaměřuje na tematiku půjček a s nimi spojených společenských problémů jako jsou zadluženost či exekuce. V první části je čtenáři předložena vybraná oblast postupně optikou společenskovědních a humanitních disciplín. Jsou jimi ekonomie, právo, sociologie a psychologie. V každé kapitole jsou tak čtenáři představeny půjčky a jejich důsledky z jiného hlediska a v jiných souvislostech. Prolnutím přístupů všech čtyř věd práce nabízí ucelený pohled na zkoumané téma. Druhá část práce je pak zaměřena na propojení půjček a finančního vzdělávání ve výuce občanské výchovy. Pátá kapitola analyzuje zakotvení tématu v kurikulu a v současném školním systému finančního vzdělávání na 2. stupni ZŠ a odpovídajících ročnících víceletých gymnázií. Vedle strategických dokumentů je pojednáno i o vybraných příručkách a dalších možnostech vzdělávání žáků. Součástí je také rozbor tematiky v aktuálně akreditovaných učebnicích občanské výchovy, jejichž obsah však dle názoru autorky plně neodpovídá potřebám současné společnosti. Náplní poslední kapitoly jsou konkrétní aktivity, které může pedagog do své výuky zařadit, a přispět tak k ucelenému způsobu vnímání půjček a jejich důsledků u žáků.

KLÍČOVÁ SLOVA

Půjčka – spotřebitelský úvěr – důsledky půjček – ochrana před zadlužením – finanční vzdělávání – návrhy aktivit

ABSTRACT

The issue of the submitted diploma thesis is loans and their consequences and the way it is discussed in financial education in lower-secondary school and corresponding years of grammar school in the Czech Republic. In detail, the thesis focuses on the issue of loans and social issues they are resulting into as indebtedness or execution. In the first part, the reader is introduced to the selected issue from the point of view of social sciences and humanities. These are economy, law, sociology and psychology. In each chapter, loans and their consequences are discussed from various points of view and in various contexts. By blending the approaches of all four sciences, the thesis offers a comprehensive view of the researched topic. The second part of the thesis is then focused on the connection of loans and financial education in civic education lessons. The fifth chapter is the analysis of how the topic is embodied in school curriculum and in the current educational system of financial education in lower-secondary school and corresponding years of grammar school. Besides strategic documents, selected handbooks and other options of educating children are discussed. The analysis of this topic in currently accredited textbooks of civic education is also involved in this part. The content of these textbooks, however, in the author's opinion, does not fully meet the needs of today's society. In the last chapter, particular activities which can an educator do in his lessons are drafted. These activities can be integrated into each lesson and therefore, they can be integrated into lesson and contribute to pupils' general opinion on loans and their consequences.

KEYWORDS

Loan – consumer loan – consequences of loans – debt protection – financial education – proposals of activities

Obsah

Úvod	8
1 Pohled ekonomie	11
1.1 Základní pojmy a jejich pojetí	11
1.2 Provázanost s ekonomickým prostředím a východiska současné situace.....	15
1.3 Ekonomické důsledky zadlužení.....	17
1.4 Nástroje ochrany spotřebitelů	21
2 Pohled práva	26
2.1 Půjčky a úvěry – terminologie	26
2.2 Zákonná úprava.....	26
2.3 Konkrétní prvky ochrany spotřebitelů z hlediska práva	34
3 Pohled sociologie.....	38
3.1 Důvody přijetí půjčky	38
3.2 Sociologické důsledky zadlužení.....	40
4 Pohled psychologie.....	45
4.1 Využívání emocí ze strany věřitelů.....	45
4.2 Psychické rozpoložení dlužníka.....	48
5 Pohled pedagogiky	53
5.1 Strategie finančního vzdělávání na základní škole	53
5.2 Finanční vzdělávání v oblasti půjček.....	55
5.3 Analýza tématu půjček a jejich dopadů v učebnicích.....	57
5.4 Další realizace finančního vzdělávání	59
6 Didaktické přípravy	62
6.1 Jak si správně půjčit.....	62
6.2 Exekuce.....	66

6.3	Dětské dluhy	71
6.4	Osobní setkání s pracovníkem organizace z oblasti poradenství.....	76
	Závěr.....	80
	Seznam použitých informačních zdrojů	82
	Seznam příloh.....	91

Úvod

Tato práce se zaměřuje na problematiku půjček a jejich důsledků z hlediska dlužníků, fyzických osob, kterými budou (jsou) žáci 2. stupně základní školy a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií. Již v brzké době budou oni sami postavami trhu půjček a úvěrů, a proto je třeba, aby byli vybaveni takovými znalostmi a schopnostmi, které jim pomohou ochránit je a správně se rozhodovat. Téma přitom bylo zvoleno právě proto, že autorka práce v této oblasti vnímá v současném stavu nedokonalosti. Půjčky jsou v rámci kurikula i jiných pedagogických materiálů vnímány zejména z ekonomického pohledu. Jejich ostatní vybrané aspekty je možné, v rámci určitého zjednodušení, zařadit do oblastí práva, sociologie a psychologie. Práce proto pracuje se zdroji z oblastí uvedených třech společenských a jedné humanitní vědy, přičemž se snaží o co nejautentičtější přenos informací. Tyto ostatní aspekty jsou však často upozadřovány. Jako jeden z budoucích pedagogů autorka pevně věří, že se na zlepšení této situace podílí stále více pedagogů a že se díky společnému úsilí bude úroveň finančního vzdělání ve všech jeho souvislostech nadále zlepšovat.

Práce se skládá ze šesti kapitol. Náplň jednotlivých kapitol je zvolena tak, aby se mohla stát prostředkem rychlého zorientování se v současném stavu problematiky a mohla tak čtenářům-pedagogům posloužit v rámci přípravy na výuku. První kapitola představuje úhel pohledu ekonomie. Čtenář se v ní seznámí s podstatou pojmů půjčka a dluh a s jejich provázanostmi v širších ekonomických souvislostech jak českého, tak celosvětového prostředí. Vedle vysvětlení pojmů a časových sousledností jmenovaných jevů jsou důsledky půjček dokumentovány také doplňujícími statistickými údaji. Dále jsou zkoumány možné negativní důsledky zadlužení. V této podkapitole se čtenáři dostanou informace o průběhu zadlužení, exekučního a insolvenčního řízení. Uvedeny jsou nástroje, které může spotřebitel pro zajištění svého šťastného života či alespoň zmírnění nepříjemností vyplývajících ze špatného rozhodnutí, využít. Další podkapitola je koncipována tak, aby se čtenář seznámil s možnostmi ochrany spotřebitelů, jejíž důležitou součástí je také finanční gramotnost a zodpovědné zadlužování.

Druhou oblastí, které se práce věnuje, je oblast práva. Práce v ní čtenáři předkládá přehled současné právní úpravy, která se jednotlivými oblastmi zabývá. Ten tak nemusí

hledat relevantní informace sám v zákonech, čímž mu tento text usnadňuje jeho práci. Třetí kapitola se zabývá hlediskem sociologie. Kapitola na základě soudobých průzkumů objasňuje nejčastější důvody přijetí půjčky a důsledky navazujícího zadlužení všech zúčastněných. Čtenáři tak je prostředkem k uvědomění si, že zadluženost má často hluboké dopady nejen na onoho spotřebitele, který je přímým dlužníkem, ale na celou jeho rodinu.

Čtvrtá kapitola pak dokazuje, že téma půjček je propojeno také s oblastí psychologie. Čtenář si díky této kapitole může rozšířit svůj pohled na danou problematiku jak o způsoby využívání emocí ze strany věřitelů, tak o prohloubení znalostí o psychickém rozpoložení dlužníka. Tato oblast uzavírá souhrn vědomostí, jejichž znalost může být pedagogovi prospěšná pro snazší uchopení tématu pro jeho vlastní výuku.

Druhá část práce, jejímž cílem je předložit čtenáři ukázky konkrétních aktivit, které může uplatnit ve výuce, je uvedena kapitolou představující pohled pedagogiky. Tato, v pořadí pátá kapitola, se zabývá rozborem pedagogických dokumentů, které se do výuky finanční gramotnosti a okruhu půjček a jejich důsledků promítají. Čtenář z této kapitoly může čerpat při vytváření koncepce jeho výuky. Kapitola mu přináší vhled do zkoumaného obsahu finančního vzdělávání skrze strategické dokumenty vzdělávání na 2. stupni ZŠ a odpovídajících ročnících víceletých gymnázií, zejména je pak pozornost věnována současným nejvíce využívaným akreditovaným učebnicím. Uvedeny jsou také další možnosti realizace finančního vzdělávání. Na základě obsahu této kapitoly si čtenáři mohou rychle tematiku zařadit do rámce toho kterého dokumentu. Uvedené rozbory tak čtenáři ulehčují jeho orientaci v náplni a záměru jednotlivých dokumentů a jejich navázání na zkoumané téma.

Poslední kapitolou práce jsou pak didaktické přípravy čtyř aktivit. Z pohledu autorky nejsou půjčky a jejich důsledky učivem, k jehož probrání by stačilo pochopení výpočtu RPSN, vyplnění několika matematicky založených úkolů či zodpovězení otázek uvedených v současných akreditovaných učebnicích. Autorka je přesvědčena o tom, že pro podnícení zodpovědného přístupu k financím je třeba žáky seznamovat se všemi aspekty, které se tématu dotýkají. Proto jsou náplní šesté kapitoly práce konkrétní aktivity, které dle autorky toto kritérium propojení pohledu vícera oblastí splňují. Pracovní listy a jiné podklady aktivit jsou přiloženy formou příloh. Čtenář-pedagog je pro využití těchto aktivit

ve výuce vybaven jak popisy jednotlivých částí, cílů a průběhu aktivit, tak jejich propojením s první částí práce. Pro vyšší efektivnost čerpání informací z teoretické části práce jsou pro čtenáře u specifických částí aktivit umístěny odkazy na příslušné podkapitoly. Tím práce usnadňuje cestu čtenářům, kteří se rozhodli zaměřit se rovnou na uvedené aktivity a teoretické pozadí zkoumat až následně.

1 Pohled ekonomie

První z tematických oblastí, které se práce věnuje, je oblast ekonomie. První podkapitola se zaměřuje na základní pojmy a jejich pojetí. Jejím účelem je seznámit čtenáře s tematickým jádrem celé práce a uvést ho do obrazu soudobého stavu. Téma půjček je především tématem ekonomickým, proto je v této části popsán celý proces od přijetí půjčky a průběh splácení včetně možných důsledků, které s sebou může přinést. Proto, že žádný z ekonomických fenoménů nelze zkoumat samostatně, je v druhé části kapitoly doloženo také propojení s ekonomickým prostředím celého státu i světa a jsou tak objasněna východiska současné situace. Třetí podkapitola se blíže věnuje možným závěrečným důsledkům zadlužení, zejména exekuci a oddlužení. V další části je pak pozornost zaměřena na důležitost ochrany spotřebitele a konkrétní nástroje, které dnes na poli pomoci současným a budoucím dlužníkům existují.

1.1 Základní pojmy a jejich pojetí

Podstatou půjček je závazek – dluh. Právě tento typ závazku je v současné době ve vyspělých zemích téměř všudypřítomný. Dluh se od jiných závazků odlišuje tím, že poukazuje na povinnost splatit určitou peněžní částku (Graeber, 2012). Na rozdíl od ostatních závazků je tedy vyčíslitelný. Slovo dluh v nás v současnosti silně implikuje obchodní myšlení. Jeho původ však vychází z pojmů morální závazek a spravedlnost (Graeber, 2012). Společné pro tehdejší i současný význam pojmu dluh je, že je tradičně vnímán jako negativní (Nováková a Sobotka, 2011). Prvními dluhy byly dluhy čestné, které označovaly potřebu oplatit dar, vykonat pomstu nebo osvobodit uvězněné rodinné příslušníky nebo přátele (Graeber, 2012). Úvěrem v dřívějších dobách tak byla čest, která jedince vedla k dodržování slibů a v případě nespravedlnosti k vyrovnání účtů s protistranou.

V dobách raného křesťanství zastávali mnozí názor, že není možné být zároveň obchodníkem a křesťanem, a úrok byl považován za neoprávněné bohatství (Riegel, 2007). Ještě v 17. století situaci evropských obchodníků omlouvali tím, že *všechn obchod se v podstatě zakládá na úvěru a úvěr je ve skutečnosti jen rozšířením vzájemné pomoci* (Graeber, 2012, s. 259). Průběhem času a vývojem lidstvo dospělo do bodu, kdy je jeho jazyk silně ovlivněn tržní terminologií, a to do takové míry, že tento vývoj podstaty dluhu

již nepocítuje (Riegel, 2007). Dluhy jsou v současnosti na rozdíl od morálních závazků neosobní, a tedy i přenositelné. Podstatným rysem dluhů také je jeho tendence ke stálému narůstání (Člověk v tísní, o. p. s., 2007).

Problematika závazků a dluhů existovala již dlouho před tím, než byly hlavní postavy těchto vztahů pojmenovány jako věřitel a dlužník. Termín úroky je totiž klasifikován jako starší než vynález písma (Graeber, 2012). V současném pojmosloví je věřitelem jednatel nebo společnost, která dlužníkovi poskytuje peníze s tím, že obvykle očekává jejich splacení včetně úroků (ČBA, 2021e). Dlužník je pak subjekt, který jinému subjektu ony peníze dluží (ČBA, 2021b). S pojmem dlužník se však v současnosti lze setkat v různých souvislostech. Příkladem může být koncepce dlužníka jako každého, kdo neplní smluvní podmínky či povinnosti dané zákonem nebo kdo ručí za půjčky druhých (Člověk v tísní, o. p. s., 2007). V praxi je tedy nutno rozeznávat, v jaké konotaci je tento pojem užit. Dalším, co je třeba rozlišovat je, zda je oním dluhem půjčka, nebo úvěr.

Za půjčku (správně zápůjčku) se běžně považuje vypůjčení od nepodnikatelů (Stario Agency, 2020). Je jí tedy půjčka od příbuzných, kamarádů apod. Předmět půjčky může být jak peněžní, tak i nepeněžní a účel využití peněz nebývá určen. Ke vzniku smlouvy o půjčce peněz je třeba skutečné poskytnutí peněžních prostředků. Pokud je věřitelem podnikatel nebo právnická osoba, jedná se o úvěr. V tomto případě je pak často zadán způsob využití peněžních prostředků. Smlouva o úvěru vznikne i v případě, že ještě nebyly finanční prostředky věřitelem poskytnuty (Nováková a Sobotka, 2011). Na trhu figurují jak bankovní, tak nebankovní poskytovatelé a zprostředkovatelé úvěrů. Mezi nejčastěji využívané produkty, které nabízí, jsou spotřebitelské, hypoteční či kontokorentní úvěry, úvěrové a kreditní karty, splátkový prodej (Člověk v tísní, o. p. s., 2007). Přijetím dluhu se dlužník stává zadluženým.

Být zadlužený nemusí samo o sobě pro dlužníka vždy znamenat problém. Žít na dluh je dnes mnohými považováno za běžné (Riegel, 2007), a pokud jedinec přijetí závazku důkladně zváží a nepříhodí se mu žádná neočekávaná událost, nemusí se jeho každodenní reality existence jeho dluhu dotknout. Problém nastává v momentě, kdy jedinec není schopen své finanční závazky plnit. Pokud pak jedinec *zastavil platby podstatné části svých peněžních závazků, nebo je neplní po dobu delší 3 měsíců po lhůtě*

splatnosti, nebo není možné dosáhnout uspokojení některé ze splatných peněžitých pohledávek vůči dlužníku výkonem rozhodnutí nebo exekucí, nebo nesplnil povinnost předložit seznamy, které mu uložil insolvenční soud (Česko, 2006b, odst. 3), hovoří se o úpadku (MS, 2018). Ten má dvě formy: platební neschopnost a předlužení. Platební neschopnost se může týkat kohokoli (fyzické i právnické osoby). V situaci platební neschopnosti se nachází ten, kdo má nejméně 2 věřitele, peněžité závazky déle než 30 dní po splatnosti, a kdo není schopen tyto své závazky plnit (MS, 2018). Platební neschopnost vytváří strukturální základ životní situace jedince (Bouyon a Musmeci, 2016). Platebně neschopný se přitom nemusí stát jen ten, kdo má významně velké závazky, ale i ti, jimž se nahromadilo více menších dluhů. V takovém případě pak mohou existenci dlužníka ohrozit i zdánlivě nepodstatné dluhy (Člověk v tísní, o. p. s., 2007). Druhým typem úpadku je předlužení. To se z kategorie fyzických osob týká pouze podnikatelů a je definováno jako situace, kdy má dlužník nejméně 2 věřitele a souhrn jeho závazků převyšuje hodnotu jeho majetku (Česko, 2006b). Protože práce pojednává o půjčkách běžného spotřebitele, je dále brána v potaz zejména situace platební neschopnosti.

Příčin platební neschopnosti jakožto možného závažného důsledku půjčky existuje vícero, od naivity spotřebitele až po legislativní úpravy, které dávaly prostor nekalým praktikám. Některé průzkumy jako nejčastější příčinu úpadku uvádí nízké ekonomické vzdělání občanů (Sdružení SPES, z. s., 2007). To je jistě důležitým faktorem chování spotřebitele, avšak nelze ho považovat za faktor jediný či naprosto vypovídající. Finanční gramotnost obyvatel od roku 2016 každoročně zjišťuje Česká bankovní asociace. Index finanční gramotnosti od prvního měření v roce 2016 (54 %) každoročně rostl až na hodnotu 61 %, která byla zjištěna v roce 2020 (ČBA, 2020a). Tento růst je pro budoucí vývoj naší ekonomické situace pozitivní. Průzkum také každoročně ukazuje, že míra úspěšnosti závisí zejména na úrovni vzdělání dotázaných. Průzkum zjistil, že nejvíce toho obyvatelé České republiky o financích vědí díky vlastní zkušenosti (42 % dotázaných). 17 % vděčí za informace poradci, pouze 11 % respondentů uvedlo, že se nejvíce dozvěděli doma v rodině a 8 % ve škole (ČBA, 2020a).

Jednou z oblastí, na kterou je třeba klást obzvlášť důraz již ve výuce, je seznámení žáků s tím, jak sestavit funkční měsíční plán příjmů a výdajů domácnosti či jaká rizika

může nést uzavření smlouvy o úvěru s neférovým subjektem. Častým problémem je volba nesolidní společnosti, pouze zběžné přečtení smlouvy, případně její podepsání bez plného porozumění jejímu obsahu (Sdružení SPES, z. s., 2007). V průzkumu České bankovní asociace (dále ČBA) z roku 2018 vyšlo najevo, že 64 % dotázaných neumí správně posoudit výhodnost měsíční a roční sazby (ČBA, 2018a). V roce 2020 na tutéž otázku špatně odpovědělo 58 % respondentů (ČBA, 2020a). I přes to, že tento ilustrativní příklad poukazuje na zvyšující se znalosti v populaci, zároveň lze shledat, že ke zvýšení finanční gramotnosti obyvatel a tím i ke snížení množství lidí, které sužují finanční problémy, je stále velký prostor. Jako vhodný prvek systému lze hodnotit ochranu spotřebitelů, kterou poskytují různou formou různé subjekty.

I když nese každý spotřebitel zodpovědnost za své jednání, je třeba oblast půjček a úvěrů monitorovat. Pouze tak je možno zamezit případným nekalým praktikám či jinému chování klasifikovanému jako nepatřičné. Spotřebitel jako jedinec se často nedokáže ve spleti nabídek a těžko srozumitelných smluvních podmínek orientovat. Jeho ochrana je však nezbytná také vzhledem k existenci neférových subjektů na finančním trhu. K tomu, aby se postavení spotřebitele zlepšilo, je třeba mezi spotřebiteli šířit povědomí právě i o možnostech jejich ochrany. Tu lze dělit dle toho, v jaké situaci k ní dochází, na ochranu ex post a ex ante (Bouyon a Musmeci, 2016). Ochrana přístupem ex ante probíhá ještě před tím, než se spotřebitel do stavu platební neschopnosti dostane a jejím cílem je zejména prevence a základní ochrana spotřebitele. Situace ex post ochrany je charakterizována tím, že k ní dochází až po tom, kdy se spotřebitel stane neschopným dostát svým závazkům, tedy se stane platebně neschopným. V tomto kontextu se u fyzických osob nepodnikatelů jedná o řešení jejich situace formou konkursu a oddlužení. Při konkursu dojde ke kompletnímu zpeněžení majetkové podstaty dlužníka a poměrnému uspokojení věřitelů a v případě nutnosti k následné exekuci (MS, 2018). Oproti likvidačnímu způsobu je oddlužení způsobem sanačním a po jeho skončení může dojít k osvobození od splacení do té doby neuspokojených pohledávek (Česko, 2006b).

Každý stát volí k dluhové problematice svůj vlastní přístup. Systém, který může být hodnocen jako přínosný pro dlužníky, byl zaveden například ve Velké Británii. Funguje zde dělení na dluhy prioritní (takové, které mohou okamžitě ohrozit dlužníkovu existenci

jako je dluh nájemného či dluh na službách spojených s užíváním obytných prostor) a neprioritní (menší dluhy se vzdáleným datem splatnosti, např. spotřebitelské úvěry a dluhy na kreditních kartách) (Financial Conduct Authority, 2019). Dlužníci v takto organizovaném prostředí mají jasné vodítko, jaké závazky by měli splatit nejdříve. V českém prostředí však žádné obdobné oficiální členění zatím zavedeno nebylo.

1.2 Provázanost s ekonomickým prostředím a východiska současné situace

Pro zasazení problematiky do celkového obrazu a pochopení všech ekonomických vlivů je třeba si uvědomit, že situace spotřebitelských účtů domácností České republiky je závislá na vládních rozhodnutích. Jedním z nich je diverzita poskytovatelů a zprostředkovatelů spotřebitelských půjček. Na českém trhu figurovalo k 31. 1. 2021 37 bank, které byly členy ČBA a společně reprezentovaly více než 99 % českého bankovního sektoru (ČBA, 2021a) a 85 nebankovních poskytovatelů spotřebitelských úvěrů a 18 627 nebankovních zprostředkovatelů (včetně vázaných zástupců, akreditovaných osob aj.) (ČNB, 2021a)

Růst „obchodu“ s úvěry významně přispěl ke zvýšení průměrné úrovně zadlužení domácností nejen u nás (Bouyon a Musmeci, 2016). Výše zadluženosti domácností ČR se zvyšuje prakticky od jejího vzniku, od února 2016 pak roste neustále (ČTK, 2021b) a poptávka domácností po úvěrech na bydlení a spotřebu rostla i přes vlnu pandemie, která Českou republiku zasáhla v roce 2020 (ČTK, 2020b). V prosinci 2020 měly české domácnosti dluh ve výši 1,865 bilionu Kč, což značí meziroční růst o 114,4 miliardy Kč (ČTK, 2021c). V lednu 2020 splácelo půjčku 75 % Čechů (ČBA, 2020c). O zadluženosti se zde smýšlí na úrovni domácností, neboť jedinci se často nerozhodují o umístění svých příjmů samostatně, ale právě v rámci domácnosti (Bouyon a Musmeci, 2016).

Příčinou zvyšující se zadluženosti v minulých letech byla mimo jiné také dobrá ekonomická situace jak České republiky, tak i jejich občanů (Teplý, 2013). Další podstatnou vazbou na ekonomiku státu je rozhodování jedinců zasažených exekučním řízením. Faktem je, že exekuce je momentem, kdy se mnozí uchýlí pro výplatu „bokem“ či k hledání finančních prostředků do oblasti šedé nebo černé ekonomiky (Rychlíková et al., 2018). V minulých letech tak učinilo více než 200 tisíc Čechů a česká ekonomika tak zřejmě každoročně trátí 10-20 miliard Kč (Prokop, 2019). Výsledky uvedených šetření tak

dokládají, že významnou roli na finanční situaci všech jedinců mají vládní rozhodnutí ohledně hospodářské politiky státu.

Do vztahu s dalšími ekonomickými vazbami vstupuje také uspokojování věřitelů, které u spotřebitelů v úpadku probíhá dvěma různými způsoby – exekucí či osobním bankrotem. I přes možný dojem efektivnějšího splacení závazků spotřebitelů formou exekuce nežli formou osobního bankrotu, je však situace obrácená. Ukázalo se, že osoba v exekuci k lednu 2019 splatila zhruba 18-30 % svých pohledávek, zatímco při insolvenčním řízení došlo ke splacení až 56 % dluhů (Bumba, 2019). Pro věřitele, a tedy i ekonomiku českého státu, je tedy průměrně přínosnější, pokud je dlužníkovi umožněn osobní bankrot, spíše než uvalení exekuce. Druhým faktorem, který by pro mnohé věřitele mohl hrát roli, je ten, že při exekučním řízení je uspokojován zejména první věřitel, zatímco v insolvenčním řízení je rovněž vyhověno všem věřitelům (Bumba, 2019). K posunutí řešení situace domácností České republiky s exekucí směrem k oddlužení měla česká vláda příležitost během šestiletého období konjunktury (Prokop, 2019). Ta tak ale neučinila. Ze statistik společnosti Czech Credit Bureau vyplývá, že bylo v ČR v roce 2020 vyhlášeno 17 396 osobních bankrotů (ČTK, 2021a). To je o 7 % méně než v roce 2019, přičemž poklesl i počet podaných návrhů (o 13 %). V roce 2020 jich bylo podáno 17 701. Příčinou poklesu by dle zdroje mohla být současná pandemická situace. Toto rozhodnutí se odrazí v dalším období krize, které se těchto domácností jistě značně dotkne. Do budoucna v této oblasti nelze očekávat příliš optimistický vývoj, a to hlavně kvůli klesajícímu příjmu domácností a neklesajícím nákladům spojeným s dluhy, úroky. Dlouhodobým trendem je snižující se výše rezerv domácností a tím zvyšující se pravděpodobnost vzniku problémů se splácením (Teplý, 2013). Požadavek funkční ochrany spotřebitelů, správně nastaveného právního rámce a efektivního vzdělávání v oblasti půjček tak má své opodstatnění.

V úvahu je přitom třeba brát provázanost českého finančního prostředí se situací v Evropské unii (dále EU) i v globálním měřítku. Změny českého trhu finančních produktů mohou být zapříčiněny i krizí v jiném státě, a to vlivem, který povede k poklesu růstu HDP, zvýšení nezaměstnanosti nebo poklesu zahraničního obchodu (Teplý, 2013). Dokladem může být vývoj ČR po krizi roku 2007, ke které přispělo množství dlužníků, kteří nebyli schopni splácet své závazky u autocertifikovaných poskytovatelů hypoték.

V České republice naštěstí jejím vlivem nedošlo k výrazné nerovnováze tak, jak tomu bylo u jiných států střední a východní Evropy, přesto však byl její dopad výrazný. Tato globální krize po roce 2007 na českém trhu zapříčinila silný pokles meziročního růstu stavu úvěrů domácností. Ještě v roce 2008 představoval tento růst 143,9 miliard Kč, v roce 2009 to pak bylo pouhých 53,9 miliard Kč (Teplý, 2013). Důvody tohoto poklesu růstu byly zejména dva, jeden na straně českých domácností, druhý na straně poskytovatelů půjček. U domácností se jednalo o nižší schopnost přijímat další závazky a na straně poskytovatelů to byla vyšší obezřetnost při výběru klientů. V následujících letech pak byla rostoucí nezaměstnanost původcem obrovského nárůstu počtu domácností v úpadku.

Vývoj situace dospěl do bodu, kdy je téměř desetina plnoletých občanů ČR omezována neregulovaným systémem půjček, jejich drahým vymáháním a nepřípustností oddlužení (Prokop, 2019). Současný stav tedy nevyplývá pouze z chyby jedné strany, ale vychází z nastavení několika proměnných, mezi které patří ekonomická situace státu, státní legislativní úpravy ochrany spotřebitelů, podoba finančního vzdělávání aj. Situace České republiky by přitom nemusela být tak špatná, kdyby došlo k vyšší regulaci již v době krize roku 2008 (Prokop, 2019). Momentálně se však potýkáme s mnohými nedokonalostmi jak z úhlu pohledu celého státu, tak při zkoumání zkušeností jedince.

1.3 Ekonomické důsledky zadlužení

Proto, aby se spotřebitel, tedy každý z nás, mohl vyhnout možným negativním důsledkům zadlužení, je třeba je v první řadě znát. O tom, co pro spotřebitele půjčka znamená, by se měl zajímat ještě před tím, než si některou zvolí. Před přijetím úvěru by se měl dobře seznámit se všemi náležitostmi smlouvy. To se bohužel často nestane (Člověk v tísní, o. p. s., 2007). V momentě, kdy osoba udělí svůj souhlas s podmínkami a smlouvu podepíše, má sice ze zákona stále možnost úvěr po dobu 14 dnů zrušit bez udání důvodu, ale již je třeba zaplatit měsíční úrok (Česko, 2016b). Následující průběh je stanoven podmínkami konkrétního úvěru. V ideálním případě dlužník svůj dluh věřiteli vrátí včetně úroků bez problémů. V průběhu splácení však mohou nastat různé události, které do schopnosti dlužníka řádně splácet více či méně zasáhnou. Východiskem pro dlužníka může být pomoc rodiny, získání dalšího příjmu formou brigády či dalšího úvazku nebo prodej části majetku. Ne vždy je však tento způsob či jeho kombinace dostačující.

Spotřebitel by mohl vidět řešení své situace v přijetí jiné půjčky, kterou by mohl splatit půjčku stávající. Tak by se ale mohl snadno dostat do dluhové spirály, což je tím nejhorším možným scénářem.

Pokud dlužník není ani přes veškerou snahu schopen dále splácet, stává se, dle dříve uvedených podmínek, platebně neschopným. V takovém případě je třeba ihned jednat, neboť s časem se může částka, kterou bude nutno splatit, pouze zvyšovat. Pokud se spotřebitel nerozhodne jednat okamžitě, mohou mu přibýt náklady na vymáhání, právní zastoupení věřitele, poplatky za soudní jednání, případně až náklady exekuce (Teplý, 2013). Český právní rámec totiž dává věřiteli právo obrátit se na subjekt provádějící exekuci při jakémkoli důvodu nesplácení závazků. Ani pro pověřeného exekutora nejsou důvody nesplácení podstatné.

V případě, že dlužník nesplácí své závazky a ani nereaguje na výzvu věřitele, má věřitel právo požádat o exekuční řízení. Smyslem exekuce bývá nejčastěji *vymožení peněžitého dluhu* (Exekutorská komora České republiky, 2021b). Když se dlužník ocitne v situaci, kdy se jeho věřitel pro zahájení exekučního řízení rozhodne, je o tom zpraven. Častým problémem však bývá, že se dlužník nezdržuje na adrese hlášeného trvalého bydliště a nepřebírá si svou korespondenci (Ježek, 2013). K okolnostem ohledně exekuce právnička Poradny při finanční tísni, o. p. s. Alena Doubková tvrdí, že *všichni dlužníci mají stejné povinnosti bez ohledu na své postavení nebo sociální a finanční situaci a že rozdíl je pouze ve způsobu provádění exekucí* (Ježek, 2013, s. 17). Způsob provedení exekuce se odvíjí od výše a typu zajištění dlužníků.

Při exekučním řízení se v potaz berou finanční i hmotná aktiva dlužníka. Pokud na splacení dlužné částky dostačuje finanční majetek dlužníka, dojde ke strhnutí příslušné částky přímo z bankovního či jiného účtu (včetně stavebního spoření, penzijních fondů nebo sociálních dávek) (Sdružení SPES, z. s., 2007). I když je strhávání příslušné částky snadný a funkční způsob, je možné k jeho aplikaci najít výtku. Tou je taková výše oné strhávané sumy, která zasahuje až do nezabavitelných částek, a výrazně tak neoprávněně omezuje životní podmínky dlužníka a jeho rodiny. V listopadu 2020 postoupila poslanecká sněmovna senátu novelu občanského soudního řádu, díky které dlužníci získávají možnost disponovat tzv. chráněným účtem (Hovorka, 2021). V únoru 2021 vstoupil tento zákon

č. 38/2021 Sb. v platnost. Chráněný účet by dle zákona měl být bankou založen zdarma a veden bezplatně za stejných podmínek jako účet běžný (Česko, 2021a). Díky této novele by již nemělo k hraniční situaci neoprávněného zabavování financí docházet. Vedle strhávání částky z účtu může také nastat vymáhání nepeněžitých plnění formou např. odstranění černé stavby či vyklizení nemovitosti (Ježek, 2013).

Nedisponuje-li dlužník finančními aktivy či jejich výše není dostatečná, je dalším krokem zabavování hmotných aktiv. V takovém případě se do domácnosti dostaví státem pověřený exekutor, který zabaví majetek vhodný ke zpeněžení (Ježek, 2013). Jaký konkrétní majetek do této skupiny patří, respektive jaké druhy majetku jsou ze zabavení vyloučeny, je uvedeno v § 322 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu. Jako typicky vyloučený majetek lze jmenovat běžný oděv včetně obuvi, obvyklé vybavení domácnosti (pokud má obvyklou hodnotu), studijní a náboženská literatura, školní potřeby a dětské hračky, předměty osobní povahy včetně záznamů týkajících se povinného nebo členů jeho rodiny, zdravotnické potřeby, hotové peníze do výše dvojnásobku životního minima či domácí mazlíček (Česko, 1963, odst. 322).

Když výše dluhu stále přesahuje částku zabavenou dlužníkovi v předchozích dvou krocích, zajistí exekutor obstavení budoucích příjmů dlužníka (Sdružení SPES, z. s., 2007). V současné situaci probíhají tyto dražby online skrz Portál dražeb, a to od 12. 10. 2020, kdy se konala historicky první online dražba v ČR (Exekutorská komora České republiky, 2020c). Nejnovější data v oblasti nově nařízených exekucí za rok jsou data z roku 2019. Ta ukazují, že bylo v průběhu tohoto roku nařízeno 507 764 exekucí (Exekutorská komora České republiky, 2020d). K datu 11. 11. 2020 evidovala Exekutorská komora 719 503 povinných fyzických osob v exekuci (což je nejméně od roku 2017 (Exekutorská komora České republiky, 2020b). Celkový počet exekucí (včetně exekucí latentních) je pak ke stejnému datu 4 330 351, což je nejméně od roku 2016 (Exekutorská komora České republiky, 2020a). V tomto kontextu je třeba vzít v potaz, že je v současnosti možné sloučení vícera exekucí v jednu, čehož dlužníci využívají. Průměrný počet exekucí na povinného (tedy dlužníka) od roku 2016 stoupl z 5,3 na 5,77 v roce 2019 (Exekutorská komora České republiky, 2020e). Průměrná vymáhaná částka na jistině na jednoho povinného je k 11. 11. 2020 částka 441 202 Kč. Pokud dlužníkova aktiva převyšují výši

jeho závazků, dojde exekucí k plnému vyrovnání. Pokud je tomu však naopak či dlužník nemůže uspokojení pohledávky exekucí dosáhnout z jiného důvodu, je pro něj řešením jeho úpadku konkurs či oddlužení, přičemž druhý ze zmíněných způsobů je praktikován častěji.

Oddlužením je takový způsob řešení úpadku, který může nabýt formy zpeněžení majetkové podstaty, nebo plnění splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty (Česko, 2006b). K oddlužení formou zpeněžení majetkové podstaty může být přistoupeno, pokud má dlužník dostatečnou výši aktiv. Insolvenční správce provede zpeněžení buď veřejnou dražbou, prodejem movitých věcí a nemovitostí podle ustanovení občanského soudního řádu o výkonu rozhodnutí, prodejem mimo dražbu, nebo v dražbě provedené soudním exekutorem (Česko, 2006b).

Druhý způsob, plnění splátkového kalendáře, pak lze aplikovat, pokud existuje oprávněný předpoklad, že bude dlužník schopen splácet dostatečnou částkou každý měsíc (Ježek, 2013). Za splnění splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty je považováno buď splacení alespoň 60 % pohledávek nezajištěných věřitelů do doby 3 let od schválení oddlužení, nebo splacení nezajištěným věřitelům alespoň 30 % všech svých dluhů do 5 let od schválení oddlužení s tím, že oddlužení nebylo zrušeno a *dlužník neporušil svou povinnost vynaložit veškeré úsilí, které po něm bylo možno spravedlivě požadovat, k plnému uspokojení pohledávek svých věřitelů* (Česko, 2006b, odst. 412a). O nastolení splátkového plánu rozhoduje soud. Spotřebitel je k souhlasu s ním většinou veden uvědomováním si nerovnováhy mezi svými disponibilními příjmy a finančními závazky a tento souhlas je tedy předmětem dobré víry spotřebitele (Bouyon a Musmeci, 2016). V návrhu na insolvenční řízení je třeba tuto upřímnou a poctivou snahu vyrovnat své závazky prokázat (Nováková a Sobotka, 2011). Pokud dlužník dodržuje splátky určené splátkovým kalendářem, nemůže na jeho majetek být zahájeno exekuční řízení (Ježek, 2013). Splněním splátkového plánu se pak spotřebiteli dostane od nezajištěných věřitelů, kteří u něj měli pohledávku vzniklou do rozhodnutí o úpadku, úleva od zbytku dluhu (Česko, 2006b).

V oblasti oddlužení lze na trhu najít také společnosti, které zneužívají nedostatečné znalosti spotřebitelů a prohlašují se za poskytovatele oddlužení. Nabídka těchto společností

zahrnuje restrukturalizaci dluhů, nový splátkový kalendář či přímo oddlužení, které by zdánlivě znamenalo zlepšení dlužníkovi situace. Ve skutečnosti se však dlužník uváže k ještě vyšším úrokům či poplatkům, než které musel zaplatit u půjčky původní (Teplý, 2013). I když se spotřebitel nesetká s vyloženě nekalými praktikami, jeho ohrožení výše uvedenými událostmi zůstává. Jak již bylo zmíněno několikrát, ne všechny okolnosti ve svém životě má jedinec plně pod kontrolou, a proto je třeba, aby byli spotřebitelé chráněni, tedy aby existovaly možnosti, jak by svou případnou nešťastnou životní situaci mohli účinně řešit.

1.4 Nástroje ochrany spotřebitelů

Ochrana spotřebitelů, kteří zamýšlí přijmout úvěr, či kteří dlužníky již jsou, se liší dle povahy řešené situace, kdy je pro každou z nich vhodné využít jiných nástrojů. Průběh některé z těchto situací může jedinec ovlivnit hned zpočátku, jiné mohou být zapříčiněny chováním jiného subjektu. V obou dvou případech však má spotřebitel stále možnost využít pomoci, která se mu naskytá v různých podobách a různými subjekty. Tato podkapitola představuje čtenáři možnosti ochrany, které jsou užívány nejčastěji. Patří mezi ně co nejvyšší úroveň finanční gramotnosti, tvorba rezerv domácnosti, odpovědné úvěrování, služba úvěrového poradenství a konsolidace.

Prvním zmíněným prvkem je finanční vzdělání. I když ono samotné o tom, zda si jedinec vybere pro něj nejvhodnější úvěr, či zda zvládne svou situaci bez toho, aniž by se dostal do úpadku, nevypovídá, hraje jednu z klíčových rolí nejen u dětí, ale také u dospělých. Mezi rodiči dětí do 18 let převažuje dle průzkumu ČBA z března 2020 (ČBA, 2020b) majoritní názor, že finanční vzdělávání dětí je určitě důležité (80 %). Jako spíše důležité ho hodnotí 19 % dotázaných rodičů a 1 % ho vidí jako spíše nedůležité. Zároveň však lidé očekávají, že se o finanční vzdělávání budou starat především školy, potažmo stát prostřednictvím školního systému, a to v 96 % případů. Vysoké procentní zastoupení získaly dále odpovědi rodina (89 %), Česká národní banka (dále ČNB) nebo Ministerstvo financí České republiky (dále MF ČR) (85 %) a banky (84 %). Zodpovědnost za finanční vzdělávání je pak v menší míře přikládána neziskovým organizacím (41 % respondentů) a klubům a spolkům (37 % dotázaných). Z odpovědí dotázaných rodičů nezletilých dětí

(ČBA, 2020b) tak vyplývá, že současná společnost přenechává tuto oblast spíše na státním zajištění, než by rodiče kladli důraz na výchovu v rodině.

Ochranou před zadlužením a jeho možnými následky, kterou si může poskytnout sám dlužník, je porovnání příjmů a výdajů rozpočtu, dobré zvážení nutnosti zamýšlených investic a dbaní na udržování finanční rezervy (Ježek, 2013). Vytvoření si rezervy domácnosti na nečekané výdaje považuje za rozhodně důležité majoritních 64 % dotázaných při průzkumu Centra výzkumu veřejného mínění (dále CVVM) (Tuček, 2020b). Jako ke spíše důležité se přiklonilo dalších 29 % respondentů. Vnímání této důležitosti je postojem, který se během sledovaného období ukázal jako neměnný. Aktivně si takovou rezervu tvoří dle průzkumu 75 % dotázaných. Celkový obraz dále přibližuje průzkum České bankovní asociace z roku 2020 (ČBA, 2020a), která zjistila, že 14 % dotázaných by v případě, kdy by přestali pracovat, vydržela finanční rezerva více než rok, 16 % přibližně rok a 20 % dotázaných by bylo zajištěno na zhruba 6 měsíců. Dalších 33 % dotázaných má rezervy asi na 3 měsíce a zbylých 18 % pak maximálně na jeden měsíc. I když bychom dle odborníků měli mít vytvořenou finanční rezervu minimálně právě na šest měsíců (ČBA, 2020a), tato doporučení nezohledňují část populace, jejíž příjem tvorbu úspor na šest měsíců neumožňuje.

Schopnost udržovat určité množství úspor je možno rozdělit na objektivní a subjektivní složku (Bouyon a Musmeci, 2016). Objektivní složkou je taková výše příjmu, která kumulaci úspor umožňuje. Zde je vhodné zmínit mimo jinými například ty, jejichž mzda je na hranici mzdy minimální. Ta v roce 2021 činí 15 200 Kč (MPSV, 2020). V červnu roku 2021 byla menší či minimální mzda příjmem 6,8 % obyvatel ČR (E15.cz, 2021). Tyto, ale i další domácnosti s pro ně neodpovídajícím příjmem, tak nemají možnost vytvářet si finanční rezervu jako ochranu před zadlužením ne kvůli nezodpovědnému jednání, avšak kvůli nedostatečně vysokému příjmu. Dobře míněná rada odborníků o tvorbě rezerv tak zde naráží na nezajištění podmínek pro její aplikaci. Subjektivní složka dle tohoto dělení (Bouyon a Musmeci, 2016) pak vychází z úrovně finančního vzdělání jedince.

V úzké souvislosti s finanční gramotností vystupuje odpovědné úvěrování. To je dalším nástrojem možné ochrany dlužníků. Jeho podstata se liší dle strany dlužníka a

věřitele. Ideálního stavu lze dosáhnout pouze angažovaností obou uvedených stran. Tento nástroj proti přílišné zadluženosti má dosah jak do prevence zadlužení (ochrany ex ante), tak do zmírnění jeho důsledků a jeho řešení (ochrany ex post) (Teplý, 2013). Odpovědné úvěrování ex ante tak nabádá k zodpovědnému chování obou stran. Ex post potom předkládá nabídku pomoci formou dluhového poradenství a mimosoudního či soudního řešení.

Zodpovědné chování dlužníka znamená, že vyvine úsilí k získání informací o nabízených produktech, že pravdivě a čestně seznámí věřitele či zprostředkovatele se svou finanční situací a že při rozhodování bude brát na zřetel ostatní osobní a finanční okolnosti natolik, že si vybere pro sebe ten nejvhodnější produkt (Pak a Pfister, 2013). Dle Tučka (2013) by především mělo být dodrženo to, aby žadatel o úvěr znal kvalitu svého věřitele, chápal parametry svého úvěru a rozuměl důsledkům splácení i nesplácení úvěru. K tomu, aby bylo možné jednání daného spotřebitele hodnotit jako zodpovědné, může z velké části přispět odpovídající finanční vzdělání. Ze strany věřitele je zamýšleným stavem dlužníkovi půjčit takovou výši prostředků, která nebude znamenat dlužníkovu nadměrnou zadluženost (Měšec.cz, 2021). Jedná se o zápůjčku takových úvěrových produktů, které jsou odpovídající potřebám klientů, a lze předpokládat, že je spotřebitel bude schopen splatit. Cíle je dosaženo, pokud se všichni věřitelé a další zprostředkovatelé úvěrů chovají čestně, férově a profesionálně, a to během celého procesu zprostředkování úvěru – před uzavřením transakce, během ní i po ní (Měšec.cz, 2021).

Ve všech fázích zadlužení lze využít služby úvěrového poradenství, která hraje v ochraně spotřebitelů před nebezpečím spojeným s vysokou zadlužeností často důležitou roli. Tuto službu poskytují různé subjekty, nejčastěji to mezi státy EU jsou soukromé agentury, profesní úvěrové poradenské kanceláře a nevládní neziskové organizace. V některých zemích působí v této oblasti také spotřebitelské asociace, národní autority nebo soukromé společnosti (Bouyon a Musmeci, 2016). Existují však překážky, které limitují dostupnost, a tedy i dopad těchto služeb. Na straně spotřebitelských asociací jsou jimi rozpočtová omezení a na straně soukromých kanceláří to jsou vysoké ceny.

Lidé, kteří se ocitnou v situaci ekonomického tlaku, mohou využít služby Poradny při finanční tísní, o. p. s. Tato nezisková, obecně prospěšná organizace bezplatně pomáhá

všem spotřebitelům, kteří mají v úmyslu se zadlužit, kterým hrozí platební neschopnost i těm, kteří se v situaci insolvence již ocitli (Poradna při finanční tísni, o. p. s., 2021). Další velmi významnou organizací v českém prostředí je Člověk v tísni, o. p. s., nevládní nezisková organizace, která usiluje o informovanou, angažovanou a zodpovědnou společnost (Člověk v tísni, o. p. s., 2021b). Dalšími ověřenými organizacemi, které každoročně pomohou tisícům obyvatel ČR, jsou Dluhová poradna (Dluhová a sociální poradna, z. s, 2021), poradny sdružené v Asociaci občanských poraden, z. s. (Asociace občanských poraden, z. s., 2021) nebo společnost REMEDIUM Praha, o. p. s., která podporuje a realizuje činnosti vedoucí ke zvyšování kompetencí občanů v nepříznivé psychosociální situaci nebo občanů touto situací ohrožených (REMEDIUM Praha, o. p. s., 2021).

Vyhledání pomoci u organizace poskytující poradenství je zpravidla přínosné, avšak nemusí být plně dostačující. V případě, kdy spotřebitel není schopen splácet řádně své závazky, může pro něj být vhodným východiskem konsolidace čili refinancování jeho půjček. Jedná se o sloučení půjček různých typů a od různých věřitelů. Výhodou, plynoucí pro dlužníka ze sloučení všech půjček do jedné a následného splácení rozloženého do delšího časového období, je především snížení výše jeho pravidelných měsíčních splátek (ČBA, 2021d). Zároveň je pro jedince přehlednější a spotřebitel má tak nad svými závazky větší kontrolu. Toto řešení nachází v současné době velký počet zastánců. O možnosti konsolidace by při neschopnosti splácet v současné době přemýšlel téměř každý druhý občan a více jak polovina z nich by se snažila vyjednávat s poskytovatelem půjčky o odkladu splátek (ČBA, 2020c). Existují však dlužníci s takovou sumou dluhů, že by ji ani za pomoci konsolidace splatit nedokázali. U nich, pokud splní charakteristiky dané § 3 zákona č. 182/2006 Sb., zákona o úpadku a jeho řešení, je možné přistoupit k oddlužení (insolvenci), či osobnímu bankrotu. O této a dalších zákonných úpravách pojednává následující kapitola.

V první části práce byly objasněny základní informace z tematiky půjček a jejich důsledků. Následující podkapitola doložila, že spotřebitelské úvěry, jako konkrétní finanční produkt, není možné považovat za uzavřené téma. Jejich provázanost s ekonomickou situací je reciproční. Na jedné straně lze na toleranci obyvatel zapůjčovat si

peněžní prostředky a schopnost dlužníků je následně splácat pohlížet jako na důsledky ekonomického vývoje, na straně druhé to může být zároveň důležitým faktorem jeho vývoje budoucího. Další části pak byly věnovány možným důsledkům přijetí úvěru a způsobům ochrany jedinců s nimi spojených. Následující zkoumanou oblastí, která půjčky a úvěry ovlivňuje, je oblast právních norem.

2 Pohled práva

Oblast půjček a úvěrů je typem vztahu, který je naším právním systémem regulován. Momentálně je v platnosti vícero právních úprav, které se k tomuto tématu vztahují a jejichž vliv na realitu fungování půjček a úvěrů je nemalý. Proto je třeba být s hledisky a přístupy tohoto oboru obeznámen tak, aby byl jedinec schopen se v nich orientovat.

2.1 Půjčky a úvěry – terminologie

V úvodu této kapitoly je třeba zmínit, že z hlediska práva je nutné rozlišovat pojmy půjčka (zápůjčka) a úvěr, potažmo spotřebitelský úvěr. Každý z nich je definován v jiné právní úpravě. Peněžní půjčky, které jsou předmětem práce, v právní terminologii tedy zápůjčky, jsou definovány v občanském zákoníku, zatímco spotřebitelské úvěry jsou vymezeny zejména v zákonu o spotřebitelském úvěru. Mezi základní rozdíly zápůjček a úvěrů patří, že předmětem zápůjčky je *zastupitelná věc* (Česko, 2012, odst. 2190), zatímco předmětem úvěru je *finanční služba* (Česko, 2016b, odst. 2). Subjekty poskytující úvěr pak musí mít oprávnění a licenci od ČNB, zatímco půjčku může poskytnout kdokoli (Stario Agency, 2020). Vedle těchto primárních norem se téma půjček, ať již formou zápůjček či úvěrů a jejich důsledků věnují další normy dle jejich zaměření, např. v trestním zákoníku (Česko, 2009) lze najít ustanovení úvěrových podvodů (§ 211), zvýhodnění věřitele před jiným (§ 223) nebo způsobení úpadku (§ 224) aj.

Dynamický charakter této oblasti se promítá do množství změn právních norem. Například zákon o spotřebitelském úvěru byl od svého vyhlášení novelizován celkem 5krát (současné znění je z 1. 1. 2021), z toho do 23. 4. 2020 to bylo již 3krát (Česko, 2016b). Kontext dynamičnosti se tedy netýká pouze současné výjimečné celosvětové situace. Zákon, který tomuto zákonu předcházel (zákon č. 145/2010 Sb.), byl do 1. 1. 2014 ve dvou verzích a mezi roky 2014-2016 byl pak ovlivněn významnou novelou, zákonem č. 43/2013 Sb. (Česko, 2010) Také insolvenční zákon je často aktualizován. Od jeho platnosti z 11. 5. 2007 je v současné době do 31. 5. 2022 platná jeho 36. verze (Česko, 2006b).

2.2 Zákonná úprava

Základním zákonem je zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru, který upravuje *činnost některých osob oprávněných poskytovat a zprostředkovávat spotřebitelský úvěr,*

včetně činnosti těchto osob v zahraničí, práva a povinnosti při poskytování a zprostředkování spotřebitelského úvěru a působnost správních orgánů v oblasti poskytování a zprostředkování spotřebitelského úvěru (Česko, 2016b, odst. 1). Za spotřebitelský úvěr je považována odložená platba, peněžitá zápůjčka, úvěr nebo obdobná finanční služba poskytovaná nebo zprostředkovaná spotřebiteli (Česko, 2016b, odst. 2). Tento zákon přinesl do českého zákonodárství významnou regulaci subjektů, jejichž způsob obchodování se spotřebními úvěry lze označit až za predátorský (Prokop, 2019). Dnes již tedy legislativa má pro jednání s těmito subjekty účinnější nástroj.

Spotřebitelský úvěr mohou poskytnout jak bankovní, tak i nebankovní subjekty. Bankovní instituce tak mohou činit ze své povahy. Nebankovní poskytovatelé a zprostředkovatelé úvěrů musí mít díky novele zákona o spotřebitelském úvěru z roku 2016 licenci od ČNB, jinak by se dostali za hranici legálnosti (Tůma, 2017). ČNB dále vede jejich registr a kontroluje dodržování stanovených postupů a pravidel (Česko, 2016b). Proto, aby ČNB umožnila subjektu provozování této činnosti, musí tento disponovat odbornou způsobilostí (ČNB uděluje akreditaci) a důvěryhodností (Česko, 2016b). Tím došlo ke značnému snížení aktérů na nebankovním trhu a byl umožněn větší dohled nad institucemi, které na tomto poli působí (Tůma, 2017). Spotřebitelé jsou tak nejenom více chráněni, ale také se mohou snáze v tomto sektoru zorientovat.

Z pravidel jednání daných zákonem (Česko, 2016b) je ve vztahu ke spotřebiteli zásadní povinnost jednat čestně, transparentně a s ohledem na práva a zájmy spotřebitele (a to vše s odbornou péčí), dále zákaz nejasné, nepravdivé, zavádějící nebo klamavé informace a současně jasný, výstižný a zřetelný způsob komunikace obsahu se spotřebitelem. Ustanovena je povinnost podat obsah tak, aby byl dostačující, přesný, aby nic nezastíral, nezlehčoval, nezamlčoval, neužíval informací, které mohou ve spotřebiteli implikovat klamná očekávání vzhledem k dostupnosti a výši nákladů úvěru a neméně také zákaz přijetí odměny či platby před poskytnutím služby mimo výjimky stanovené zákonem. Stále se však nelze spoléhat na to, že by se na trhu již neférové nabídky a lichevní smlouvy nevyskytovaly.

Průzkum z roku 2012 (Teplý, 2013) ukazuje, že za nejdůležitější parametr důvěryhodné úvěrové instituce považuje 62 % spotřebitelů nízký úrok a pro pouhých 13 %

spotřebitelů jsou nejpodstatnější srozumitelné a transparentní smluvní podmínky. Společnosti praktikující lichvu si toho však jsou vědomy, a tak přizpůsobily svou nabídku – jejich úvěry vykazují obdobné úrokové sazby jako úvěry důvěryhodných poskytovatelů, přičemž se za účelem zvýšení zisku uchylují k jiné z nekalých praktik, jakou jsou poplatky za vyřízení půjčky, příliš vysoké sankce za pozdní splátku či neexplicitně vyjádřená pravidelnost splátek (např. místo měsíční pravidelnosti je stanovena týdenní) (Teplý, 2013). Pro to, aby spotřebitel takovému subjektu nepodleh, je třeba nejen si být existence těchto subjektů vědom, ale také je odlišit od ostatních.

Na současném trhu existuje mnoho institucí, na které se lze se žádostí o úvěr obrátit. Vedle bankovních a nebankovních společností je možné si úvěr sjednat také pomocí tzv. úvěrové aukce. Jako úvěrové aukce (tzv. peer to peer credits) se označují úvěry poskytnuté fyzickými osobami. Tyto osoby však nejsou profesionálními věřiteli, a tak tyto půjčky nespádají pod působnost zákona č. 257/2016 Sb. U takovýchto výpůjček se tedy mohou objevit významně vyšší náklady, přísnější podmínky a nemusí být splněna povinnost poskytnutí předšmluvních informací (Teplý, 2013). Tyto charakteristiky implikují celkově výrazně vyšší rizikovost oproti půjčkám poskytnutým institucemi vázanými tímto zákonem. Dle průzkumu ČBA z roku 2020 Češi v současné době preferují půjčit si od banky, a to v 65 % odpovědí (ČBA, 2020c), oproti tomu v roce 2018 z průzkumu vyšli jako upřednostňované nebankovní společnosti a prodejci zboží (66 % dotázaných) (ČBA, 2018b). Třetina dotázaných (34 %) také využila pomoc příbuzných (ČBA, 2020c).

Za jednu z nejdůležitějších charakteristik úvěru lze považovat roční procentní sazbu nákladů (dále RPSN). O té, jakožto o ukazateli, který znemožňuje zastírání skutečných nákladů spotřebitelského úvěru (ČNB, 2020), pojednává mimo jiné zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Zákoník (Česko, 2012) chrání také ty, kteří podepsali smlouvu s nepřiměřeně vysokou sazbou úroku, hrubě nespravedlivými úroky z prodlení a vymezuje také neúměrné zkrácení. Ustanovení § 1796 občanského zákoníku hovoří v tomto kontextu o tzv. lichevní smlouvě, kdy *neplatná je smlouva, při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění*

v *hrubém nepoměru* (Česko, 2012, odst. 1796). Avšak vedle existující normy je podstatná také tvrdost státního postupu a vymahatelnosti práva. K trestání lichvy však čeští soudci dle některých (Prokop, 2019) potřebnou odvahu zatím nenalezli.

Z právního úhlu pohledu se v oblasti úvěrů objevují jako zásadní pojmy regulace a dozor (Česko, 2016b). Na úrovni terminologie je mezi nimi rozlišováno. Regulace zahrnuje vytváření pravidel, zákonů a dalších norem způsobem *ex ante*. Orgánem vykonávajícím regulaci je v našich podmínkách MF ČR a ČNB. Zavedení regulace zamezilo půjčování se záměrem, aby spotřebitel půjčku nedokázal splatit a změnilo přístup k rozhodnutí, komu je výhodné půjčit (Prokop, 2019). Dozor či dohled pak odpovídá přístupu *ex post*, kdy je kontrolováno dodržování daných podmínek. Vykonavatelem dozoru je dle zákona o spotřebitelském úvěru ustanovena ČNB (Česko, 2016b), přičemž do 1. 6. 2018 vykonávala dozor nad dodržováním i Česká obchodní inspekce (dále ČOI) (ČOI, 2017). Mezi další subjekty působící v této oblasti patří široké spektrum institucí zabývajících se poradenstvím a orgány, které se věnují řešení sporů (finanční arbitři, soudy a rozhodci).

Dílčím problémem také je, jak vyplývá z průzkumu NBÚ (Teplý, 2013), že čeští spotřebitelé nevědí, s kým situaci, kdyby se dostali do případného sporu, řešit. Dle tohoto průzkumu mají tendenci obracet se v takovém případě na Sdružení ochrany spotřebitelů a jiné obdobné organizace. Ohledně řešení problémů s úvěrem to však není ideální postup spotřebitelů, neboť to není v kompetenci těchto organizací, a dlužníci tak často získávají mylný dojem, že taková instituce, která by jim v tomto případě pomohla, na našem území neexistuje. Mezi instituce, které se zabývají soudním a mimosoudním řešením sporů patří soudy, finanční arbitři, ČOI a další subjekty, které jsou k tomu oprávněné (ČNB, 2021b). Odbornou radu také mohou získat u organizace jako je Asociace občanských poraden, z. s. (Asociace občanských poraden, z. s., 2021), Poradna při finanční tísni, o. p. s. (Poradna při finanční tísni, o. p. s., 2021) či Člověk v tísni, o. p. s. (Člověk v tísni, o. p. s., 2021b)

Dalším zákonem, který spravuje oblast úvěrů je zákon č. 182/2006 Sb., zákon o úpadku a způsobech jeho řešení jinak zvaný insolvenční zákon. Tento zákon upravuje *řešení úpadku a hrozícího úpadku dlužníka soudním řízením některým ze stanovených způsobů tak, aby došlo k uspořádání majetkových vztahů k osobám dotčeným dlužníkovým*

úpadkem nebo hrozícím úpadkem a k co nejvyššímu a zásadně poměrnému uspokojení dlužnických věřitelů a dále oddlužení dlužníka (Česko, 2006b, odst. 1). Zákon definuje dlužníka v úpadku (dlužníka, který vykazuje platební neschopnost) jako dlužníka, který má více věřitelů a není schopen plnit své peněžité závazky, které jsou po dobu delší 30 dnů po lhůtě splatnosti (Česko, 2006b). Dlužník je za takového, který není schopný plnit své peněžité závazky považován v momentě, kdy *zastavil platby podstatné části svých peněžitých závazků, nebo je neplní po dobu delší 3 měsíců po lhůtě splatnosti, nebo není možné dosáhnout uspokojení některé ze splatných peněžitých pohledávek vůči dlužníku výkonem rozhodnutí nebo exekucí, nebo nesplnil povinnost předložit seznamy, které mu uložil insolvenční soud (seznam majetků, seznam závazků, seznam zaměstnanců a listiny, které dokládají úpadek nebo hrozící úpadek)* (Česko, 2006b, odst. 3). Instancí, která insolvenční řízení zaštiťuje, je insolvenční soud. Ten vydává rozhodnutí a dohlíží nad postupem insolvenčního řízení (Česko, 2006b). Jak vyplývá z výše uvedené citace, insolvenční návrh není automaticky přijat. Zákon také upravuje situace, kdy by subjekt žádal zahájit insolvenční řízení zjevně bezdůvodně. V takovém případě nejenže soud návrh odmítne, ale také má právo uložit pokutu určenou do výše 500 000 Kč (Česko, 2006b). Tím se zákon snaží odradit subjekty s úmysly vyhnout se řádnému splácení svých závazků.

Samostatný zákon se věnuje také oblasti exekucí. Je jím zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti či zkráceně exekuční řád. Zákon praví, že exekutor vykonává exekuční činnost nezávisle, vázaný je pouze Ústavou České republiky (Česko, 2001). Samosprávným orgánem pro exekuční činnost je Exekutorská komora České republiky. Ta provozuje a spravuje Centrální evidenci exekucí. Tento veřejný seznam zprostředkovává informace o konkrétních pravomocně nařízených exekučních řízeních (Exekutorská komora České republiky, 2021a). Státní dohled nad exekutorskou činností vykonává Ministerstvo spravedlnosti České republiky (dále MS ČR) (Česko, 2001). Exekuční řízení probíhá zpravidla bez odkladů, neboť tím by se pouze navýšily výdaje dlužníka o úroky z dlužné částky a odměny exekutora (Sdružení SPES, z. s., 2007). Odvolání je v tomto případě zrušené, žádat lze pouze o zastavení exekuce (Česko, 2006b). Skončeno je vymožením, na návrh věřitele, nebo z důvodu nemajetnosti (Ježek, 2013).

V českém právu je vykonavatelům uloženo exekutorskou činnost vykonávat svědomitě a zdržet se při jejím výkonu a v občanském životě všeho, *co by mohlo narušit důstojnost exekutorského povolání nebo ohrozit důvěru v nezávislý, nestranný a spravedlivý výkon exekuční činnosti* (Česko, 2001, odst. 2). Pokud by chtěl dlužník proti rozhodnutí exekutora podat odvolání, musí tak učinit k soudu vyššího stupně, krajskému soudu (Ježek, 2013), neboť exekutor funguje jako prvoinstanční soud. Díky novele zákona se stalo pro dlužníka jistotou, že pokud je na něj uvaleno více exekucí od různých věřitelů, můžou být na návrh dlužníka sloučeny v jednu (Česko, 2001). Takto vedené exekuční řízení je pak pro dlužníka finančně výhodnější než vedení několika různých exekucí.

Při posuzování vhodnosti či funkčnosti jednotlivých zákonů je však třeba vést v patrnosti, že právní normy mohou být výsledkem určitého druhu manipulace, že mohou vzniknout jako odpověď na zájmy vlivných osob. Exekuční řád a jeho novelizace jsou toho dobrým příkladem. Konkrétním dokladem manipulace zákonodárce a střetu jeho osobních zájmů se zájmy občanů je vyhláška č. 291/2006 Sb. tehdejšího ministra spravedlnosti Pavla Němce (Česko, 2006a), který těsně před svým odchodem z tohoto postu velmi znatelně zvýšil odměny exekutorů. Jeho zásahem mohli účastníci tohoto „byznysu s dluhy“ vytěžit z 1 Kč dluhu až 21 000 Kč (Kovalčík, 2018). Důvod tohoto počinu, který lze hodnotit jako amorální, je nasnadě – již rok před opuštěním ministerstva byl jediným akcionářem firmy, která zastupovala při vymáhání nízkých dluhů karlovarský dopravní podnik. Z nastavených podmínek podnikání s vymáháním pak po opuštění ministerstva těžil také prostřednictvím své advokátní kanceláře (Biben et al., 2021). Této právní úpravy pak samozřejmě využilo více osobností politických kruhů (Bumba, 2019).

Tímto krokem se názory na exekuční řád staly ambivalentními. Svou podstatou v době svého vzniku v roce 2001 pomohl státu vymáhat dluhy, které do té doby vymáhat nedokázal (Skoupá a Biben, 2018). Na straně druhé však také zlegalizoval existenci soukromých exekutorů, což podnítilo vznik více než stovky exekutorských úřadů, mezi nimiž rychle vznikla rivalita (Kovalčík, 2018). Soupeření o získání spolupráce s věřiteli je přetrvávajícím problémem stejně jako nedostatečné penalizování exekutorů za jejich pochybení (Prokop, 2019). Rivalita mezi exekutory pak byla zmíněnou vyhláškou ještě více podpořena. Změna výše odměn nastala až v roce 2017 díky angažovanosti ministra

spravedlnosti Roberta Pelikána. Ten se zasadil o novelu č. 441/2016 Sb., která novelizovala vyhlášku č. 330/2001 Sb., která pojednává vedle jiného o odměnách soudních exekutorů ve dvou bodech. Prvním bodem byla minimální odměna exekutora za vykonávání exekuční činnosti a jeho dalších činností včetně náhrady za běžné administrativní i jiné činnosti snížena ze 3 000 Kč na 2 000 Kč. Dále byla stejným způsobem snížena také odměna exekutora, jehož oprávnění zaniklo. Druhým bodem byly dotčeny náhrady hotových výdajů. Díky novele č. 441/2016 Sb. dosáhne na paušální výši náhrady hotových výdajů 1 750 Kč každý, kdo splní vymáhanou povinnost do 30 dnů ode dne doručení výzvy k jejímu splnění, nikoli pouze ten, jehož plnění je v nižší výši než 10 000 Kč (Česko, 2016a).

Vyhláška z roku 2016 má samozřejmě také své odpůrce. Jejich argumenty jsou čitelné z Návrhu na zrušení části vyhlášky o odměnách exekutorů ze dne 15. 6. 2017 podaného skupinou 10 senátorů k Ústavnímu soudu. Argumentovali například nedůvodně rozdílným přístupem *státu vůči exekutorům na jedné straně a notářům a insolvenčním správcům na druhé straně* (Koudelka, 2017, s. 12), kdy exekutorům byly odměny sníženy, zatímco insolvenčním správcům novela č. 64/2017 Sb. odměny zvýšila. Tím dle navrhovatelů Pelikán prokazuje snahu *po snížení počtu exekutorů formou ekonomického vyhladovění* (Koudelka, 2017, s. 12). K podpoře jejich stanoviska jsou v dokumentu uvedeny další obecné námitky, kterými se senátoři snaží prokázat rizika z novely č. 441/2016 Sb. plynoucí. Jejich návrh byl nálezem Ústavního soudu ze dne 14. 8. 2018, sp. zn. Pl. ÚS 14/17, zamítnut. Názory na výši odměn exekutorů však zůstávají nejednotné.

Dopady právní úpravy v letech 2006-2017 budou na mnohé spotřebitele dopadat ještě několik let. Tuto situaci vnímají mnozí jako nespravedlivou a požadují zavedení tzv. nulového oddlužení, které je v zahraničí běžnou praxí (Kovalčík, 2018). To by spotřebiteli dalo šanci být oddlužen i bez splacení 30 % dluhů, které jsou minimální hranicí možnosti oddlužení v současnosti. Za současných podmínek lze dle Marka Hilšera za 10-15 let očekávat situaci, kdy se současní hluboce zadlužení občané v produktivním věku, kteří neplatí daně ani důchodové a sociální pojištění, stanou závislí na státní pomoci (Bumba, 2019). Ohledně této problematiky probíhají v posledních letech rozsáhlé diskuze. Dalším tématem v ohnisku debat je nastavení stropu nezabavitelného minima v exekuci a

insolvenci, kdy člověk při přechodu z exekuce k oddlužení ztratí až 6 000 Kč měsíčně, čímž se na dobu pěti let dostane z lehké chudoby do chudoby často extrémní (Prokop, 2019). Tento střípek reality dokazuje, že pozice lidí v osobním bankrotu není uspokojivá a že stojí ve své podstatě téměř proti smyslu oddlužení. Za další selhání systému lze považovat situaci, kdy je zodpovědnost za dluhy vytvořené rodiči nezletilých přenesena ve chvíli dosažení zletilosti na jejich děti.

Dluhy, které jsou vázány na nezletilého jsou označovány za tzv. dětské dluhy. Dětské dluhy nejčastěji počnou nezaplacením odpadů, pokutou v hromadné městské dopravě nebo knihovně, nedoplatkem telekomunikačních služeb či poplatkem za ošetření v nemocnici (Kovalčík, 2021). Ačkoli je dítě v době vzniku dluhu nezletilé, u dluhu figuruje jeho jméno, přičemž nezodpovědní rodiče částku za svého potomka nezaplatí a nechají závazek narůst z bagatelní částky třeba i na desítky tisíc (Prokop, 2019). Tímto způsobem se v průběhu let staly dovršením svéprávnosti účastníky exekučního řízení desetitisíce mladých Čechů (Kovalčík, 2021). Tato situace by však díky zákonu č. 192/2021 Sb., který novelizuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (Česko, 2021b), a který nabyl účinnosti dne 1. 7. 2021, měla být značně ošetřena. Mezi hlavní změny se řadí ustanovení, které tvrdí, že za závazky vzniklé v době nesvéprávnosti ručí mladiství pouze do výše majetku nabytého do chvíle udělení plné svéprávnosti, že škodu způsobenou dítětem do věku 13 let bude hradit ten, kdo nad ním zanedbal náležitý dohled (ČTK, 2021d), či že k ujednání, kterým se zavázal k plnění smluvní pokuty nezletilý, který v době ujednání nedovršil patnácti let, se nepřihlíží (Česko, 2021b). Tato novela tak výrazně mění postavení dětí vzhledem k dluhům a exekucím, které vznikly v období, kdy ještě nebyly plně svéprávné a mnohým mladým dospělým tak zlepšuje jejich výchozí postavení.

Po zprostředkování základního přehledu právních norem, neboť seznámit čtenáře se všemi právními úpravami, které se dané problematiky dotýkají, není cílem této práce, je třeba i zde, stejně jako v pohledu ekonomie, uvést, že české prostředí je v tomto směru navázáno na vyšší celky, zejména pak na legislativní úpravu EU. Cílem sestavení jasného společného právního rámce zadluženosti a jejích důsledků pro všechny úvěrové instituce EU je snížení bariér půjčování peněz přes hranice států a zlepšení prevence zadluženosti v celé EU (Bouyon a Musmeci, 2016). Mezi zavedené prvky patří například

standardizované informace poskytnuté klientovi před a při sepsání smlouvy, všem spotřebitelům je přístupný údaj roční procentní sazby nákladů (RPSN), pro promyšlení dopadu úvěru má klient právo dostatečného množství času (jehož délka je však již ponechána v kompetenci národního práva). Právním spotřebitele, jehož úvěr byl denominovaný v cizí měně, je také jednostranný převod částky do jeho měny domácí (Bouyon a Musmeci, 2016).

Návaznost evropského práva a práva České republiky lze nalézt u příslušné právní normy. Například zákon č. 257/2016 Sb. je implementací směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES o smlouvách o spotřebitelském úvěru, směrnice Komise 2011/90/EU, která stanovuje dodatečné předpoklady pro RPSN a směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/17/EU o smlouvách o spotřebitelském úvěru na nemovitosti určené k bydlení a zároveň zákon navazuje na přímo použitelný předpis EU, kterým je nařízení Komise v přenesené pravomoci (EU) č. 1125/2014 (Česko, 2016b). V zákoně č. 182/2006 Sb. můžeme nalézt úpravu insolvence zahraničních osob a odkaz na nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 575/2013 o obezřetnostních požadavcích na úvěrové instituce a investiční podniky, kterým je pro účely tohoto zákona definován pojem finanční instituce (Česko, 2006b). Přijmout jednotný legislativní rámec v celé EU je nutné za účelem možného společného řešení problematiky zadluženosti, neboť pouze tak může být garantována efektivní ochrana spotřebitelů. Ačkoli ochrana ze strany práva není jediným existujícím způsobem ochrany, je činitelem velice podstatným, proto o něm bude pojednáno podrobněji, a to formou jednotlivých prvků ochrany spotřebitele z hlediska práva.

2.3 Konkrétní prvky ochrany spotřebitelů z hlediska práva

Konkrétním krokem pro ochranu spotřebitelů je ustanovení, že před tím, než poskytovatel či zprostředkovatel podá spotřebiteli radu, je jeho povinností provést analýzu jeho finanční situace, požadavků, cílů, potřeb a možných rizik, která by mohla spotřebitele potkat po dobu trvání úvěru a vybrat pro spotřebitele vhodný produkt (Česko, 2016b). Věřitel je tedy povinen přistupovat k jednotlivým klientům individuálně.

Dalším prvkem je zavedení poskytnutí před smluvních informací a jejich forma. Věřiteli je zákonem uložena povinnost podat spotřebiteli záznam o poskytnuté radě

v listinné podobě či na jiném trvalém nosiči dat (Česko, 2016b). Tyto informace musí spotřebitel obdržet s dostatečným předstihem. Tím zákon poskytuje spotřebiteli prostor se s podmínkami úvěru seznámit. Mnoho spotřebitelů této možnosti však nevyužívá. Průměrně osloví spotřebitelé pouze dvě společnosti (Teplý, 2013). Pro zjednodušení byly také zavedeny vzorové formuláře (formulář pro úvěry jiné než na bydlení a formulář Evropského standardizovaného informačního přehledu pro úvěry na bydlení), které se staly jednotnými pro všechny nabízené úvěry tak, aby spotřebitel mohl jejich charakteristiky snadno porovnat (Česko, 2016b). Formuláře, ve kterých jsou uvedeny podmínky úvěru včetně finanční stránky věci a možných sankcí, jsou úvěrovými institucemi poskytovány zdarma a neplynou z nich žádné závazky (Česko, 2016b).

To, že budou informace uvedeny tak, aby byly dostupné pro všechny spotřebitele, však neznamená, že jim budou všichni rozumět. Za tímto účelem je v zákonu č. 99/1963 Sb., občanském soudním řádu zavedeno důkazní břemeno (Česko, 1963). Tímto břemenem je ve věci předsmluvních informací zatížen věřitel a je mu jím tak uvalena povinnost tvrdit a doložit, že poskytnul náležité vysvětlení. Zároveň je třeba, aby tak bylo učiněno prokazatelně, protože v případě, kdy by se mu ono vysvětlení prokázat nepodařilo, mělo by se za to, že poskytnuto nebylo.

Zákon (Česko, 2016b) udává také 14denní lhůtu pro možnost odstoupení dlužníka od smlouvy o úvěru jiném než na bydlení bez udání důvodu. I když je v tomto případě dlužník chráněn od jakýchkoli dalších poplatků a jeho jedinou povinností je do 30 dnů splatit čerpanou jistinu a úrok za dané období, v praxi je tato situace pro dlužníka často problematická. Dlužník se v daný moment často nachází v situaci, kdy jistinu již použil a aby ji byl schopen splatit, musel by si vzít další úvěr. Do podkladů pro posouzení úvěruschopnosti se ale do doby splacení promítá původní úvěr veden v úvěrovém registru. Tím dochází ke zvýšení závazků spotřebitele a snižují se tím jeho šance na dosažení dalšího úvěru. Neposkytnutí dalšího úvěru, kterým by dlužník mohl splácet úvěr předešlý, je dalším způsobem legislativní ochrany spotřebitele a týká se jak úvěrů nových, tak i restrukturalizace těch minulých. Posouzení s odbornou péčí, zda je spotřebitel schopen potenciální úvěr splatit, je povinností věřitele a jeho účelem je chránit spotřebitele před hrozbou dluhové pastí (Teplý, 2013).

Jiným prvkem zákona (Česko, 2016b) je reprezentativní příklad úvěru. Ten musí obsahovat údaje o poskytovateli, o výšce úvěru i jednotlivých splátek, délce splatnosti, celkové splatné částce, úrokové sazbě, základním poplatku, RPSN či o dalších podstatných náležitostech dle charakteru úvěru. Reprezentativní příklad je nutné uvést vždy, když se reklamní či jiné sdělení odkazuje na náklady úvěru (Teplý, 2013). Omezením tohoto příkladu je, že musí uvádět průměrnou sazbu, na kterou dosáhne nadpoloviční většina úvěrů, nikoli tu nejlepší, kterou získá jen minimum žadatelů. Po uvedení reprezentativního příkladu v platnost (již v novele zákona č. 145/2010 Sb. z roku 2013) se reklamy bez řádného reprezentativního příkladu objevovat přestaly, k čemuž přispěla také Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, která na nedodržování upozorňovala dozorové orgány.

Další oblastí ochrany je ochrana před nekalými obchodními praktikami. Tu ustanovuje zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele. Nekalou obchodní praktikou je taková praktika, která je *v rozporu s požadavky odborné péče a podstatně narušuje nebo je způsobilá podstatně narušit ekonomické chování spotřebitele* (Česko, 1992, odst. 4). Takovou praktikou je zejména klamavé konání, klamavé opomenutí a agresivní obchodní praktika (Česko, 1992). Příkladem může být nucení spotřebitele k podpisu, zneužití identity renomované finanční instituce, požadavek zástavy nemovitosti, nabídka spotřebiteli dluh si odpracovat či vybírání poplatku dopředu.

Nepoctivé firmy sází na nevědomost klientů a těží z informační asymetrie spolu s nižší schopností spotřebitelů informace správně interpretovat. Takové společnosti využívají právních úprav, které jim umožňují obcházet zákon. Příkladem může být lákání spotřebitelů namísto ke sjednání spotřebitelského úvěru k úvěru podnikatelskému. Oblast podnikatelských úvěrů totiž již spadá mimo působnost zákona o spotřebitelském úvěru – poskytovatelé úvěrů nemusí mít licenci ČNB, a dlužníci tak nejsou chráněni před vysokou úrokovou sazbou nebo vysokými pokutami při nesplácení (Švejdová, 2019). Obecně lze subjekty poskytovatelů a zprostředkovatelů spotřebitelských úvěrů rozdělit do tří skupin (Teplý, 2013). Na ty, které spadají pod kontrolu ČNB, ty, které sice stojí mimo ČNB, ale jsou organizované v České leasingové a finanční asociaci (dále ČLFA) a takové, které se nachází mimo ČNB i ČLFA. U těch pak hrozí pravděpodobnost nekalých praktik nejvíce.

Hlavním cílem společností, které se k nekalým praktikám uchylují, jsou již zmiňované společnosti lichvářské. Jejich cílem není získání peněz formou úroku, ale přímo zmocnění se majetku dlužníka. Mezi nástroje, které tyto subjekty používají, patří i právní kličky (Sdružení SPES, z. s., 2007). Úvěry těchto subjektů se zdají velice výhodné. Realita je však taková, že dané podmínky je velmi náročné dodržet, či naopak velmi snadné porušit, čímž společnost získá přístup k majetku dlužníka. Problémem udržení přehledu o existenci lichvářů je však to, že nevyužívají oficiální struktury subjektů (Sdružení SPES, z. s., 2007). I tomuto se snaží ČNB svým dozorem zabránit. Za rok 2018 udělila pokutu celkem 7 subjektům poskytujícím či zprostředkujícím spotřebitelské úvěry (Švejdová, 2019). Ještě v roce 2012 byla však nejvyšší uloženou pokutou částka okolo 100 000 Kč za nekalé praktiky při uzavírání smlouvy, ostatní uložené pokuty se pohybovaly okolo 10 000 Kč (Teplý, 2013). Výše těchto sum ukazuje, že provádění kontrol za takovýchto podmínek jistě všechny subjekty od provádění nepoctivé činnosti neodradí.

Přes veškerou snahu, kterou se naše legislativa snaží poskytnout co nejjasnější pravidla věřitelům a co nejširší ochranu dlužníkům, je zřejmé, že možnosti regulace nemohou zaručit legální průběh všech úvěrů, které se na trhu objevují, ani změnu postojů a vzorců chování spotřebitelů. Současná situace je také odrazem toho, jakou roli může hrát morálnost či naopak nemorálnost rozhodnutí odpovídajících orgánů a zda v rámci fungování právního systému dochází ke střetu zájmů vlivných osobností. I to jsou faktory, které mohou právní řád ovlivňovat a formovat. Důležité také je uvědomění si práv a odpovědnosti za své chování každého jednoho spotřebitele. Základy způsobu přemýšlení o mechanismech právních norem a jejich výkladu v souvislostech by tak měly být součástí výuky tematiky půjček. Opomíjeny by však neměly být ani souvislosti půjček v rámci společnosti, tedy dle přístupu sociologie.

3 Pohled sociologie

Dalším z pohledů, kterými na půjčky a jejich důsledky práce nahlíží, je pohled sociologický. V této části práce rozebírá postoje jedinců a jejich přístup k půjčkám, čímž objasňuje rozšíření půjček mezi občany. Nejprve se práce věnuje okolnostem působícím před přijetím půjčky, tedy za jakým účelem si obyvatelé České republiky peníze půjčují, jaké vidí v půjčování peněz riziko apod. Druhá podkapitola pak blíže pojednává o tom, jak lidé vnímají dopady, které na ně zadluženost, respektive její důsledky, má. V závěru je zmíněna jedna z nejčastějších příčin platební neschopnosti domácností nejenom ČR.

3.1 Důvody přijetí půjčky

Pohled na půjčky a zadlužení prošel spolu s lidstvem dlouhým vývojem. V době svého vzniku vedl dluh ke ztrátě respektu (Graeber, 2012). Postupem času se začalo mezi dluhy rozlišovat. Důležitou roli začalo hrát, za jakým účelem se jedinec do dluhu dostal, přičemž ti, kteří se zadlužili za účelem koupě luxusního zboží, netrpěli ztrátou svého postavení tolik jako ti, kteří si museli půjčovat na zboží denní potřeby (Riegel, 2007). Ve 20. století se nejvyšší hodnotou stala spotřeba a míra osobních úspor začala klesat. Zatímco dříve byla ceněna šetrnost a schopnost si spořit, dnes ve společnosti dominuje konzumní způsob života (Nováková a Sobotka, 2011). Lidé se zadlužují, aby si něco dopřáli či se vyrovnali sousedům (Člověk v tísní, o. p. s., 2007).

Utrácení a konzumerismus se stal módní záležitostí. Lidé utráceli, aby si vytvořili požadovanou image a úvěr se stal prostředkem k uspokojení mnoha potřeb i přání (Riegel, 2007). A pro mnohé je jím i dnes. Dle průzkumu za přirozenou součást života půjčky rozhodně považuje téměř čtvrtina dotázaných (23 %) a 58 % respondentů spíše souhlasí (Tuček, 2020b). Nejvíce je rozhodný souhlas zastoupen mezi lidmi ve věku 20-29 let (29 %), naopak nejméně mezi dotázanými nad 60 let (16 %). Téměř třetina (31 %) dotázaných pak souhlasí s tím, že žít tak, že si člověk půjčuje peníze nebo pořizuje věci na dluh, se dnes vyplatí. To je od roku 2010 nejvyšší procentuální část dotázaných (Tuček, 2020b). Občané České republiky si nejčastěji půjčují na bydlení. Tento typ úvěru tvoří dlouhodobě více než 75 % celkového objemu dluhů domácností (ČTK, 2020a) (v říjnu 2020 mělo hypotéku téměř 700 000 domácností České republiky). Dalších zhruba 15 % celkového objemu dluhů domácností pak vykazovaly úvěry spotřebitelské (ČTK, 2020a).

Z pohledu poměru zadlužených v současné době hypotéku splácí 25 % dotázaných, 20 % dotázaných splácí úvěr na zboží, 10 % splácí jiné půjčky a 2 % má v současné době podnikatelský úvěr (Tuček, 2020b).

Vedle skutečnosti, na co si občané ČR půjčují, stojí jejich pohled na přijatelnost jednotlivých druhů úvěrů. Dle průzkumu CVVM z ledna 2020 považují občané za rozhodně či spíše přijatelné půjčit si peníze na bydlení (91 %), na podnikání (81 %) a na studium (79 %). Dalšími v pořadí jsou půjčky na auto (68 %) a na spotřební zboží, jako je lednice či pračka (64 %). Nejméně dotázaných souhlasí s přijatelností půjčit si na dovolenou (15 %) a na vánoční dárky (8 %) (Tuček, 2020b). Tento fakt výrazně zasahuje do vnímání důvodů využití půjček. Příčinou zadlužení Čechů je v 57 % nedostatek hotovosti a na druhém místě, s 21 %, pak výhodná akce (např. malý či nulový úrok) (ČBA, 2020c). Obdobné výsledky prokázal průzkum v roce 2019 (ČBA, 2019), kdy byl nedostatek hotovosti důvodem k půjčce pro 49 % dotázaných, neochota čekat a šetřit pro 15 % respondentů a výhodnou akci se rozhodlo využít 14 % z oslovených. Od roku 2018 přitom došlo k výrazné změně, neboť v tomto roce se ukázala jako hlavní příčina slevová akce, a to s 41 % zastoupením a neochota šetřit s 37 % odpovědí (ČBA, 2018b). To, že si jedinci půjčují i na zbytné statky dokazuje, že získat cizí peníze dnes není nijak náročné a že z jejich splácení nemají spotřebitelé velký strach.

I přes to, že je přijetí půjčky dnes jednodušší než kdy jindy, panuje ve společnosti stále přesvědčení, že půjčka představuje riziko. V lednu 2020 s tvrzením, že půjčovat si peníze nebo pořízovat věci na dluh je vždy rizikem rozhodně souhlasilo 42 % dotázaných, přičemž dalších 44 % spíše souhlasilo. V porovnání výsledků průzkumů provedených od roku 2010 přitom zůstávají názorové póly souhlasných a nesouhlasných názorů stejné (maximální rozdíl 2 %) (Tuček, 2020b). Z průzkumu je dále zřejmé, jaký postoj zaujímají jednotlivé věkové skupiny obyvatel. Ukázalo se, že půjčku za přijatelnou nejčastěji považuje skupina mladých do 30 let, zatímco občané nad 60 let považují půjčky obecně za méně přijatelné. Tomu odpovídá i zjištění, že nejvíce půjček mají lidé mezi 30 a 44 lety (60 % z nich), oproti nim 84 % respondentů nad 60 let žádnou půjčku nemá (Tuček, 2020b). Z výsledků lze usuzovat na optimistický pohled mladých na život, kteří si chtějí splnit své sny i přesto, že nemají dostatečnou hotovost, a na zodpovědný přístup osob

staršího věku, které po sobě nechtějí zanechat případné závazky. Sám dlužník totiž není jediný, koho se přínosy a následky zápůjčky nebo úvěru dotýkají. V potaz by se měl brát také možný dopad zatížení spotřebitele půjčkou na jeho rodinu a sociální okolí.

3.2 Sociologické důsledky zadlužení

Nyní, po prozkoumání důvodů vedoucích k zadlužení, bude pozornost obrácena k důsledkům, které zadlužení přináší. V ideálním případě dlužník své závazky pravidelně bez prodlení splácí i s úroky, a dluh se mu tak snižuje, až je splacen úplně. V lednu 2020 se o svou schopnost splatit své dluhy včas nebálo 73 % dotázaných ČBA (ČBA, 2020c). Jak dokazuje průzkum CVVM, splácení půjček je pro 65 % obyvatel snadné, z toho pro 12 % velmi snadné a pro 56 % spíše snadné (Tuček, 2020b). Obě z těchto hodnot přitom byly v tomto průzkumu za celé sledované období (od roku 2010) nejvyšší. V šetření ČBA odpověděly téměř tři čtvrtiny (70 %) dotázaných, že se v pozici dlužníka cítí bezpečně, když suma jejich měsíčních splátek nepřekročí pětinu jejich čistého měsíčního příjmu (ČBA, 2020c).

Subjektivní hodnocení průběhu splácení je však jen jednou stranou mince. Na tu druhou může být dosazeno hodnocení míry zadlužení. Od roku 2010 hodnotilo současnou míru zadlužení běžných občanů jako velmi vysokou či spíše vysokou dle tiskové zprávy nejméně 65 % dotázaných (Tuček, 2020a). V roce 2020 jej takto hodnotilo 67 % dotázaných. Trend přitom ukazuje, že dle názoru respondentů jednotlivých let je zadlužení občanů mezi roky 2017-2020 nižší než v letech 2010-2016, kdy se hodnocení pohybovalo mezi 70-79 %. Jako velmi nízkou či spíše nízkou ji v jednotlivých letech nehodnotilo více než 7 % respondentů a mezi 13 a 24 % dotazovaných si myslí, že výše zadlužení je odpovídající či přiměřená. Z tohoto průzkumu také vyplynulo, že zadluženost obecně za méně vysokou považují nejvíce mladí do 30 let (zhruba polovina z dotázaných). Tedy právě ti, kteří mají díky svému rizikovému chování největší sklon k zadluženosti.

Zjištění, že současná česká společnost považuje své závazky za snadno splatitelné a že celkově vnímá míru zadlužení sice stále jako vysokou, ale s klesající silou přesvědčení, podporuje také fakt, že občané považovali v roce 2020 míru zadlužení občanů za závažný nebo velmi závažný problém v 70 % (Tuček, 2020a). I zde se potvrzuje klesající tendence, jelikož je tento procentní podíl od roku 2010 druhým nejnižším. V roce 2013 považovalo

zadlužení za závažný problém dokonce 82 % dotázaných. Na základě těchto statistik, by mnozí mohli usoudit, že ačkoli občané nejsou naprosto spokojeni, cítí se v oblasti zadlužení lépe než v dřívějších letech. Na tomto místě je však nutno poznamenat, že nic z toho nevypovídá o reálné výši zadlužení občanů, ale pouze o tom, jak ho společnost vnímá. Jak bylo řečeno v předchozích kapitolách, zadlužení domácností ČR se neustále zvyšuje. Nabízí se vysvětlení, že společnost hodnotí míru zadlužení jako nižší než dříve proto, že se více jedinců zadlužuje odpovědně, ale i proto, že si občané na půjčky již zvykli jako na součást normálního života. U lidí do 30 let je pak jejich názor jistě podmíněn také tím, že nezažili jiný způsob fungování společnosti, než jakým je kapitalismus. Celkově pozitivní přístup však může mít ještě horší dopady, než kdyby k půjčkám společnost zaujímal celkově více negativní postoj.

K posouzení míry rizika spojeného s půjčkou vytvořila ČBA Index rizikového zadlužování. Dle Indexu rizikového zadlužování je jako rizikové zadlužení hodnoceno zadlužení takového spotřebitele, který získá z dané sady otázek alespoň 4 z 9 bodů. Index rizikového zadlužení v roce 2020 dosáhl 13 %, což znamená, že chování spotřebitelů ke svým dluhům je méně rizikové, než bylo v roce 2019 (20 % rizikových spotřebitelů) (ČBA, 2020c) i 2018 (28 % rizikových spotřebitelů) (ČBA, 2018b). Z průzkumu vyplývá ale také negativum, a to zvyšující se počet dlužníků, kteří splácí své dluhy za pomoci další půjčky. V době průzkumu tak činilo 42 % respondentů (ČBA, 2020c). Tímto zjištěním se problematizuje prvotně pozitivní postoj ke snížení výše indexu. Za použití Indexu můžeme také klasifikovat typického rizikového spotřebitele, u kterého může k zadlužení a případnému úpadku nejspíše dojít. Tím je jedinec mezi 18 a 34 lety, s vyučením či se základním vzděláním, který má často půjčky od více poskytovatelů (ČBA, 2020c). Typické pro tuto rizikovou skupinu je, že nemívá obavy o neschopnost splácení půjček a je ochotna si na splátku předchozí půjčky vzít půjčku novou.

Pokud domácnost není schopna své závazky řádně splatit bez využití další půjčky, dostává se do stavu platební neschopnosti. Jejimi nejčastějšími příčinami jsou nepředvídatelné životní události, špatné řízení domácího rozpočtu či kombinace obou zmíněných (Bouyon a Musmeci, 2016). Spotřebitelé často přeceňují své schopnosti splácet své dluhy a podceňují důsledky, které se mohou objevit i při krátkodobé insolvenční

(Sdružení SPES, z. s., 2007). Jak ukazují výsledky průzkumu klientů v platební neschopnosti Poradny při finanční tísni, o. p. s. z roku 2013 (Teplý, 2013), téměř polovina klientů nedokázala uvést specifický důvod svých finančních potíží.

Teoreticky lze příčiny platební neschopnosti dělit do dvou skupin, na ty, které závisí na finančních podmínkách domácnosti, a ty, které vychází z chování úvěrových institucí (Bouyon a Musmeci, 2016). Finanční podmínky domácnosti jsou přitom silně propojeny s rozličnými sociologickými fenomény. Průzkum provedený Francouzskou národní bankou v roce 2014 doložil, že mezi nejčastější příčiny vážného zadlužení patří nezaměstnanost či snížená zaměstnanost (23 % respondentů), trvalá či dlouhodobá omezení rozpočtu domácnosti (17 % respondentů), zvyk užívat úvěry pravidelně (14 % respondentů) a pomoc rodinnému příslušníkovi (5 % respondentů) (Bouyon a Musmeci, 2016). Obdobné výsledky vyplynuly z průzkumu Poradny při finanční tísni, o. p. s. (Teplý, 2013), kdy byly třemi nejvýznamnějšími důvody platební neschopnosti ztráta zaměstnání (11 % případů), trvalé snížení příjmů (5 % případů) a naivita (4,5 % případů).

Druhý typ příčin vychází ze strany chování úvěrových institucí. V těchto případech se jedná o přístup věřitelů k půjčování peněz, tedy o to, že se případnou neschopností splácet a jinými finančními problémy na straně domácností nezabývají (Bouyon a Musmeci, 2016) či že nejsou ochotni seznámit dlužníka se všemi informacemi (Sdružení SPES, z. s., 2007). Toto jednání se snaží ovlivnit dluhové poradny a jiné organizace, které usilují o změnu přístupu věřitelů tak, aby převzali větší zodpovědnost a sami se snažili hledat možná řešení (Člověk v tísni, o. p. s., 2007). Tím se přičiňují o bezpečnější prostředí věřitelských subjektů a potenciálně tak působí také na budoucí míru osob v úpadku.

Další úhel pohledu se zaměřuje na pozici platebně neschopných. Tyto osoby patří do kategorie sociálně znevýhodněných skupin obyvatelstva. Lidem, kteří se nacházejí ve stavu úpadku, se nevyplatí legálně pracovat, stávají se závislými na sociálních dávkách a více či méně se přibližují chudobě (Nováková a Sobotka, 2011). Dalším důsledkem jejich situace může být ztráta bydlení (Prokop, 2019). V roce 2018 bylo v ČR asi 500 000 domácností, jejichž členové věděli, že své dluhy nikdy nedokážou splatit (Holub, 2018). Tato absurdní situace je dalším z velkých problémů současného fungování našeho státu. Za nejohroženější skupinu vzhledem k platební neschopnosti lze považovat osoby, které patří

do nízkopříjmových sociálních skupin. Některé z nich jsou handicapovány nižší úrovní finanční gramotnosti, a tím jsou častěji vystaveny problémům s výběrem poskytovatele finančních služeb a špatnému rozhodnutí v alokaci svého osobního bohatství (Teplý, 2013). Výsledek pak vedle úpadku znamená také znevýhodnění jedince v jeho osobním ekonomickém rozvoji a jeho sestup na sociálním žebříčku (Riegel, 2007). Další skupinou, na kterou současné úpravy exekucí dopadají, jsou vězni. V únoru 2019 bylo z celkových 21 600 vězňů ČR zhruba 80 % z nich zadluženo a majetek 60 % z nich byl v exekuci (Štefan, 2019). Práci ve věznici si na pokrytí dluhů nevydělají, a tak se tito lidé na svobodu dostávají ve fázi stálé platební neschopnosti, a tím jsou motivováni k rychlému získání peněz krádeží či jinou formou zločinu (Prokop, 2019). Původ finančních problémů této skupiny je však velice specifickým.

U běžné populace je častým faktorem vzniku neschopnosti splácet to, že dlužníci neberou v potaz všechny nečekané události (Sdružení SPES, z. s., 2007). Z průzkumu Francouzské národní banky vyplývá, že neschopnost platit své pravidelné platby je u 41 % významně zadlužených domácností zapříčiněna podstatnými životními událostmi. Těmi je odloučení, rozvod, nezaměstnanost, nemoc, smrt člena domácnosti (Bouyon a Musmeci, 2016), nehoda, spoluúčast na půjčce jiné osoby nebo narození dítěte (Sdružení SPES, z. s., 2007). Nicméně zdrojem hluboké zadluženosti může být také neúspěch v podnikání, závislost na drogách, alkoholu nebo hazardních hrách (Bouyon a Musmeci, 2016). Platební neschopnost postihuje dle zjištění organizace Člověk v tísni, o. p. s. (2007) převážně sociálně vyloučené jedince a skupiny obyvatelstva, které mají ztížený přístup k informacím. Jejich vyloučení se tak dále prohlubuje. Čím více se jedinec stává vyloučeným na okraj společnosti, tím více je ohrožen sociálně patologickými jevy jako je kriminalita, alkoholismus, patologické hráčství, závislost na drogách, agrese a násilí nebo sebevražednost. To se pak odráží v zátěži sociálního systému celého státu. Při rozboru současné situace je třeba vzít v potaz také to, že občané České republiky neměli do roku 1989 možnost s osobními financemi nakládat tak svobodně, jako to lze dnes (Člověk v tísni, o. p. s., 2007). Jejich zkušenosti se tedy začaly utvářet v době, kdy se oblast finančnictví stala velmi dynamickou a zároveň je právní prostředí nedokázalo ochránit od nekalých praktik, což jim jejich pozici velmi znesnadňuje.

Závěrem této kapitoly je třeba zdůraznit, že jedním z nejčastějších důvodů vedoucích k platební neschopnosti je selhání funkce rodiny (Sdružení SPES, z. s., 2007). Rodina je až na výjimky místem prvního setkání dětí a peněz a jejich postoje a způsoby chování se utváří již od raného věku nápodobou. Vzdělávání svých dětí v oblasti peněz se však dle šetření ČBA (ČBA, 2020b) věnuje pravidelně a záměrně pouze 55 % dotázaných. Dalších 23 % pak v případě, že se jejich dítě výslovně zeptá. Zároveň právě rodiny, kde se o penězích s dětmi méně mluví, jsou ty, které s nimi mají často problémy (Ježek, 2013). Do stavu úpadku se tak často dostanou ti, kteří zažívali problém s penězi svých rodin již jako děti. Tito jedinci vidí, jakým způsobem se v rodině s penězi zachází a existuje nebezpečí, že budou tento vzor opakovat u rodiny, kterou sami založí (Sdružení SPES, z. s., 2007). Takto dochází k předávání špatných návyků další generaci.

Příslušnost k dané sociální skupině pak dále více či méně ovlivňuje vzdělávací a profesní dráhu dětí. V některých zemích světa lze pozorovat mezi jednotlivými školami pouze malé nerovnosti (např. Finsko, Estonsko, Polsko). Česká republika však patří k zemím, kde existují mezi jednotlivými vzdělávacími institucemi velké rozdíly (Prokop, 2019). Rodinný původ je tak častou příčinou toho, proč děti z „lepších rodin“ navštěvují školy s kvalitnějším vzděláním a zbylá většina je umístěna do některé z podprůměrných škol, které představují úroveň většiny českých vzdělávacích institucí (Prokop, 2019). Provázanost statutu rodiny, ze které budoucí spotřebitel pochází, a jeho budoucího vzdělání je v našich podmínkách třeba považovat za silnější než v jiných zemích. Tento fakt přenosu chudoby mezi generacemi lze hodnotit jako z podstaty negativní, odrážející se do všech oblastí formování osobnosti občana ČR, mezi nimi i do vzdělání v oblasti finanční gramotnosti. Ekonomické vzdělání se stává důležitou součástí socializace, a pokud chceme usilovat o rovné šance všech občanů, mělo by zejména základní vzdělávání pomáhat dětem minimalizovat jejich znevýhodnění.

4 Pohled psychologie

Kapitola představuje čtvrtý úhel pohledu, úhel psychologie. Tato humanitní disciplína pracuje s předpokladem, že člověk není homo oeconomicus, tak jak ho pojmají některé z teorií. Nelze na něj tedy pohlížet jako na bytost bez emocí, jejímž jediným rysem je schopnost dokonale se rozhodovat (Riegel, 2007). Takový člověk by nebyl reálný. V jeho rozhodování se promítá jak myšlení založené na rozvážném promyšlení, tak myšlení intuitivní, pohotové (Kahneman, 2012). Jedince je zároveň možno, působením na jeho intuitivní část, ovlivnit. Toho mnohdy využívají věřitelské společnosti, které tak nad spotřebitelem získávají dominantní postavení, jak je ukázáno v první podkapitole. Současně jsou lidé neustále ovlivněni svými emocemi a psychickým rozpoložením, a to i v situaci zadlužení a platební neschopnosti, o čemž pojednává podkapitola druhá. Pro komplexní pochopení půjčování a jeho důsledků na spotřebitele je zkoumání lidské psychiky nevyhnutné.

4.1 Využívání emocí ze strany věřitelů

Půjčky a úvěry spadají pod tržní vztahy a ty jsou založeny na směně hodnot. Během této směny však hrají důležitou roli také emoce. Naše kognitivní schopnosti pak fungují jako jejich kontrolor (Kahneman, 2012). Tato schopnost naší psychiky se u jedinců výrazně liší. Přínosná je ve chvílích, kdy by pro nás prvotní rozhodnutí na základě intuice, nemělo ty nejpříhodnější důsledky. Emoce se vyznačují svými kvalitami, dynamikou a tím, zda jsou reálné či předstírané (Riegel, 2007). Na práci s emocemi jsou založeny některé z prodejních aktivit, například metody poskytovatelů úvěrů. Pro získání klienta využívají zkonstruovaných emocí v takovém kontextu, aby pomohli dosáhnout svého cíle, kterým je obvykle jejich osobní zisk (Kahneman, 2012). Někteří poskytovatelé či zprostředkovatelé půjček a úvěrů se snaží vytěžit co největší výnos z nevýhodné finanční situace domácnosti, neboť chudoba přináší pocity bezmoci a nejistoty (Riegel, 2007). Takový jedinec je pak spíše svolný přijmout půjčku, kterou by jinak odmítl. Pokud je tedy zamýšleným cílovým využitím získaných financí platba nájmu či stravy pro rodinu, jen těžko dokáže jedinec z nízkopříjmové skupiny odmítnout (Nováková a Sobotka, 2011). Na psychiku spotřebitele přitom má vliv už jen vnímaná kompetentnost osoby, která s ním půjčku projednává. Hodnotíme ji na základě síly a důvěryhodnosti, která vyzařuje z její tváře

(Kahneman, 2012). K setrvání u jedné věřitelské společnosti přispívá také fakt, že ačkoli se nabídka trhu rychle vyvíjí, domácnosti jsou v postmoderní době ve špatné vyjednávací situaci. Jejich pozice je neustále utlačována ziskovými společnostmi a jejich případná změna volby společnosti je spojena s vysokými transakčními náklady (Riegel, 2007).

Rozdílnost mezi věřiteli se ukazuje také v přístupu k uzavření smlouvy s dlužníkem. Ti, kteří svou činnost provozují čestně, tedy bez využití jakékoli nekalé praktiky, si uvědomují, že důkladné přečtení před smluvních podmínek a náležité vysvětlení a pochopení všech částí smlouvy není pouze v zájmu potenciálního dlužníka, ale také v zájmu jich samotných. Pokud je dlužník dobře obeznámen se všemi náležitostmi, souhlasí s nimi a přijme je i na emoční úrovni, je nižší pravděpodobnost jeho neschopnosti splácet a v případě, že by k tomu opravdu došlo, bude ji spíše než co nejdéle odkládat, chtít aktivně řešit s věřitelem (Teplý, 2013).

Oproti tomu instituce, které nehledí na budoucí pozici dlužníka, do které ho půjčka přivede, často sází na podepsání smlouvy dlužníkem v návalu euforie (Nováková a Sobotka, 2011), neboť dobrá nálada, kreativita a důvěřivost podporuje intuitivní rozhodování, zatímco smutek, analytický přístup, bdělost a podezřívavost vyúsťuje v rozhodování spíše racionální (Kahneman, 2012). Věřitelé tohoto pak využívají ve svůj prospěch. V tomto kontextu lze zmínit termín kognitivní snadnost (Kahneman, 2012). Ta poukazuje na náročnost zpracování dané situace či úkolu. Pokud pro jedince událost nevyžaduje náročné rozhodování, zdá se mu takové rozhodování snadné, situace známá a příjemná a celkově v něm vyvolává dobrý pocit. Dalšími následky jsou však také zvýšená bezstarostnost a povrchnost. Nejen proto je třeba najít rovnováhu mezi intuitivní a impulzivní částí našeho uvažování a tou, která vede k rozhodování opatrnému.

Mnozí spotřebitelé však spoléhají na čestné a férové jednání prodávajících. Místo toho, aby si ověřili situaci na trhu, počítají s tím, že je prodávající obeznámí se všemi podstatnými normami, že cena jeho produktu odpovídá obvyklé ceně zboží apod. (Riegel, 2007) To prodávajícím ze zjevných důvodů vyhovuje a spotřebitele v tomto smýšlení utvrzují (Teplý, 2013). Další ze způsobů jednání poskytovatelů úvěrů je založen na způsobu komunikace s klientem, kdy místo složité otázky, o jejíž odpovědi by musel jedinec dlouho uvažovat, využívají věřitelé takové typy otázek, které podnítky intuitivní

odpověď (Kahneman, 2012). Tímto způsobem navodí téma náročné na zpracování tak, že mohou obdržet odpověď bez dlouhého čekání. Zároveň se tím v dotazovaném posiluje pocit kognitivní snadnosti. Velice důvěřiví bývají senioři. Ti se také snadno nechají oklamat např. nabídkou v omezeném čase formou předváděcí akce nebo podomním prodejem (Ježek, 2013). Chyby v úsudku ale ovládají každého z nás, a to i při jednání za účelem získání úvěru. Mysl daného jedince je otevřena vlivu haló efektu, kdy první dojem může mít v rozhodování významně vyšší váhu než ostatní zjištění nebo principu činění rychlých závěrů na základě omezených informací (Kahneman, 2012). Situace spotřebitelů je ztížena tím, že se mnohdy sami chovají iracionálně a nákup provedou třeba jen kvůli vnější pobídce (Riegel, 2007). K přesvědčení lze využít také znalost, že dva různé způsoby prezentování tytéž informace mohou vyvolat dvě rozdílné reakce (Kahneman, 2012). To však mají mnohdy věřitelské společnosti za cíl.

Společnosti se snaží zachytit pozornost spotřebitele a přesvědčit ho o tom, že provedení dané koupě je pro něj výhodné (Riegel, 2007). Snaží se ho zlákat pomocí reklamního sdělení v médiích, skrze letáček, který uvádí příslib výhodnější nabídky či se snaží zapůsobit formou osobního prodeje (Člověk v tísní, o. p. s., 2007). Vliv na rozhodnutí jedince má také samotné místo prodeje – hudba, vůně či zápach, vlídnost osoby, se kterou jedinec jedná (Riegel, 2007) nebo načasování vůči další události (Kahneman, 2012). Často je mezi faktory, které společnosti k získání dlužníka využijí, také čas. Snaží se při rozhodování spotřebitele navodit pocit časové tísně a stresu (Člověk v tísní, o. p. s., 2007). Tlak, který je na jedince vyvolán v něm vzbuzuje potřebu rychle se rozhodnout, přičemž tlak ještě sílí, pokud je mu věřitelem vnuknuta představa, že se daná příležitost již nikdy nebude opakovat. Mnozí jedinci však, i když by k hlubšímu rozmyšlení svého jednání čas měli, jej neuskuteční, a to z toho důvodu, že nechtějí při rozhodování zacházet do podrobností, protože u nich tento analytický přístup zvyšuje úzkost spojenou s přijetím rozhodnutí (Riegel, 2007). Všechny tyto taktiky mají společný zamýšlený efekt, a tím je podnítit v jedinci impulzivní, intuitivní reakci, spíše než ho nechat o nabídce dlouze rozmýšlet. Tím se již dostáváme k charakteristice druhé strany zkoumaného smluvního vztahu, dlužníkovi.

4.2 Psychické rozpoložení dlužníka

Emoce, které v lidech úvěry vyvolávají, jsou velmi rozličné. Lze se setkat s takovými lidmi, kteří půjčky odsuzují jako hanbu a zdroj problémů i těmi, kteří úvěr mají a jsou šťastni ze spotřeby, kterou díky němu mohou praktikovat (Riegel, 2007). Zásadní rozdíl se však objevuje ve vnímání pojmů úvěr a dluh. Zatímco s dluhem se pojí negativní konotace, úvěr je vnímán spíše neutrálně, jako technický termín (Nováková a Sobotka, 2011). Když se však odhlédne od konkrétních pojmů a vezme se v potaz celkový dojem, *málo prvků života rodiny a domácnosti nese tak vysokou emocionální zátěž jako peníze*, a to ať už je vztah k nim z naší strany závislostí nebo nezávislostí (Riegel, 2007, s. 157). Právě proto je psychické rozpoložení dlužníka neodmyslitelnou součástí celkového obrazu dlužníka. V případě, kdy si jedinec chce či potřebuje půjčit peníze, se pak jedná zpravidla o jejich nedostatek, tedy vztah závislosti.

Pocit'ování nedostatku staví jedince do pozice objektu, který snadno podlehne tlaku a vnějším i vnitřním impulzům (Riegel, 2007). Vliv na rozhodování je prokázán například u takových faktorů, jakými jsou hlad a únava (Kahneman, 2012). Tyto pocity rozhodování urychlují a zjednodušují. Dalším výrazným činitelem je nervové vypětí. Pokud nemá domácnost vytvořenou dostatečnou finanční rezervu na pokrytí všech nutných výdajů, jednají její členové v momentě výpadku příjmu často ve stresu, a mohou tak učinit rozhodnutí, kterých by mohli v budoucnu litovat (ČBA, 2020a). Jedinci trpící chudobou vidí v půjčce naději na změnu svých životních podmínek a i samotné vlastnictví peněz přispívá k jejich radosti (Riegel, 2007). Obecně se přístup k penězům liší u mužů a žen. Jejich rozdílný způsob počínání si s penězi nic nemění na tom, že jsou peníze pro mnohé symbolem lásky, štěstí, moci, bezpečnosti a kontroly (Riegel, 2007). Poslední jmenovaná, kontrola, je pak propojena s tolerancí jedince k riziku. Větší toleranci přitom prokazují ti dlužníci, kteří se cítili být vzrušení, ostražití nebo vinní (Rendall et al., 2021).

Psychické rozpoložení jedince se dále promítá do způsobu, jak bude svou pozici jakožto dlužníka prožívat, tedy zda bude s penězi zacházet se zaujetím, nebo s ekonomickou racionalitou (Riegel, 2007). Důležitým faktorem zde může být stres z chudoby, který prokazatelně zhoršuje racionální a analytické schopnosti, které vedou k rozhodování (Prokop, 2019). Nelze zde však hledat přímou úměrnost mezi schopností

rozvažovat a inteligencí. Jedním z názorů například je, že inteligence je také schopnost najít v paměti relevantní informace a nasadit podle potřeby pozornost. (Kahneman, 2012). Uchýlit se k zařazení osob s vyšší inteligencí jako jednoznačně dosahujících pro ně lepších výsledků jak u uzavírání smluv, tak u nakládání se získanými finančními prostředky, by bylo zjednodušováním.

Osobnostní charakteristiky se promítají také do problematiky příčin vysokého zadlužení. Pravděpodobnost platební neschopnosti může být závislá na osobnosti, kdy, jak tvrdí klinický psycholog a psychoterapeut Petr Moos, *s úvěry mají často problémy lidé, kteří jsou duševně nevyrovnaní* (Sdružení SPES, z. s., 2007, s. 5). Svou roli také hraje, zda má jedinec neurotické tendence (Rendall et al., 2021). Dopady zadluženosti na psychiku jedince se pak odlišují dle toho, jak zátěž zadlužení on osobně vnímá (Bouyon a Musmeci, 2016). Prvním jmenovaným faktorem, který se u většiny dlužníků vyskytuje, je určitá forma stresu (např. stres z nedostatku finančních prostředků, stres z budoucnosti, stres z možných dopadů na rodinu) (Rendall et al., 2021). Silný stres pak má dopad na schopnost jedince pochopit složité smlouvy a jednat racionálně. U dětí je pak tento stres odůvodnitelnou příčinou horších školních výsledků (Prokop, 2019), kdy děti z českých rodin zasažených exekucí mají častěji horší známky z matematiky a českého jazyka (Rychlíková et al., 2018). Vysoká míra stresu a podráždění mohou vést až k úzkosti a depresím (Ravishhankkar et al., 2020), přičemž tyto pocity se prohlubují, když dlužníka zasáhne nějaká z nepředvídaných situací (Rendall et al., 2021). Jedinec se obává o své zázemí, objevuje se pocit opuštěnosti a celkové životní nespokojenosti (Ravishhankkar et al., 2020). Jedná se v podstatě o obdobné pocity, jako se vyskytují u jedinců trpících chudobou (Ježek, 2013).

Zadluženost negativně působí skrz psychické zdraví i na fyzické zdraví jedince. Mezi nejčastější projevy patří poruchy spánku (Ravishhankkar et al., 2020). Pocity psychické i fyzické nepohody se pak zhoršují také v závislosti na tom, zda se jedná o pouhé zadlužení, či úpadek a jejich síla je obvykle v přímé závislosti s tím, jak dlouho zadlužení dlužníci pociťují. Ze šetření Poradny při finanční tísni, o. p. s. z roku 2019 vyplývá, že pouze 3 % dotázaných je platební neschopností stísněno jeden či dva měsíce. Půl roku ovlivňuje 4 % klientů, jeden rok 6 %, dva roky 12 % a tři roky je ovlivněno

dalších 15 %. Rovných 60 % platebně neschopných respondentů pak odpovědělo, že to pro ně znamená psychickou přítěž čtyři a více let (Poradna při finanční tísni, o. p. s., 2020). V tomto důsledku půjčky na jedince došlo v minulých letech k velice výrazné změně. Oproti průzkumu uskutečněném v roce 2012 je znatelný přesun procentních bodů od kratších časových období k delším. Pro ilustraci, po dobu tří let bylo v roce 2012 psychicky ovlivněno pouhých 8 % a čtyř let a více 13 % dotázaných (Teplý, 2013). Z tohoto srovnání je zřejmé, že půjčky se do psychického stavu jedinců zapisují silněji a dlouhodoběji, než tomu bylo dříve. Zde je třeba do úvahy zahrnout také fakt rozdílnosti hlediska osoby v momentě, kdy určité emoce prožívá, a toho, kdy si je vybavuje zpětně. Oba aspekty se svým pohledem totiž často liší (Kahneman, 2012). Příkladem může být pocit špatného dojmu z celé události kvůli špatnému zážitku, který se stal k jejímu konci. I to je jedním z rysů lidské psychiky, kterým se jistě zkresluje vnímání množství respondentů. Nic to ale nemění na tom, že jejich vnímání dané situace je pro zkoumání důsledků půjček na jedince důležité, a to nejen proto, že se jejich pocity dále odráží v jejich chování.

Finanční problémy jsou častým důvodem nemorálního jednání, jakým je nedodržení smlouvy nebo slibu, podvody aj. (Riegel, 2007) Situace se často ještě vystupňuje, pokud dojde k exekučnímu řízení. K tomu, aby se dlužníci v případě problému včas obrátili na věřitele, jim často stojí v cestě nedostatek odvahy (Člověk v tísni, o. p. s., 2007). Jedinec, kterého sužují závazky, může začít lhát jak věřitelům a rodině, tak i sám sobě, může začít trpět nespavostí, stát se vystresovaným a nepříjemným pro okolí (Sdružení SPES, z. s., 2007). U většiny jedinců je také faktorem určujícím jeho jednání stud (Člověk v tísni, o. p. s., 2007). Zde pak záleží na tom, jak dlužník svoji roli přijme a zvládne.

Jedna z psychicky nejvíce náročných situací je pro mnohé exekuce. Dlužníci, kterým hrozí, mohou mít tendenci stavět se do pozice oběti (Ježek, 2013). Je snadné si představit, že zážitek soudních a mimosoudních jednání či exekucí a dalších negativních důsledků půjčky nepatří mezi zážitky příjemné. U řádně vedené exekuce může dlužníkům ulehčit pocit, když si uvědomí, že se jedná o nápravu vztahu mezi dvěma stranami, dlužníkem a věřitelem, nikoli o trest (Nováková a Sobotka, 2011). Vykonavatel exekuce

k ní byl povolán soudem a dlužník má ze zákona povinnost prohlídku bytu a další oprávněné jednání exekutora strpět (Ježek, 2013). I v této situaci je třeba nepodlehnout emocím. Vzhledem k subjektivnímu vnímání celé situace dotyčného a závažnosti možných vyplývajících následků, je dobré spojit se s některou z nápomocných institucí již před zahájením exekučního řízení.

Nepoddát se případným silným pocitům je třeba také proto, že se stále můžeme setkat s falešnými exekutory (tzv. inspektory), kteří zastupují různé inkasní agentury a vymahačské firmy. V jejich chování se často objevují prvky psychického nátlaku. Příkladem může být písemné vyrozumění se slovními spojeními jako: *bude vyžadovat okamžité zaplacení, máte poslední možnost, pokud ihned zavoláte* apod. (Ježek, 2013, s. 69) Pokud se tak stane, je třeba, aby adresát dopisu zachoval klidnou hlavu a bezplatně se obrátil na některou z organizací, které se zabývají ochranou spotřebitelů. Toto jednání ze strany věřitelů je již za hranicemi etiky a jeho odhalení a postoupení zjištění příslušné organizaci může ušetřit od tohoto prožitku další dlužníky. Jiným chováním, které by dlužník, který se nechá unést svými emocemi, mohl snadno přehlédnout, je nespravedlivé zacházení či zjevné navyšování celkové sumy o další náklady (Ježek, 2013). Ani na jedno z těchto dvou nemají věřitelské ani jiné společnosti právo. Ze zkušenosti společnosti Člověk v tísní, o. p. s. pak také vyplývá, že se s případy psychologického nátlaku lze setkat i ze strany exekutorů (Člověk v tísní, o. p. s., 2007). Nátlak je nejčastěji praktikován formou umístění nálepek označujících zabavení daného majetku i na věci, které zákon zabavit nedovoluje. Tím se chování exekutora dostává do střetu jak s legislativními, tak etickými normami. Tento příklad je dalším dokladem toho, proč je pro dlužníka důležité znát exekutorovy pravomoci a také zůstat během procesu exekuce v klidu. I zde, stejně jako v jiných fázích zadluženosti, je třeba dávat si pozor na chyby v úsudku, i zde je to však pro většinu občanů velmi náročné.

Závěrem je nutno shrnout, že ne bezdůvodně je dluhová past nazývána pastí. V mnohých případech se dlužník s nesplacenými závazky, na které nemá dostatečné prostředky, jako v pasti opravdu cítí. Určitý tlak přitom jedinci pocítují již od prvních objevujících se problémů s penězi. Ten se s přijetím půjčky, za předpokladu bezproblémového splácení, snižuje. V případech, kdy se však reálná životní úroveň

domácnosti dále snižuje, může tento tlak přerůst až do vážných psychických obtíží. Napětí, které dlužník prožívá, přitom se skončením jeho zadluženosti neustává, ale ve většině případů ho ovlivňuje ještě několik let. Pocity, které si takto dlužník vytvořil jako reakci na hodnocení daného období či události svého života, se pak pravděpodobně liší od těch, které dlužník prožíval v jejich průběhu. Finanční vzdělávání na školách tak přispívá také k tomu, aby lidí, trpících těmito pocity a psychickými obtížemi, bylo v budoucnu co nejméně.

5 Pohled pedagogiky

Pro potřeby práce je na tomto místě nutné přiblížit také rámec finančního vzdělávání České republiky. Ohrožení chudobou, která je často podmíněna problémy se splácením, je v České republice velmi výrazně ovlivněno vzděláním (Prokop, 2019). Je proto nezbytné se této oblasti ve školství náležitě věnovat. Prvními zmíněnými dokumenty jsou dokumenty strategické. Jsou jimi: Národní strategie finančního vzdělávání, Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách a Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Nejprve je obsah těchto dokumentů přiblížen obecnou charakteristikou, následně je pozornost věnována výuce tématu půjček. Další podkapitola se věnuje vybraným řadám učebnic a analyzuje jejich tematický obsah. Závěrečná podkapitola pak pojednává o jiných možnostech a příležitostech, kterými mohou pedagogové svou výuku obohatit. Tímto obsahem kapitola předkládá shrnutí současných možností pedagoga ZŠ při výuce finanční gramotnosti (dále FG).

5.1 Strategie finančního vzdělávání na základní škole

Prvním jmenovaným dokumentem je Národní strategie finančního vzdělávání. Ten byl vytvořen MF ČR ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (dále MŠMT ČR) a ČNB za účelem *vytvoření systému finančního vzdělávání pro zvyšování úrovně finanční gramotnosti v České republice* (MF, 2010, s. 2). V listopadu 2019 vytvořilo MF ČR nový dokument s názvem Národní strategie finančního vzdělávání 2.0 (dále NSFV 2.0) (MF, 2020a), mezi jehož náplň patří *zejména rozšíření záběru finančního vzdělávání o vybrané skupiny dospělé populace* (MF, 2020b).

Obsah Národní strategie finančního vzdělávání (dále NSFV) byl vytvořen v návaznosti na doporučení mezinárodních organizací, především EU a Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (dále OECD) (MF, 2020a). Jako prioritu si stanovuje určit hlavní problémy finančního vzdělávání, z nich vycházející hlavní úkoly a vymezení rolí jednotlivých aktérů s důrazem na úlohu aktérů veřejné správy, tedy cíle, prostředky a obecné principy. Pro realizaci cílů v jednotlivých oblastech pak byly vytvořeny dokumenty související. V oblasti školního finančního vzdělávání je to dokument Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, který pojednává o zařazení finančního vzdělávání do tzv. počátečního vzdělávání. (MF, MPO, MŠMT, 2007).

Garantem této úrovně vzdělávání je stát, zejména MŠMT ČR. Další subjekty, nejvíce pak MF ČR a ČNB, poskytují při začleňování do plánu vzdělávání odbornou pomoc.

System budování finanční gramotnosti na základních a středních školách (dále SBFG), jako druhý dokument, vznikl spoluprací tří ministerstev České republiky. V tomto dokumentu je deklarováno, že cílem vlády České republiky je, jak název napovídá, budování finanční gramotnosti. Ono budování je dále specifikováno jako *rozvoj a zvyšování úrovně* (MF, MPO, MŠMT, 2007, s. 3). Tento dokument také vymezuje etapy systému budování: definici FG, formulaci standardů FG, přípravu podpory pedagogických pracovníků, implementaci standardů FG do rámcových vzdělávacích programů, hodnocení úrovně FG populace, formulaci zpětné vazby a pravidelné zveřejňování informací o fungování systému (MF, MPO, MŠMT, 2007). Způsobem, jakým mají být hodnoceny výsledky úrovně finančně gramotné populace, jsou pravidelně opakovaná měření za mapování projektů finančního vzdělávání. Pro možnosti srovnání je respektována OECD, skrze kterou probíhá srovnávání výsledků na úrovni států (MF, 2010). Česká republika se tohoto srovnávání, které probíhá každých pět let, pravidelně účastní.

Třetím základním typem dokumentu jsou tzv. rámcové vzdělávací programy (dále RVP). Do vzdělávacího systému ČR byly zařazeny zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším a odborném a jiném vzdělávání (též školským zákonem). Podstatou RVP je *obecně závazný rámec pro tvorbu vzdělávacích programů škol všech oborů vzdělání v předškolním, základním, základním uměleckém, jazykovém a středním vzdělávání* (NÚV, 2021). Do RVP G byla výuka finanční gramotnosti zařazena roku 2009, do RVP ZV v roce 2013. Práce dále rozebírá RVP ZV, a to v rámci jednotlivých tematických okruhů, které byly pro účely práce stanoveny.

Při revizi RVP vychází MŠMT ČR ze Standardu finanční gramotnosti. Hlavní náplní jasně strukturovaného dokumentu (Pracovní skupina pro finanční vzdělávání, 2017) jsou čtyři okruhy. Jsou jimi nakupování a placení, hospodaření domácnosti a dále zvlášť přebytek domácnosti a schodek domácnosti, přičemž každý z nich je specifikován dle úrovně osvojení (1. stupeň ZŠ, 2. stupeň ZŠ a SŠ). Tvůrci kurikula dále vydali Metodická doporučení pro výuku finanční gramotnosti. Tento soubor metodických doporučení pedagogům obou stupňů vzdělávání vychází z NSFV a SBFG a vede k integraci finančního

vzdělávání se společenskovední oblastí, matematikou a informačními technologiemi (Hesová, 2013). Tato podpora pro pedagogy je koncipována tak, aby usnadnila pedagogům cestu od několika výukových oblastí k prolnutí v jejich výuce. Cílem propojování poznatků a vnímání souvislostí je přiblížení vzdělání realitě života (Hesová, 2013) a pomoc se zařazováním témat do výuky.

Výše uvedené dokumenty zasazují jednotlivé vědomosti, které by žáci měli znát do kontextu dle věku vzdělávaného a dle tematického okruhu. Vzhledem k tomu, že se tato práce věnuje výhradně půjčkám a jejich důsledkům ve finančním vzdělávání na 2. stupni ZŠ, je třeba podívat se na tuto část finančního vzdělávání blíže.

5.2 Finanční vzdělávání v oblasti půjček

Pojetí tématu v jednotlivých dokumentech finančního vzdělávání již bylo nastíněno. Tato podkapitola se zaměřuje přímo na téma půjček neboli úvěrů, jakožto podstatnou součást finanční gramotnosti. V obou základních dokumentech, NSFV i SBFG, lze nalézt shodné dělení finanční gramotnosti do tří složek. Problematika úvěrů, leasingu apod. spadá do složky rozpočtové gramotnosti, pod část správy finančních závazků (MF, MPO, MŠMT, 2007; MF, 2010). Rozpočtová gramotnost zastřešuje orientaci na trhu, schopnost mezi sebou porovnávat jednotlivé produkty a služby a vede k tomu *volit ty nejvhodnější s ohledem na konkrétní životní situaci* (MF, MPO, MŠMT, 2007, s. 7).

V NSFV i SBFG se zmiňuje jako nezbytné dodržování tří principů: principu obecnosti (rozvíjet přehled o finančních produktech a službách aniž by docházelo k jakékoli propagaci), principu odbornosti (zajistit odbornou úroveň vzdělavatelů) a informovanosti (MF, MPO, MŠMT, 2007) či zacílení (MF, 2010) (dodat informace daným cílovým skupinám skrze odpovídající informační kanály). Verze NSFV 2.0 již hovoří o principech čtyřech: principu objektivit (za dodržení nestrannosti používat konkrétní ukázky a nezatajovat informace), principu nezávislosti (zdržet se propagace), principu odbornosti (zpracovávat správný a relevantní obsah včetně garance odbornosti vzdělavatelů) a principu zacílení (proces přizpůsobit dané cílové skupině) (MF, 2020a).

NSFV se snaží nasměrovat vzdělávané k přijetí osobní odpovědnosti ve finanční oblasti za sebe i svou rodinu, k prevenci platební neschopnosti a uvědomění si toho, jaké

důsledky má chování jedince na socioekonomický vývoj celé společnosti (MF, 2010). Navádí k zodpovědnému řízení půjček, a to pouze takových, jaké bude mít daná domácnost či jedinec pod kontrolou.

Pro zajištění odpovídajícího cílového stavu finančního vzdělávání SBFG stanovuje tři standardy (tzv. *ideální úroveň FG*) dle cílových skupin, kdy je pro tuto práci podstatný tzv. standard FG pro žáka 2. stupně ZŠ (MF, MPO, MŠMT, 2007, s. 9). Standardy, které se týkají problematiky půjček a důsledků s nimi spojených, se objevují v oblasti hospodaření domácnosti. Žáci mají dokázat zvážit nezbytnost jednotlivých výdajů v oblasti finančních produktů, přičemž cílem je, aby žáci dokázali uvést rozdíly debetních a kreditních karet včetně jejich omezení, vysvětlit význam placeného úroku a uvést a porovnat nejobvyklejší způsoby krytí deficitu jako jsou úvěry, splátkový prodej či leasing (MF, MPO, MŠMT, 2007). Tvůrci koncepce si byli již při tvorbě tohoto dokumentu vědomi, že výrazně narůstá zadlužení českých domácností a spolu s ním také množství domácností, které nejsou schopné své závazky splácet a dostávají se tak do exekucí či dluhových spirál. To se promítlo do tvrzení, že vedle aktivní a odpovědné účasti na finančním trhu a zajištění na stáří je jednou z prioritních oblastí pro budoucnost právě prevence platební neschopnosti (MF, 2010).

Do konkrétních výstupů témata výuky rozpracovává RVP ZV, kde vzdělávací obsah vzdělávacího oboru Člověk, stát a hospodářství ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost je finanční gramotnosti nejbližší (Kolektiv autorů, 2017). Na tematiku RVP ZV navazuje Standard finanční gramotnosti. Ten na problematiku půjček zaměřil celý jeden okruh - schodek rozpočtu domácnosti (Pracovní skupina pro finanční vzdělávání, 2017). Žáci druhého stupně a nižších ročníků gymnázií by měli být obeznámeni s různými typy úvěrů, postupem při jeho získání včetně posouzení schopnosti splácet a důsledky případného nesplácení. Měli by dokázat navrhnout řešení schodku domácnosti, rozhodnout, kdy je vhodné/nevhodné si půjčit a navrhnout řešení zadlužení.

Užitečné a přehledné informace k výuce FG nabízí také MF ČR na svých webových stránkách s podtitulem Finanční gramotnost aneb Proč se finančně vzdělávat? Nalézt zde lze vedle vysvětlení jednotlivých pojmů a provázaností z okruhů rozpočet domácnosti, zadlužení a předlužení, oddlužení a exekuce také předpřipravené tabulky. Ty

mají napomoci jedincům a domácnostem v řízení příjmů a výdajů tak, aby se zadlužení vyhnuli. K dispozici jak pro plánování své osobní budoucnosti, tak jako pomůcka pro výuku, jsou kalkulačky z různých oblastí spadajících do finanční gramotnosti (MF, 2021). K tematice půjček již bylo vytvořeno velké množství rozličných materiálů. V následující kapitole budou rozebrány ty, které se ve výuce používají nejčastěji – učebnice.

5.3 Analýza tématu půjček a jejich dopadů v učebnicích

V současné době jsou na školách nejvíce využívány dvě řady učebnic občanské výchovy pro základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií s doložkou MŠMT. Jsou jimi *Výchova k občanství* nakl. NOVÁ ŠKOLA, s. r. o. a *Občanská výchova* nakl. FRAUS. Tyto dvě řady mají v současné chvíli MŠMT ČR schválené *zařazení do seznamu učebnic pro základní vzdělávání jako součást ucelené řady učebnic pro vzdělávací obor Výchova k občanství s dobou platnosti šest let* (Lunerová et al., 2017), přičemž se jednotlivé učebnice liší datem schválení.

Soubor publikací nakl. NOVÁ ŠKOLA, s. r. o. *Výchova k občanství* s podtitulem *učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV* různých autorů je již 5.-6. aktualizovaným vydáním této řady učebnic. Učebnice pro 7. ročník byla schválena MŠMT ČR dne 16. 7. 2015 (Lunerová et al., 2017). Z jejich témat lze s dosahem do tématu půjček jmenovat kapitolu *Já a hospodaření*, podkapitolu *Rozpočet*, kde se žáci seznamují s podstatou rozpočtu a jeho možnými druhy. Tématu je zde věnována pouze jedna strana a několik cvičení v kapitole *Opakování – Já a hospodaření*. Pojem *půjčka/úvěr* se zde explicitně nevyskytuje. Žáci jsou v rámci úkolů motivováni k přemýšlení nad dvěma otázkami, které by mohly k vyjádření tohoto termínu vést: *Přemýšlejte o tom, jakými způsoby můžeme získat peníze.* (Lunerová et al., 2017, s. 62) a *Diskutujte, jak se příjmy a výdaje člověka mění v průběhu života.* (Lunerová et al., 2017, s. 63)

Druhá z této řady učebnic je učebnice pro 9. ročník, která byla schválena dne 1. 6. 2018 (Laicmanová, 2018). Tato učebnice nabízí celou kapitolu nazvanou *Finanční gramotnost*. Část *Úspory, úvěry a úroky* pak tvoří jednu její podkapitolu a věnovány jí jsou čtyři strany. Na těchto stranách jsou vysvětleny výše uvedené a další pojmy včetně základního principu jejich fungování. Žáci jsou také seznámeni, ač velice stručně (v rámci čtyř řádků), s pojmem *lichva*. Jsou zde uvedeny příklady jednoduchých porovnání

výhodnosti úvěrů. Z hlediska přesahu do dalších odvětví společenských věd zde lze nalézt pouze jednu otázku, která míří na potenciální rizika, která může nést půjčování si peněz *na věci, které nutně nepotřebujeme, ale pouze chceme* (Laicmanová, 2018, s. 44).

Druhá sada učebnic je od nakl. FRAUS s názvem *Občanská výchova* a podtitulem *učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia* několika autorů, kdy se jedná o 1. či 2. vydání. K výuce dle této řady lze dále využít *Příručky pro učitele*, které obsahují vazbu na RVP ZV, formulaci výchovně-vzdělávacích cílů, uvedení použitých metod a mezipředmětových vztahů, motivační celky a řešení úkolů (FRAUS, 2021b). Tematiku blízkou oblasti půjček lze nalézt v učebnici pro 8. ročník schválenou dne 10. 7. 2019. V kapitole Hospodaření, části Bez peněz do obchodu nelez je žákům položena otázka k zamyšlení se nad tím, zda si oni sami mohou založit účet, popř. kde a jaké podmínky musí splňovat (Urban et al., 2013). Konkrétně půjčování a úvěrům se pak věnují autoři učebnice pro 9. ročník schválené dne 24. 8. 2020. V této učebnici není kladen důraz jen na základní pojmy a výpočty, ale také je zde patrné napojení na širší souvislosti problematiky. Žáci jsou nabádáni k zodpovědnému přístupu při zvažování nutnosti přijetí půjčky či úvěru a případné volbě věřitelského subjektu. Žáci si správný směr svého smýšlení mohou ověřit díky cvičení, jehož cílem je, aby sami poradili nejvhodnější řešení klientovi v zadané situaci (Urban et al., 2014).

V reakci na digitalizaci současného světa se vyvíjejí a přizpůsobují i pedagogické materiály. Nakladatelství NOVÁ ŠKOLA, s. r. o. tak vedle tradičních papírových učebnic nabízí také multimediální interaktivní učebnici *Výchova k občanství*, která vedle klasické učebnice nabízí ukázky formou audia, videa a animace, dále fotoalba, interaktivní cvičení včetně řešení a webové odkazy (NOVÁ ŠKOLA, s. r. o., 2021). Nakladatelství FRAUS vydalo tzv. hybridní učebnice, které rozšiřují nabídku aktivit o online materiály, videa, obrázky, webové odkazy a interaktivní cvičení díky užití QR kódů (FRAUS, 2021a). V brzké budoucnosti se také očekává nová řada učebnic nakl. TAKTIK, které dosud nabízí řadu pracovních sešitů *Hravé občanské výchovy* a učebnici pro 6. ročník *Občanka 6, Chytrý občan*, která je v současnosti (1. pololetí roku 2021) novinkou (TAKTIK International, s. r. o., 2021).

Ačkoli se trh učebnic občanské výchovy vyvíjí, momentálně jsou nejužívanější dvě výše analyzované kompletní řady učebnic. Po prozkoumání jejich částí, které mají souvislost s tématem půjček a jejich důsledků lze konstatovat, že publikace pracují s tématem půjček zejména v ekonomických souvislostech. Cílem práce je nabídnout možnosti, jak s tématem pracovat systematictěji. Výuka půjček a jejich důsledků by se dle autorky této práce neměla omezovat pouze na sestavení rozpočtu domácnosti a výpočty výše úrokové sazby. Proto, aby se rozšířilo povědomí o možných aktivitách, při kterých mají žáci příležitost hlouběji si uvědomit provázanost půjček s běžným životem, jsou v další části práce některé z nich představeny.

5.4 Další realizace finančního vzdělávání

Vedle dokumentů spadajících pod gesci MŠMT ČR lze na současném trhu najít k tematice FG různé příručky, učebnice a jiné materiály. Ty mohou být pedagogům při finančním vzdělávání žáků ku pomoci. Před výběrem dané publikace je však třeba kriticky zhodnotit, nejen zda je publikací odbornou a vede k cílům stanoveným kurikulem, ale zda také odpovídá svým zpracováním a funkcí. Jistě lze doporučit seznámit se s obsahy a zpracováním více publikací. Zároveň nelze zaručit, že je nejlepším možným způsobem obohacovat výuku pouze jednou z nich, případně sebe i žáky nutit do projití všech částí publikace. Je třeba mít neustále na zřeteli, že didaktický proces je neopakovatelným procesem ovlivněným řadou prvků. V této oblasti tedy nelze kategorizovat s absolutní platností.

Mezi publikace určené pro pedagogy patří *Finanční gramotnost: obsah a příklady z praxe škol* zpracovaná pod vedením Petra Klínského (2008). Její obsah představuje výkladový text včetně příkladů dobré praxe uzpůsobený tak, aby z něj mohli čerpat pedagogové základních i středních škol. Tato publikace obsahuje i složitější pojmy a mechanismy působení. Problematika půjček a úvěrů je zde, stejně tak jako ostatní témata, představena formou pojmů a početních příkladů. Další publikací pro učitele je *Finanční a ekonomická gramotnost pro základní školy a víceletá gymnázia* autorů Skořepy a Skořepové (2008). Tento manuál vzhledem k době svého vydání vychází z RVP ZV z roku 2007. I zde se autoři zaměřili zejména na výpočty a porovnání dvou spotřebitelských úvěrů. I když se u půjček vyskytuje jedna otázka směřující na zjištění, zda rodiče žáka

nekoupili v poslední době nějaké zboží nebo službu na splátky, je v případě kladné odpovědi cílem vypočítat RPSN uskutečněného prodeje (Skořepa a Skořepová, 2008). Další pomůckou pedagogům může být *Finančně gramotná a podnikavá škola* (Lichtenberková a Merunková, 2017). Část finanční gramotnosti této publikace se snaží zpřístupnit a začlenit FG do běžného života hravou formou. Kniha obsahuje množství aktivit pro 1. a 2. stupeň ZŠ i pro SŠ. Pro druhý stupeň nabízí formu pracovního listu, simulace, tvorbu případové studie, videa, projektového vyučování či soutěží (Lichtenberková a Merunková, 2017). Uvedeny jsou také případy dobré praxe a mnoho rozličných odkazů, ze kterých mohou pedagogové při výuce vybraného tématu čerpat.

Na realizaci finančního vzdělávání se podílí mimo MŠMT ČR také řada dalších institucí (několik ministerstev, sdružení a neziskové organizace, vzdělávací instituce i média) (MF, 2020a). Důležitým aktérem je v našem prostředí ČBA, která figuruje ve více aktivitách zaměřených jak na děti, tak dospělé. Spolupodílí se na tvorbě sitcomu *Bankovkovi*, který má děti učit o hodnotě peněz hravou formou, každoročně pořádá akci *Bankéři do škol* a podílí se na celoevropské soutěži *European Money Quiz*. Pod ČBA spadají také vzdělávací portály, jakými jsou *Bezpečné banky* a *Finanční vzdělávání*. Za jejími úspěchy stojí řada krátkodobých projektů, jako je například portál *Mluvit s dětmi o penězích se vždycky vyplatí*, který se radami snaží povzbudit komunikaci v rodině (ČBA, 2021c).

Svůj bezplatný vzdělávací program vede také Česká spořitelna. Volně přístupné materiály se zaměřením na děti, vychovatele i seniory se nachází na webových stránkách *Abecedy peněz* (Česká spořitelna, a. s., 2020a). Česká spořitelna nabízí také tři online počítačové hry, z nichž hra *Tajuplná cesta* je určena pro žáky druhého stupně a studenty středních škol (Česká spořitelna, a. s., 2020b). Mezi offline aktivitami určenými pro školy lze najít projektovou výuku v sídle některé z poboček nebo program *Zvládneme to ve škole*. V průběhu tohoto programu Česká spořitelna zpřístupňuje materiály a odbornou pomoc pedagogům pro jejich běžné vyučovací hodiny či zážitkové programy v dětských domovech (Hronová, 2020).

O zvýšení úrovně ekonomického vzdělání je usilováno nejen u školou povinných mladistvých, ale také u dospělých. Zmínit lze právě se vyvíjející program České spořitelny

Abeceda peněz pro zaměstnance, který bude zaměřen na firmy a snahu o snížení rizikivosti finančního chování jejich zaměstnanců (Hronová, 2020). Mezi dalšími způsoby vzdělávání lze jmenovat vzdělávací projekty organizace REMEDIUM Praha, o. p. s., které jsou zaměřené na osobnostní a profesní rozvoj v oblasti dluhové prevence (REMEDIUM Praha, o. p. s., 2020) nebo nízkoprahové kluby, které provozuje Člověk v tísni, o. p. s. (Člověk v tísni, o. p. s., 2021a)

Vzhledem k tomu, že je finanční vzdělávání stále se vyvíjející oblast, nelze jeho současnou podobu pokládat za finální. Tato kapitola představila čtenářům výběr současných základních podkladů České republiky, které pojednávají jak o finančním vzdělávání obecně, tak i konkrétně o tematice půjček. Uveden je i stručný popis několika vybraných pedagogických materiálů a v současnosti využívaných učebnic. Následovat bude syntéza, kdy bude přehled zkoumané problematiky pohledem společenských věd propojen s cíli FG a možnostmi školní výuky.

6 Didaktické přípravy

Tato kapitola je završením práce. Její náplní jsou didaktické přípravy čtyř komplexních aktivit, které jsou koncipovány v souladu s ideou práce – výukou tématu půjček a jejich důsledků v souvislostech společenskovedních a humanitních věd. Tyto přípravy jsou prezentovány formou materiálu pro pedagogy tak, aby usnadnily jejich přípravu na výuku. Volba aktivit vychází z cíle této práce, kterým je oproti izolovanému pohledu ekonomie, který prezentují některé použité zdroje, nabídnout i pohled na širší důsledky dopadající na jedince a jeho osobní život i na společnost jako celek. Strukturu jednotlivých aktivit tvoří vždy obecný popis aktivity s přímým odkazem na její zdroj, cíl, postup dosažení cíle a kroky výuky. Ty jsou dále rozpracovány do dílčích bodů dle jednotlivých úkolů, či částí aktivity. Jejich popis obsahuje také upozornění na možné nástrahy při jejich aplikaci ve výuce. Při přípravě na jejich zasazení do výuky jsou pedagogovi k dispozici odkazy k předcházejícím podkapitolám práce, ze kterých může čerpat teoretický podklad, který pro danou aktivitu potřebuje.

6.1 Jak si správně půjčit

Obecný popis aktivity: Aktivita s názvem *Jak si správně půjčit* je zaměřena spíše na mladší žáky (6. a 7. tříd). Uveřejněna je spolu s návodem pro pedagogy na Metodickém portálu RVP.CZ (ČBA, 2011) a jejím autorem je uvedena ČBA.

Přímý odkaz na zdroj: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/10119/VYDAJU-HODNE-ALE-PENEZ-MALO.html/>

Cíl: Cílem aktivity jako celku je na základě práce s modelovou situací posoudit, kdy a za jakých okolností je rozumné si půjčit. Splněním prvního úkolu se žáci vcítí do situace rodiny, která by si přála mít momentálně k dispozici více peněz, než má. Ve druhém úkolu díky práci s tabulkou získají znalost pojmů z oblasti půjček a dovednost porovnání jednotlivých nabídek na trhu. Třetí úkol vede žáky k porozumění rizikům při přijetí půjčky a takovému chování, kterým se možným rizikům vyhnou. Čtvrtý úkol je žákům prostředkem k zopakování významu základních pojmů.

Postup dosažení cíle: Podstatou aktivity je pracovní list, který je uveden formou Přílohy 1. Jeho obsahem jsou čtyři číslované úkoly, které jsou koncipovány tak, aby žákům přibližovaly oblast půjček a jejich možných důsledků. Doplnění neúplného textu prvního úkolu žáky vede k zamyšlení se nad problematickou situací v rodině. Ve druhém pak žáci mají v nabídce spotřebitelských úvěrů určených pomocí zadaných parametrů, kterými jsou výše úvěru, délka splácení, úroková sazba, velikosti přeplatku a poplatku, vybrat ten nejvýhodnější. Vypracováním třetího úkolu žáci prokazují schopnost jednoduše formulovat možné přínosy a rizika půjček. Čtvrtým úkolem je osmisměrka, ve které mají žáci sami nalézt 10 pojmů spojených s tematikou půjčky. Nalezené pojmy jsou pak znovu vysvětleny a žáci si tak aktivně upevňují znalost základních pojmů.

Kroky výuky:

- Aktivita může být navázána na hodinu předešlou, či být využita jako úvod do tématu. Pokud je aktivita zvolena jako úvodní, mělo by zaznít, že bude tato hodina věnována něčemu, co je velice důležité pro každodenní život – penězům. Pedagog by měl zmínit, že existují různé způsoby získání peněz, (žáci mohou jmenovat způsoby, které již znají) a následně by měl prezentovat půjčku/úvěr jako jeden z nich.

- **Úkol č. 1:**

Znění úkolu: „Z textu byla vyřazena některá slova, přečtěte si text a zařaďte slova tam, kam patří.“

Ukázka textu: „Minulou sobotu jsme všichni společně doma večereli. Tatka, když dojedl, vzal si..... a že si bude číst. Já a sestra jsme ještě stále okusovali kuřecí a mamka se zvedla od stolu, aby někam odběhla.“

Nabídka slov: „hádej, souhlasím, noviny, půjčit, splatit, promyslet, stehýnko, uskromníme, banku, hory, riziko, bandito, tužkou, splátku, výhodně, finančních“

První úkol žákům představuje situaci běžného života, která mohla či může nastat i v jejich domácnosti. Žáci si tak snadno dokáží daný případ představit. Jedná se o konverzaci čtyřčlenné rodiny u večere. Obsahem je uvažování o budoucích výdajích rodiny a způsobu získání peněz na jejich pokrytí. Tematika je jim zprostředkována

formou pŮlstránkového textu se 16 vynechanými obecně známými slovy, která jsou uvedena níže pod textem. Úkolem žáků je slova vložit tak, aby všechny věty dávaly smysl.

- **Úkol č. 2:**

Znění úkolu: „Taťka našel na internetových stránkách tyto informace, přečtěte si je a zvažte, jaké jsou nejvýhodnější možnosti.“

Ukázka tabulky:

VÝŠE ÚVĚRU	DĚLKA SPLÁCENÍ V LETECH	ÚROKOVÁ SAZBA	KOLIK ZAPLATÍTE	KOLIK PŘEPLATÍTE	POPLATEK	KOLIK PŘEPLATÍTE VČ. POPLATKU
10 000	1	5 %	10 273	273	100	373
10 000	2	10 %	11 074	1 074	100	1.174

Druhý úkol tvoří tabulka. Její sloupce tvoří parametry půjčky a řádky představují jednotlivé nabídky, které má žák mezi sebou porovnat. Tabulka je zde podkladem pro seznámení žáků s více pojmy (viz názvy sloupců tabulky) a podrobnější vysvětlení fungování půjček (vztahy, které mezi jednotlivými pojmy existují). Přesný postup výpočtu je uveden na stránkách zdroje. Jaký komentář učitel zvolí, by se mělo odvíjet od schopností vyučovaných žáků. Tabulka je příhodným podkladem pro vysvětlení uvedených pojmů, pro osvojení si znalosti jednoduchých výpočtů a pro to, aby pedagog žákům mohl demonstrovat správný postup porovnávání jednotlivých úvěrů mezi sebou.

- **Úkol č. 3:**

Znění úkolu: „Zapište si, co myslíte, že si mohli zapsat i taťka s mamkou.“

Možné odpovědi: „Důkladně si přečíst smlouvu se všemi jejími podmínkami., Ověřit si, od koho si chci půjčit (zda má společnost dobrou pověst)., Zjistit si výši poplatků (sankce) a postup v případě nesplácení., Spočítat si, jestli na splácení vůbec máme., Porovnat více půjček., Dát si pozor na instituce, se kterými má někdo špatnou

zkušenost., Zamyslet se nad tím, zda nemohu omezit některé výdaje nebo si najít cestu k vyššímu příjmu.“

Třetí úkol vychází z úvodního textu a je koncipován tak, aby se sami žáci zamysleli, čemu je třeba při volbě půjčky věnovat pozornost a na co si dát pozor. V tomto bodě může pedagog pro vysvětlení možných negativních důsledků zadlužení využít informace uvedené v podkapitole 1.3 této práce. Díky tomu, že žáci pochopí, jaká rizika s sebou může půjčka nést, by si měli uvědomit důležitost rozhodnutí, zda půjčku přijmout či nikoli. Žáci by měli být vedeni k tomu, že ne vždy je půjčka vhodným řešením. Tento úkol je příležitostí pro pedagogy k tomu, aby žáky vedli ke kritickému pohledu, který by měli v budoucnu uplatňovat.

- **Úkol č. 4:**

Znění úkolu: „V osmisměrce najdete 10 pojmů, které bychom měli znát, pokud přemýšlíme o půjčce.“

Hledaná slova: „splátky, úroky, sankce, banka, příjmy, smlouva, závazek, rozpočet, instituce, dluh“ (Konkrétní umístění hledaných výrazů lze najít na stránce zdroje.)

Čtvrtým úkolem, osmisměrkou, žáci zábavnou formou procvičí znalost a porozumění pojmům s půjčkami spojených. Toto cvičení může být zpracováno samostatně, ve dvojicích, nebo může být ponecháno jako domácí úkol. Podstatné však je, aby byly žákům všechny pojmy znovu náležitě vysvětleny tak, aby jim všichni porozuměli.

- Na závěr aktivity je vhodné si se žáky zopakovat všechny důležité pojmy, jejichž znalost je pro žáky nová. Žáci si je mohou zapsat do sešitu či barevně zvýraznit. Osobně bych doporučovala aktivitu uzavřít pomocí techniky pětilístku, kdy hlavním tématem je zde „půjčka“. Žáci následně dle techniky vymýšlejí, a každý do svého sešitu zapíše, vhodná přídavná jména, slovesa, čtyřslovné sousloví a slovo, které vyjadřuje vztah žáka k zadanému tématu. Vysvětlení techniky pětilístku lze nalézt na Metodickém portále RVP.CZ (Altmanová et al., 2014). Někteří žáci mohou svůj pětilístek přečíst nahlas a inspirovat tak případně žáky, kteří by si nevěděli rady.

6.2 Exekuce

Obecný popis aktivity: Tuto aktivitu představuje pracovní list, který je uvedený na webové stránce Street Law (Slabá, Kateřina, 2021). Obsah tvoří několik úkolů, jejichž zpracováním se žáci seznamují s různými prvky fenoménu exekuce. Předkládaný materiál, v této práci označený jako Příloha 2, je vhodný pro starší žáky (8. a 9. tříd).

Přímý odkaz na zdroj: <http://streetlaw.livepreview.cz/exekuce.html>

Cíl: Žáci porozumí jak příčinám, tak důsledkům, které s sebou událost exekuce nese. Jsou vedeni a motivováni k takovému chování, aby se jich exekuce v budoucnu netýkala. Seznámí se také s konkrétními praktikami a možnostmi vlastní ochrany a s existencí organizací, které mohou při případném problému požádat o pomoc.

Postup dosažení cíle: Žáci postupně prochází od úkolu A po úkol G. Tak u žáků nejnázřejší dojde k propojení získaných informací s jejich dřívější znalostí. V průběhu vyplňování pracovního listu se střídá aktivita žáků s výkladem a doplňujícími informacemi pedagoga a s diskuzí.

Kroky výuky:

- V úvodu aktivity může být žákům předložena situace, kdy sami půjčili kamarádovi peníze, avšak on se zdráhá je vrátit. Otázka pedagoga pak směřuje na možnosti, jakými by se žáci mohli o získání svých peněz zpět, zasadit. Tím se pedagogovi otevře prostor k vysvětlení, proč je existence exekučního řízení důležitá.

- **Úkol A:**

Znění úkolu: „Tři z následujících výroků jsou nepravdivé. Zakroužkujte, které to jsou.“

Ukázka výroků: „Každou hodinu je zahájeno 58 exekucí. 42 % penzistů bez partnera je pod hranicí chudoby. Každý Čech dluží v průměru zhruba 135 tisíc Kč.“

Nepravdivé výroky: „42 % penzistů bez partnera je pod hranicí chudoby. Při dlužné částce 800 Kč za jízdu na černo může dlužník na poplatcích soudu, exekutorovi a

advokátům připlatit až 30 tisíc Kč. Každý Čech dluží v průměru na spotřebitelské půjčce 41 tisíc Kč.“

Oprava výroků: „28 % penzistů bez partnera je pod hranicí chudoby. Při dlužné částce 800 Kč za jízdu na černo může dlužník na poplatcích soudu, exekutorovi a advokátům připlatit až 18-20 tisíc Kč. Každý Čech dluží v průměru na spotřebitelské půjčce 21 tisíc Kč.“

V žádném případě by pedagog neměl očekávat natož vyžadovat znalosti přesných statistických údajů. Účelem úkolu je přivést žáky k zamyšlení. Uvedená fakta blízké minulosti by měla žákům pomoci s uvědoměním si, jak moc je exekuce rozšířeným problémem a kolik občanů ČR se s ní potýká. Aby si žáci z úkolu odnesli co nejvíce, doporučuji úkol nejen nechat žáky vypracovat (tedy odhadnout) a zkontrolovat jej, ale také společně se nad danými výroky zastavit a přiblížit si obsah každého z nich. Např. „Každou hodinu je zahájeno 58 exekucí.“ lze doplnit zamyšlením: „Když je 58 zahájených exekucí za hodinu, znamená to téměř jednu novou exekuci za minutu. Představte si, kolik občanů ČR nesplácí své dluhy, aby mohl počet exekucí v takovémto tempu po delší dobu přibývat. Během krátké chvíle našeho dnešního vyučování (při běžné vyučovací hodině 45 minut) přibýly asi 45 občanům starosti s exekucí. No, a to jsou téměř dvě naše třídy.“ Uvedené statistické údaje však velice rychle zastarávají, a tudíž je doporučeno před použitím v hodině ověřit si jejich aktuálnost, případně pozměnit číselné údaje.

- **Úkol B:**

Znění úkolu: „Doplňte text. Exekuce je:“ a „Doplňte text. Dluh, který může vyústit v exekuci, vzniká např. na základě:“

Vyplnění úkolu B předchází výklad pedagoga. Ten vyličí typický průběh zadlužení, který k exekuci vede (viz podkapitola 1.3) a spolu se žáky proberou časté důvody vzniku exekuce (viz podkapitola 1.3). Zmínit by pedagog jistě měl také tzv. dětské dluhy a způsob jejich vzniku (viz podkapitola 2.2). Úkol B je pak prostorem, kam si žáci zaznamenají shrnutí získaných informací – definici exekuce a způsoby, jak může jedinci dluh, který ho do exekuce přivede, vzniknout. Dle mě je důležité, aby byli žáci

seznámeni s faktem, že ačkoli je půjčka naším hlavním tématem, ne všechny dluhy musí vzniknout jako její následek, a že tudíž nelze spoléhat na domněnku, že pokud si nepůjčím, nemohu žádný dluh mít. Podstatným je zde vysvětlení významu pojmu dluh jakožto obecného závazku (nikoli pouze jako částka, která mi byla půjčena, a kterou jsem využil).

- **Úkol C:**

Znění úkolu: „Jaké jsou fáze vzniku a průběhu exekuce?“

Odpověď: „Uzavření smlouvy. – Nesplnění peněžitého plnění, vznik dluhu. – Žaloba na zaplacení konkrétní částky. – Vydání soudního rozhodnutí. – Návrh na zahájení exekuce. – Vydání exekučního příkazu exekutorem. – Provedení exekuce. – Vymožení peněžitého plnění, splacení dluhu.“

Tento úkol odkazuje na průběh samotného exekučního řízení (viz podkapitola 1.3). Žáci informace čerpají z výkladu pedagoga, který rychlost svého výkladu přizpůsobí posluchačům. Pro lepší pochopení a propojení popisovaného postupu s realitou doporučuji zařazení diskuze o pocitech jedince, který se v exekuci (jejích jednotlivých fázích) ocitne (viz podkapitola 4.2). Možné je také žáky seznámit se základním zákonem této problematiky, zákonem č. 120/2001 Sb., a nastínit žákům pozadí, které při utváření české legislativy hrálo významnou roli (viz podkapitola 2.2).

- **Úkol D:**

Znění úkolu: „Jakým způsobem může exekutor vymáhat dluh?“

Odpověď: „srážky ze mzdy, zabavení finančních prostředků z bankovního účtu, prodej movitých a nemovitých věcí“

Tento a následující úkol mají pomoci žákovi upevnit znalost možností, které exekutor při vymáhání dluhu má (viz podkapitola 1.3). Tato část listu slouží jako prostor k shrnutí možností, kterými exekutor může dluh z dlužníka vymáhat.

- **Úkol E:**

Znění úkolu: „Podtrhněte, které věci může exekutor zabavit.“

Ukázka nabídky slov: „postel, rádio, lednička, televize, sporák, pračka, počítač, oblečení, boty, nástěnný krucifix a bible“

Hledaná slova: „rádio, televize, počítač, smartphone, iPad, auto“

Tento úkol navazuje na jednu z odpovědí předcházejícího úkolu. Právo nařídít prodej movitého majetku totiž exekutor nemá bez omezení. To vyplývá z § 322 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (viz podkapitola 1.3). I když znalost tohoto zákona ani jeho obsahu není požadovaným výstupem, znalost možností exekutora může žáky ochránit před případným neférovým chováním exekutora a jeho důsledky (viz podkapitola 4.2). Žáci zároveň získají představu o tom, čeho všeho se musí jedinec, na kterého je exekuce uvalena, vzdát.

- **Úkol F:**

Znění úkolu: „Jak lze předcházet exekuci a kde případně hledat pomoc?“

Možné odpovědi: „Nemít dluhy (nepůjčovat si na zbytečné zboží a služby, když vím, že nemohu částku včas splatit; platit včas pokuty). Vědět, kde mám trvalou adresu a pravidelně si tam vybírat poštu (jen tak se dlužník může bránit včas). O problémech se splácením ihned informovat věřitele. Využít pomoci poraden (obrátit se na ně co nejdříve). S věřitelem, případně exekutorem a dalšími osobami aktivně jednat, nesnažit se právnímu postupu vyhnout smyšlenými příběhy/příhodami. Obrátit se s prosbou o pomoc na advokáta.“

Znamé organizace: „Asociace občanských poraden, z. s., Člověk v tísni, o. p. s., Dluhová poradna a sociální poradna, z. s., Poradna při finanční tísni, o. p. s., REMEDIUM Praha, o. p. s.“

Po úkolech, které se zaměřovaly na důsledky exekuce, by vypracování tohoto úkolu mělo žákům pomoci k uvědomění si příčin jejího vzniku. Doporučila bych, aby zpracování úkolu předcházela diskuze pedagoga se žáky. Během ní může pedagog

znovu zdůraznit závažnost problému exekucí a motivovat žáky ke snaze se této události vyhnout. Cílem diskuze je pak žákům předat znalost principů chování, jejichž dodržování by je mělo exekuce uchránit, a způsobů, jak případné problémy se splácením řešit, aby se do fáze exekuce nedostali (viz podkapitola 1.4). Součástí úkolu je také žákům představit organizace, které se problematikou exekucí a půjček obecně zabývají, a u kterých mohou lidé, kteří mají problémy s řízením svých financí, hledat pomoc (viz podkapitola 1.4).

- **Úkol G:**

Znění úkolu: „V čem a proč udělaly postavy v příběhu chybu?“

Ukázka textu: „Petr začal mít několik let po krásné svatbě s Marií problémy s alkoholem. Vyhodili ho z práce a on začal krýt rodinné výdaje z půjček, Marii nic neřekl. Pravidelně si půjčoval od svého dobrého kamaráda Adama. Za necelého půl roku si u něj vytvořil dluh ve výši 200 tisíc Kč.“

Řešení: „Půjčení peněz na ústní dohodu (dohodu nelze prokázat).

Slib exekutora dluh vymoci (exekutor může konat až po tom, co je k tomu soudem zmocněn, sám od sebe jednat nemůže).

Schování dopisů, zatajování, lhaní (platí tzv. fikce doručení, kdy je po uplynutí 10 dnů ode dne doručení písemnosti považována písemnost za doručenou).

Zabavení ledničky, pračky, počítače a obrazu (dle § 322 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, viz podkapitola 1.3, nemá exekutor právo tyto předměty zabavit). Lednička a pračka jsou nezbytné k fungování domácnosti, počítač je školní potřeba a obraz zděděný po mamince nespadá do společného jmění manželů, dluhy manžela tedy není zatížen.“

Posledním úkolem G se žáci sami dostanou do pozice rádce, kdy mají příležitost zužitkovat nabyté znalosti a v praxi ukázat, že jim byl průběh celé aktivity prospěšný. Je to vhodný prostor pro zopakování zásadních bodů, kterých se aktivita týkala, a které by si žáci měli zapamatovat.

6.3 Dětské dluhy

Obecný popis aktivity: Problematika dětských dluhů je ze všech dluhů tou, která se může žáků týkat již v průběhu studia 2. stupně či nižších ročníků gymnázia. Zároveň se jedná o téma, které se kvůli svému etickému podtextu, v poslední době často objevovalo v médiích. Tato aktivita nabízí žákům 8. či 9. ročníků možnost seznámit se se zákonem, který se jich samotných týká. Žáci tak získají přehled nejen o svých právech a povinnostech daných zákonem č. 192/2021 Sb., ale také mají příležitost uvědomit si, že zákony mohou mít své mezery, na kterých je třeba pracovat a pochopit důležitost organizací, které se o řešení problematických vztahů starají. Dva pracovní listy jsou uvedeny jako Příloha 3a a Příloha 3b. Základním teoretickým podkladem pro tuto aktivitu může pro pedagogy být přímo tematika dětských dluhů (viz podkapitola 2.2) a exekuce (viz podkapitola 1.3).

Cíl: Aktivita žáky vede k takovému chování, aby žák uplatňoval svá práva a plnil své povinnosti a aby řešil své finanční problémy včas. Žáci se seznámí s postupem splácení pohledávek, pochopí, jak důležité je číst úřední dopisy a že jejich nepřečtením se dlužník postupu exekuce nevyhne. Tím jsou žáci vedeni k uvědomění si odpovědnosti za závazky. Své vědomosti si žáci ověří v rámci diskuze. Ta je prostředkem formování kritického přístupu, kdy žáci prostřednictvím zkušenosti druhé osoby a konfrontací s právní úpravou dojdou zjištění, že právní normy nemusí nutně působit jako „spravedlivé“ a že je důležité usilovat o nápravu tohoto stavu.

Postup dosažení cíle: Jádrem aktivity se skládá ze čtyř částí, kdy dosažení cíle je podmíněno projitím všech jejích částí. Cíle bude dosaženo za pomoci dvou pracovních listů. První pracovní list, v příloze označen jako Příloha 3a, žáci z velké části zpracují na základě videoukázek. Poté následuje práce s otázkami uvedenými na pracovním listu Přílohy 3a a s druhým pracovním listem (Příloha 3b), kdy je pozornost od konkrétních příkladů přesunuta k právní úpravě problematiky tzv. dětských dluhů. V poslední části aktivity, diskuzi, je kromě přímé analýzy právního textu zařazena také rozprava nad dalšími oblastmi života, do kterých zkoumaná situace zasahuje.

Kroky výuky:

- **1. část:**

Diskuze: První částí je uvedení žáků do tématu. K nasměrování žáků lze využít otázek typu: „Kdo může mít dluhy?“, „Jaké situace mohou vést ke vzniku dluhů?“, „Od kolika let může mít osoba dluhy?“ apod. Pedagog by měl dávat pozor na to, aby se žáci nevyjadřovali povýšeně či necitlivě vůči zadluženým. Doporučovala bych dále pracovat s odpověďmi žáků takovým způsobem, aby došlo na zmínění možnosti vzniku dluhů z nezaplacených pokut. Pokud by žáci tuto příčinu nezmínili, tak by ji pedagog měl uvést sám, například slovy: „A co takhle situace, kdy jede dítě v MHD „na černo“ a chytne ho revizor? Jak se asi řeší taková situace?“

Tato část má fungovat jednak jako část motivační, jednak také žákům dává příležitost ke konfrontaci se stereotypy, které je ovlivňují v posuzování situací a v pohledu na druhé.

- **2. část:**

Videoukázka: Reportáž pořadu 168 hodin (Tým pořadu, 2019) (8 minut) a rozhovor s Kristýnou Bandovou (Skoupá, Adéla et al., 2018) (6 minut).

Přímý odkaz na zdroj: 168 hodin (<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10117034229-168-hodin/219452801100331/video/685275>), Kristýna Bandová (<https://video.aktualne.cz/z-domova/chude-cesko-kristyna-bandova-mama-me-zadluzila-kdyz-mi-bylo/r~8e889e1e9b1a11e890620cc47ab5f122/>)

Druhou částí je shlédnutí videoukázek a práce s příslušným pracovním listem (Příloha 3a). Obě videa dohromady trvají okolo 14 minut. Žáci jsou během nich formou autentických rozhovorů konfrontováni s osudy třech dívek, které se staly dlužníky ještě před dovršením zletilosti – 18 let. Před poslechem je žákům rozdán pracovní list a žákům je ponechán čas na seznámení se s otázkami, které obsahuje.

Ukázka otázek k videoukázkám (1. část):

„Příběh Lydie:

Důvod vzniku dluhu: _____

Věk dlužníka v době vzniku dluhu: _____

Jak zjistila, že má dluhy? _____

Další dluhy: _____

Výše dluhů: _____

Jak vypadá výhled Lydie do budoucna? _____

Vznikly Lydiiny dluhy její vinou? (Kdo její dluh zapříčinil?) _____ “

Obdobné otázky mají žáci zodpovědět na základě shlédnutí videoukázek u všech třech příběhů. Žáci jsou tak vyplněním uvedených fakt vtaženi do problematiky, a je tak podpořeno jejich zaujetí.

Ukázka otázek k videoukázkám (2. část): „Sestav sled událostí, tak, jak při exekuci následují., Jakým způsobem dívky dluh splácejí? Jak konkrétně to probíhá?, Ve kterých momentech bylo možné jiným jednáním zmenšit důsledky dluhu?“

Druhou část pracovního listu obsahují otázky směřující k syntéze informací získaných z videoukázek a znalostí o exekucích, které již mají z předešlých hodin. Žáci si ověří svou znalost průběhu exekuce, podrobněji se seznámí se způsobem splácení dluhu formou splátkového kalendáře a zamyslí se nad způsoby, kterými je možné zmírnit důsledky dluhu, a exekuci tak předejít.

Pro dosažení nejen vzdělávacího, ale také výchovného cíle aktivity, je třeba zdůraznit, že mladiství, kteří ve videoukázkách vystupují, za svou situaci nemohou, že tato událost jejich života nepoukazuje ani na jejich inteligenci, schopnosti či povahové rysy a že si tyto osoby zaslouží stejný respekt a zacházení jako mladiství, kteří se naštěstí s touto událostí nesetkali. I ve třídě se může objevit žák, který zkušenost s exekucí má, a to buď osobní nebo zprostředkovanou od kamaráda či známého. V takovém případě je třeba

zvýšené pozornosti a opatrnosti vůči jedinci i kolektivu. Pedagog by měl zajistit bezpečnou atmosféru, např. tak, že v centru zájmu bude udržovat pouze příběhy doložené videoukázkami či že žáky s nevhodnými poznámkami bude konfrontovat s tím, co o něm ono chování vypovídá (že jeho chování je nevhodné až zraňující, že to není kamarádské chování a že osoby, které se obdobně chovají rychle ztratí respekt druhých). Oproti tomu k žákům, kteří by mohli mít s tématem zkušenost, by pedagog neměl projevovat rozdílný přístup než k ostatním tak, aby na ně nijak neupozorňoval. Na mysli je třeba mít také to, že se ve třídě může žák zatížený touto zkušeností vyskytovat, aniž by o tom pedagog věděl.

- **3. část:**

Třetí část aktivity je věnována práci s textem. Žákům je předložen výňatek ze zákona č. 192/2021 Sb., který novelizuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Dokumentem, který obsahuje části obou těchto zákonů, je Příloha 3b.

Ukázka pracovního listu: „„§ 899a

(1) Splnění peněžitého dluhu z právního jednání nezletilého, který nenabyl plné svéprávnosti, lze vymoci pouze z majetku, který nezletilý nabyt před nabytím plné svéprávnosti, a majetku, který nabyt právním jednáním **vztahujícím se výlučně k majetku nabytému před nabytím plné svéprávnosti**; to neplatí pro peněžitý dluh vzniklý při výdělečné činnosti podle § 33.

(2) Za peněžitý dluh dítěte, který vznikl z právního jednání učiněného **před nabytím plné svéprávnosti, ručí rodič**, který za dítě jednal nebo mu k právnímu jednání udělil souhlas; tím není dotčen § 876 odst. 3. Ručitel nemůže vymáhat po dlužníkovi vyrovnání tohoto dluhu.“ “

Ukázka otázek k textu: „Jak rozumíš § 899a?, Ke které otázce k videoukázkám se tento paragraf vztahuje?, Jaké jednání (a koho) je tím dotčeno?, Jakým situacím by se tím mělo zamezit?, Jak mění význam odstavců 1 a 2 § 2920 slova „dovršil třinácti let a“, která jsou do zákona nově vložena?“

Po rozdáni listu pedagog žákům vysvětlí, že se jedná o reálný právní dokument, a proto je složitá i struktura dokumentu. Dále je třeba žáky se strukturou seznámit, tedy že každý zákon se skládá z různě pojmenovaných částí. Pro potřeby analýzy textu je třeba sjednotit pojmosloví. Podtržený text značí název zákona (např. občanský zákoník), tučný text uprostřed stránky je názvem části zákona (např. Péče o jmění dítěte), dále je uvedeno označení paragrafu (např. § 896), odstavce (např. (1)) a písmene (např. (a)). Toto dělení není žákům prezentováno jako něco, čehož znalost se od nich do budoucna očekává, ale co je třeba dodržovat pro srozumitelnost vzájemné komunikace. Žáci si tento dokument prostudují a zamyslí se nejprve samostatně a poté ve dvojicích nad úkoly, které jsou součástí pracovního listu, se kterým pracovali před chvílí (Přílohy 3a). Žákům by pro práci s textem mělo být umožněno pracovat s pastelkami či barevnými zvýrazňovači tak, aby si mohli v textu značit dle nich důležitá místa.

- **4. část:**

Diskuze: Na základě otázek k textu pracovního listu Přílohy 3a následuje řízená diskuze. Žáci se postupně hlásí o slovo a identifikují, jaké činy jsou jednotlivými částmi nové právní normy upraveny. Na základě shlédnutých rozhovorů se žáci snaží zanalyzovat dopady předešlé právní úpravy na uvedené jedince a konkrétní obsah nové úpravy, která má potenciální nové dětské dlužníky před uvedenými dopady ochránit. Ze strany pedagoga je pro tuto aktivitu třeba hlubší porozumění tomuto legislativními dokumentu a terminologii. Pro usnadnění rozpoznání klíčových úseků jsou v textu příslušné části zvýrazněny tučně. Pomoci v orientaci by žákům také mohlo barevné označení právní úpravy a nadpisu jednotlivých částí a paragrafů či jiné, které si sami zvolili. Diskuze se od otázek v textu rozvíjí tak, aby si žáci uvědomili podstatu svých práv a povinností stanovených zkoumaným zákonem. Ve druhé rovině diskuze je pak pro žáky podstatné zjištění, že zákony mají své nedostatky, a pomoc občanům ze strany poradenských organizací tak není opominutelná (viz podkapitola 1.4).

Diskuze pak plynule postupuje k otázkám, které míří na zjišťování a formování názoru a postoje žáků. Žáci jsou vedeni k zamyšlení se nad otázkami typu: „Jak je možné, že byla tato právní norma zavedena až nyní?“, „Jaký je to asi pocit, zjistit, že má někdo jako vy dluhy, o kterých neví?“, „Jsou tyto dluhy opravdu chyba dítěte?“, „Proč se tak

někteří rodiče chovají? Co je k tomu vede?“, „Jak byste změnilí své chování, kdybyste zjistili, že i vy máte takovýto dluh?“, „Jak byste svou situaci začali řešit?“, „Je podle vás současná úprava dostatečná?“, „Napadá vás, jakým dalším způsobem by se dalo těmto dětem pomoci?“. Náhled do problematiky pro druhou část diskuze, vedenou nad sociologickými a psychologickými tématy, může pedagog získat v podkapitolách 3.2 a 4.2.

- Závěrečné doplnění by se mělo dotknout současných možností a existujících organizací, které mohou být při řešení obdobných problémů nápomocné (viz podkapitola 1.4). Žáci tak získají návod, jak se zkoumané problematice exekuce mohou vyhnout, případně koho mohou požádat s jejím řešením o pomoc. Tématika je tak zakončena apelem na takový způsob chování, pomocí kterého se mohou sledovaným důsledkům spojených se zadlužením vyhnout.

6.4 Osobní setkání s pracovníkem organizace z oblasti poradenství

Obecný popis aktivity: Jedním z nejpřínosnějších způsobů, jak obohatit výuku a umožnit žákům co nejvíce situaci dlužníka a jeho pozici prožít, je osobní setkání třídy žáků s pracovníkem finanční poradny či jiné neziskové organizace, která jedincům s finančními problémy pomáhá. Takové osobní setkání se žáky je vhodné spíše pro starší žáky (8., 9. ročník) a mohlo by proběhnout dvěma způsoby. Buď formou besedy ve škole, nebo jako součást exkurze žáků.

Cíl: Cílem této aktivity je žákům zpřístupnit co nejvěrnější obraz situace, ve které se může zadlužený, i kvůli nevhodně přijaté půjčce, ocitnout. Aktivita skrze sdílené zkušenosti pracovníka poradenské organizace seznamuje žáky s osudy dlužníků. Ti tak kromě nových znalostí utváří také svůj postoj k půjčkám a dluhům, kdy je vyprávění přednášejícího směřuje ke vhodným způsobům jednání, dodržování plnění přijatých závazků, vyhýbání se rizikům a respektu ke všem osobám.

Postup dosažení cíle: Cíle je možno dosáhnout dvěma způsoby. Prvním ze způsobů je beseda na půdě školy (varianta 1). Osobně bych však, pokud by bylo možné, upřednostňovala variantu 2, tedy besedu, která by se konala v rámci exkurze přímo na

pracovišti mluvčího. Jistě lze doporučit předem se s pracovníkem poradny dohodnout na bodech/tématech, které by bylo vhodné z jeho strany zmínit. Tato témata mohou být uvedena například formou otevřených otázek. Doporučit lze např. otázky uvedené v Příloze 4.

Varianta 1: První z uvedených možností je beseda v prostředí školy.

Kroky výuky:

- Beseda by měla být nejprve zahájena pedagogem. Při tomto zahájení by měli žáci být stručně uvedeni do tématu a zároveň by měla být navozena přátelská atmosféra. Následně by měl být představen mluvčí. Ten by pak měl plynule na představení své osoby navázat představením organizace, kterou zastupuje a své profese, pracovní pozice. Vhodné je zodpovědět: „Jak se jmenuje organizace, ve které pracuji?, Kolik má zaměstnanců?, Kolik z nich pracuje přímo s klienty?, Jaké nabízíme bezplatné/placené služby?, Kdy jsem začal/a v organizaci pracovat?, Co mě k tomu vedlo?, Jaké je pro tuto pozici vyžadováno vzdělání?, Jak dlouhou mám praxi?“
- Hlavní část besedy představuje vyprávění pracovníka organizace. Tento pracovník by měl mít v oboru dostatečnou praxi, lásku ke své práci a cit pro vyjadřování se o osobních záležitostech. Jedná se o téma, které se může některých zúčastněných žáků osobně dotýkat, a proto je třeba dbát na výběr vhodné osobnosti mluvčího. Pro zajištění strukturovaného vyprávění mluvčího je vhodné ho předem seznámit s listem otázek, které by měl při svém projevu zodpovědět. Pořadí otázek respektuje vhodnou linii vyprávění mluvčího. Tím je zaručeno, že žáci vyslechnou všechny zásadní informace z oblasti, které se vztahují k negativním důsledkům půjček v jejich ekonomických (viz podkapitola 1.3), právních (viz podkapitola 2.2 a 2.3), sociologických (viz podkapitola 3.1 a 3.2) i psychologických (viz podkapitola 4.1 a 4.2) souvislostech. Otázkami, které podnítl vyprávění přednášejícího mohou být: „Jak vysoké dluhy klienti mívají? Jaká je jejich příčina? Na co si nejčastěji půjčují?, Setkávají se naši klienti s manipulací ze strany věřitelů či jinou nekalou praktikou?, Jakou roli hraje pro dlužníky podpora rodiny, blízkých?, Jak dlužníci jednotlivé fáze svých problémů s penězi prožívají? apod.“ Otázky může předčítat on sám, či je může klást (s obměnou

zájmen ve znění otázek) pedagog. Ten může v průběhu přednášky také přidat případné doplňující otázky. Obsah besedy může být oživen promítáním fotografií nebo ukázkami dokumentů, které vyprávění přednášejícího doplňují.

- Projev pracovníka organizace lze završit shrnutím série rad, které by žákům předal. Zdůraznit by při tom měl možnosti, jak se před nechtěnou situací ochránit (viz podkapitola 1.4) a nástrahy, na které je třeba dávat si v oblasti půjček a jejich důsledků pozor (viz podkapitola 1.3 a 3.2). Například pomocí otázek: „Kdy naše spolupráce s klientem končí?, V jaké situaci od nás klient odchází?, Jak klienti zpětně hodnotí své chování před/v průběhu zadlužení?, Jaké jsou jejich vyhlídky, plány a sny do budoucna?, V jaké fázi by za námi klienti měli přijít v ideálním případě?, Jakou pomoc nabízíme jedincům ještě před vznikem zadlužení/přijetím závazku?“
- Beseda by měla obsahovat také část diskuze, kde by žákům byla udělena možnost přednášejícímu položit dotazy či s ním přímo o vhodných tématech v přiměřených mezích diskutovat.

Varianta 2: Druhou možností setkání se je prostor poradny pro osoby ve finanční tísní. V tomto případě by žáci vedle možnosti vyslechnout a hovořit s osobou, která se zadluženými pracuje, mohli vidět také prostory a zařízení instituce, ve které se s těmito lidmi pracuje, a seznámit se s více pracovníky. Potenciálem této exkurze je zpřístupnit žákům realitu života zadluženého nejen slovy, ale také pocitem, který vyvolává prostor poradny, její pracovníci, případně za oboustranného souhlasu, klienti. Beseda spojená s exkurzí je jednou z možností, jak mohou být žákům zprostředkovány nejen důležité informace a osobní příběhy, ale jak si mohou oni sami utvořit dojem z organizace, která se zadluženými lidmi pracuje a pomáhá k pozitivní změně v jejich životě.

Kroky výuky:

- Průběh besedy v místě organizace by ve své podstatě neměl být od besedy ve škole odlišný, nutné je však vzít v úvahu dispoziční řešení pracoviště a vhodně přizpůsobit počet žáků. Kontakt žáků s neznámým prostředím může zapůsobit jako faktor, který žáky zaujme a podpoří jejich pozornost, může být ale i zdrojem rozrušení u žáků, kteří

se hůře soustředí. Je proto vhodné žáky nejprve nechat se seznámit s novým prostředím a dát jim prostor se aklimatizovat, najít si pro ně příjemné místo a pozici.

Závěr

Cílem této práce bylo ukázat, že tematika půjček a jejich důsledků nespadá pouze do části výuky finanční gramotnosti. Práce o zkoumaném tématu pojednává z pohledu jednotlivých společenských a humanitních věd, čímž dokládá existenci přímých vazeb mezi daným tématem a příslušnou vědou. Čtenář je tak seznámen s konkrétními prvky půjček a jejich vazbami vždy z jiného úhlu pohledu. Tím se pro něj práce stává nejenom zdrojem informací, ale také místem, které v něm podněcuje vnímání půjček a jejich důsledků v jejich provázanosti jak s ekonomikou, tak také právem, sociologií a psychologií. A protože je jedním z hlavních účelů vzdělávání tohoto tématu zodpovědný přístup k oblasti financí v současném i budoucím životě žáků, pracuje práce také s riziky a nástrahami, kterých je v této oblasti nesčetně, stejně tak jako s možnostmi a způsoby ochrany spotřebitelů.

Přínos práce tedy lze vnímat dvojí. Pro přímé využití ve výuce je to didaktické zpracování vybraných aktivit, které je vytvořeno za účelem zpřístupnění daného tématu pedagogům tak, aby měli co nejmenší problémy s aplikací aktivit. Význam v sobě nese však i samotné zpracování teoretických kapitol práce. Ty nabízí informace a náměty k zamyšlení z vybraných oblastí takovým způsobem, jaký by měl kteréhokoli čtenáře přesvědčit o potřebě vnímat problematiku půjček a jejich důsledků jako široké téma s přesahem do mnoha oblastí lidského života. Tento přesah by dle autorky měl být sdílen nejen ve výuce.

Práce však kvůli dosažení svých cílů naráží také na limity. Prvním z nich je výběr sledovaných disciplín. Obsah práce by se dal obohatit o problematiku etiky o otázky mravnosti chování dlužníků a věřitelů či o hlubší náhled politologie a o citlivost právního i společenského prostředí na dění na politické scéně. Výběr disciplín tedy do značné míry omezuje, jaký obsah tématu je zkoumán. Autorka si byla této formy zjednodušení vědoma, a proto se, v k tomu příhodných pasážích práce, o přesah do těchto zmíněných věd, snažila.

Protože je práce naplněna obsahem několika disciplín, nevyhnula se práci potřeba zohlednění rozličných úhlů pohledu. Proto, aby mohly být všechny představeny v rámci očekávané délky práce, bylo nutno rozsah jednotlivých disciplín redukovat. Práce tudíž, kvůli svému důrazu na komplexnost zastoupených věd, nedosahuje vyčerpávajícího přehledu problematiky půjček a jejich důsledků ani v jedné z nich.

Třetí oblastí, ve které bylo třeba pro zvolený účel přistoupit ke kompromisu, je míra odbornosti. Práce se snaží o zachování terminologie a užívaného způsobu jazyka každé z disciplín, zároveň je však dosažení jejího cíle podmíněno její funkčností. Text je svým obsahem určen pro žáky druhého stupně a nižších ročníků gymnázií, přednostně je tedy důležité, aby byl obsah práce srozumitelný právě jim. Výsledný jazyk práce je tak kompromisem mezi úsilím o zohlednění jazykových specifik rozdílných disciplín a úsilím o přístupnost obsahu práce očekávanému publiku.

Dalším problémem, který se práce dotkl, je výběr zdrojů. Jeho podstata vychází ze stejného základu, jako konflikt předcházející. Autorka se snažila co nejvíce pracovat s odbornými primárními zdroji. Jejich obsahová náročnost se však dle dílčích přístupů výrazně liší. Limitem práce je tak přístup k úrovni odbornosti, kterou autorka zvolila a která se odráží ve způsobu transpozice myšlenek pramenů do obsahu práce.

Poslední oblastí, která bude v rámci hranic práce uvedena, je výběr představených aktivit. Do jejich volby se stejně jako do volby disciplín, šíře záběru, míry odbornosti a zdrojů promítá subjektivní postoj autorky. Hlavním faktorem pro výběr aktivit byla představa autorky o možném přínosu dané aktivity. Taktéž jejich didaktické zpracování vychází z jejího přesvědčení, jak žáky aktivitami provést, tak, aby aktivity co nejlépe naplnily zamýšlený cíl, a dosáhly tak multidisciplinárního propojení. Toto propojení je žádoucí navodit nejen při praktikování aktivity, ale také v mysli žáků u tématu půjček a jejich důsledků obecně. Volba aktivit a jejich zpracování byla provedena s ohledem na budoucí publikum a jeho potřeby.

V závěru celého textu by si autorka dovolila zmínit, jakou z překážek na cestě k vyhotovení práce považuje na největší. Je jí bezpochyby nutnost zachovat obvyklý rozsah práce. Autorka před vyučováním jakéhokoli tématu preferuje získání co možná nejširší informační báze, ze které by při hodině mohla čerpat. Stejně stanovisko se projevilo také při zpracovávání teoretické části práce. Nejtěžší pro ni bylo odstoupit, na úkor zvoleného množství přístupů, od požadavku detailnějšího zpracování každé z oblastí.

Seznam použitých informačních zdrojů

ALTMANOVÁ, Jitka, Veronika SOVÁKOVÁ, Petr PECHA a Alena HESOVÁ, 2014. Pětিলístek. *Metodický portál RVP.CZ.* Získáno z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/18339/PETILISTEK.html/>

ASOCIACE OBČANSKÝCH PORADEN, Z. S., 2021. O nás. *Asociace občanských poraden.* Získáno z: <https://www.obcanskeporadny.cz/cs/o-nas>

BIBEN, Martin, Adéla SKOUPÁ a Markéta ŠRAJBROVÁ, 2021. Chudé Česko. *Aktuálně.cz.* Získáno z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/chude-cesko/r~e8ce002ca06411e890620cc47ab5f122/>

BOUYON, Sylvain a Roberto MUSMECI, 2016. *Two Dimensions of Combating Over-Indebtedness.* B.m.: European Credit Research Institute. ISBN 978-94-6138-544-4. Získáno z: http://aei.pitt.edu/80601/1/ECRI_RR_No_18_Over-indebtedness_0.pdf

BUMBA, Jan, 2019. Stát posvětil byznys s dluhy. Jsou s ním spojeni Němec, Mynář, Fiala z SPD i další, tvrdí Hilšer. *iROZHLAS.* Získáno z: https://www.irozhlaz.cz/zpravy-domov/marek-hilser_1901241832_haf

ČBA, 2011. Výdajů hodně, ale peněz málo? *Metodický portál RVP.CZ.* Získáno z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/10119/VYDAJU-HODNE-ALE-PENEZ-MALO.html/>

ČBA, 2018a. *Finanční gramotnost ČR.* podzim 2018. B.m.: ČBA. Získáno z: <https://cbaonline.cz/cesi-a-jejich-financni-znalosti-2018>

ČBA, 2018b. Nakupování Čechů na úvěr 2018. *Česká bankovní asociace.* Získáno z: <https://cbaonline.cz/nakupovani-cechu-na-uver-2018>

ČBA, 2019. Nakupování Čechů na úvěr 2019. *Česká bankovní asociace.* Získáno z: <https://cbaonline.cz/nakupovani-cechu-na-uver-rizikove-zadluzovani-se-nelepsi>

ČBA, 2020a. *Češi a jejich finance 2020.* zima 2020. B.m.: ČBA. Získáno z: <https://cbaonline.cz/financni-gramotnost-cechu-2020>

ČBA, 2020b. *Finanční gramotnost dětí.* podzim 2020. B.m.: ČBA. Získáno z: <https://cbaonline.cz/mluvit-s-detmi-o-financich-se-vyplati-vedomuji-si-cesi-rodice-nyni-maji-dobrou-prilezitost->

ČBA, 2020c. Nakupování Čechů na úvěr 2020. *Česká bankovní asociace.* Získáno z: <https://cbaonline.cz/nakupovani-cechu-na-uver-2020>

ČBA, 2021a. Členové asociace. *Česká bankovní asociace.* Získáno z: <https://cbaonline.cz>

ČBA, 2021b. Dlužník. *Česká bankovní asociace.* Získáno z: <https://cbaonline.cz/dluznik>

ČBA, 2021c. Jak na Finance hladce. *Česká bankovní asociace*. Získáno z: <https://cbaonline.cz/finance-hladce>

ČBA, 2021d. Konsolidace. *Česká bankovní asociace*. Získáno z: <https://cbaonline.cz/konsolidace>

ČBA, 2021e. Věřitel. *Česká bankovní asociace*. Získáno z: <https://cbaonline.cz/veritel>

ČESKÁ SPOŘITELNA, A. S., 2020a. Abeceda peněz. *Česká spořitelna*. Získáno z: <https://www.abecedapenez.cz/cs/uvod>

ČESKÁ SPOŘITELNA, A. S., 2020b. Abeceda peněz dává teenagerům rady, které mají cenu. *Česká spořitelna*. Získáno z: <https://www.abecedapenez.cz/cs/teenageri>

ČESKO, 1963. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. *Zákony pro lidi*. Získáno z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-99>

ČESKO, 1992. Zákon č. 634/1992 Sb., zákon o ochraně spotřebitele. *Zákony pro lidi*. Získáno z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-634/zneni-20200701>

ČESKO, 2001. Zákon č. 120/2001 Sb., zákon o soudních exekutorech a exekuční činnosti. *Zákony pro lidi*. Získáno z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-120>

ČESKO, 2006a. Vyhláška č. 291/2006 Sb. *Zákony pro lidi*. Získáno z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-291>

ČESKO, 2006b. Zákon č. 182/2006 Sb., zákon o úpadku a způsobech jeho řešení. *Zákony pro lidi*. Získáno z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-182>

ČESKO, 2009. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. *Zákony pro lidi*. Získáno z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>

ČESKO, 2010. Zákon č. 145/2010 Sb., zákon o spotřebitelském úvěru. *Zákony pro lidi*. Získáno z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2010-145>

ČESKO, 2012. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. *Zákony pro lidi*. Získáno z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

ČESKO, 2016a. Vyhláška č. 441/2016 Sb. *Zákony pro lidi*. Získáno z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-441/zneni-20170401>

ČESKO, 2016b. Zákon č. 257/2016 Sb., zákon o spotřebitelském úvěru. *Zákony pro lidi*. Získáno z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-257>

ČESKO, 2021a. Zákon č. 38/2021 Sb. *Zákony pro lidi*. Získáno z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2021-38/zneni-20210701>

ČESKO, 2021b. Zákon č. 192/2021 Sb. *Zákony pro lidi*. Získáno z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2021-192/historie>

ČLOVĚK V TÍSNI, O. P. S., 2007. *Dluhová problematika - Informační brožura*. Praha: Člověk v tísní, o. p. s. ISBN 978-80-86961-28-6.

ČLOVĚK V TÍSNI, O. P. S., 2021a. J) Nízkoprahové kluby. *Člověk v tísní Česká republika*. Získáno z: <https://www.clovekvtisni.cz/co-delame/socialni-prace-v-cr/nizkoprahove-kluby>

ČLOVĚK V TÍSNI, O. P. S., 2021b. O nás. *Člověk v tísní Česká republika*. Získáno z: <https://www.clovekvtisni.cz/kdo-jsme/o-nas>

ČNB, 2020. Lichvářské úroky. *Česká národní banka*. Získáno z: <https://www.cnb.cz/cs/dohled-financni-trh/ochrana-spotrebitele/lichvarske-uroky/index.html>

ČNB, 2021a. Otevřená data. *Česká národní banka*. Získáno z: <https://www.cnb.cz/cs/dohled-financni-trh/seznamy/Otevrena-data/>

ČNB, 2021b. Soud nebo subjekt mimosoudního řešení sporu. *Česká národní banka*. Získáno z: <https://www.cnb.cz/cs/verejnost/kontakty/stiznosti-na-financni-institute/soud-nebo-subjekt-mimosoudniho-reseni-sporu/>

ČOI, 2017. Spotřebitelské úvěry. *České obchodní inspekce*. Získáno z: <https://www.coi.cz/pro-spotrebitele/spotrebitelske-uvery/>

ČTK, 2020a. Dluhy domácností u bank v srpnu vzrostly na 1,819 bilionu korun. *Seznam Zprávy*. Získáno z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/dluhy-domacnosti-u-bank-v-srpnu-vzrostly-na-1819-bilionu-korun-121964>

ČTK, 2020b. Firmám zpřísnit, domácnostem ulevit. Banky nastínily nové postupy u poskytování úvěrů. *Aktuálně.cz*. Získáno z: <https://zpravy.aktualne.cz/finance/banky-hlasi-zprisneni-poskytovani-uveru-firmam-ukazuje-pruzk/r~f92cbd64178b11ebb115ac1f6b220ee8/>

ČTK, 2021a. CRIF: Počet osobních bankrotů loni klesl o sedm procent na 17.396. *Asociace insolvenčních správců*. Získáno z: <https://www.asis.cz/crif-pocet-osobnich-bankrotu-loni-klesl-o-sedm-procent-na-17-396/>

ČTK, 2021b. Dluhy Čechů strmě rostou. Blíží se ke dvěma bilionům. *Seznam Zprávy*. Získáno z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/dluhy-cechu-strme-rostou-blizi-se-ke-dvema-bilionum-156453>

ČTK, 2021c. Dluhy českých domácností v prosinci stouply na 1,865 bilionu Kč, dluhy firem klesly. *Investiční web*. Získáno z: <https://www.investicniweb.cz/dluhy-ceskych-domacnosti-v-prosinci-stouply-na-1865-bilionu-kc-dluhy-firem-klesly>

ČTK, 2021d. Senát schválil novelu o zadlužení dětí. Dluh by měl být omezený výší jmění při vstupu do dospělosti. *iROZHLAS*. Získáno z: https://www.irozhlas.cz/zpravodomov/dluhy-nezletilych-deti-exekuce-zavazky-senat-novela-zakona_2104281629_onz

DLUHOVÁ A SOCIÁLNÍ PORADNA, Z. S, 2021. O nás. *Dluhová poradna*. Získáno z: <https://www.dluhovaporadna.cz/onas>

E15.CZ, 2021. Jak vysoká je vaše mzda. *E15.cz*. Získáno z: <https://www.e15.cz/kalkulacka-vyse-mzdy-srovnani>

EXEKUTORSKÁ KOMORA ČESKÉ REPUBLIKY, 2020a. *Celkový počet exekucí, změna oproti předchozímu období, meziroční přehled*. 11 2020. B.m.: Exekutorská komora České republiky. Získáno z: <https://statistiky.ekcr.info/docs/statisticky-list-I.pdf>

EXEKUTORSKÁ KOMORA ČESKÉ REPUBLIKY, 2020b. *Celkový počet povinných, změna oproti předchozímu období, průměrný věk povinných, meziroční přehled*. 11 2020. B.m.: Exekutorská komora České republiky. Získáno z: <https://statistiky.ekcr.info/docs/statisticky-list-II.pdf>

EXEKUTORSKÁ KOMORA ČESKÉ REPUBLIKY, 2020c. Online dražby na Portálu dražeb. *Centrální evidence exekucí*. Získáno z: <https://www.ceecr.cz/aktuality/98-online-drazby-na-portalu-drazeb>

EXEKUTORSKÁ KOMORA ČESKÉ REPUBLIKY, 2020d. *Počet zahájených exekucí, počet ukončených exekucí (roční)*. podzim 2020. B.m.: Exekutorská komora České republiky. Získáno z: <https://statistiky.ekcr.info/docs/statisticky-list-III.pdf>

EXEKUTORSKÁ KOMORA ČESKÉ REPUBLIKY, 2020e. *Vícečetné exekuce, průměrný počet exekucí*. zima 2020. B.m.: Exekutorská komora České republiky. Získáno z: <https://statistiky.ekcr.info/docs/statisticky-list-V.pdf>

EXEKUTORSKÁ KOMORA ČESKÉ REPUBLIKY, 2021a. Centrální evidence exekucí. *Exekutorská komora České republiky*. Získáno z: <https://www.ekcr.cz/1/centralni-evidence-exekuci/22-centralni-evidence-exekuci?w=>

EXEKUTORSKÁ KOMORA ČESKÉ REPUBLIKY, 2021b. Co je to exekuce? *Exekutorská komora České republiky*. Získáno z: <https://www.ekcr.cz/1/exekutori-radi/794-6-co-je-to-exekuce?w=>

FINANCIAL CONDUCT AUTHORITY, 2019. Priority and non priority debts. *Shelter*. Získáno z: https://england.shelter.org.uk/housing_advice/debt_and_money_problems/priority_and_non_priority_debts

FRAUS, 2021a. Občanská výchova 7 - nová generace / upravené vydání. *FRAUS 30 let*. Získáno z: <https://ucebnice.fraus.cz/catalog/cs/ii-stupen-obcanska-vychova-obcanska-vychova-7-nova-generace/p100362ick2sovick2s.html>

FRAUS, 2021b. Občanská výchova 9 pro ZŠ a VG. *FRAUS 30 let*. Získáno z: <https://ucebnice.fraus.cz/catalog/cs/ii-stupen-obcanska-vychova-obcanska-vychova-9-pro-zs-a-vg-47/p100258ick2sovick2s.html>

GRAEBER, David, 2012. *Dluh: prvních 5000 let*. Brno: BizBooks. ISBN 978-80-265-0044-5.

HESOVÁ, Alena, 2013. *Metodická doporučení pro výuku finanční gramotnosti*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. ISBN 978-80-87652-98-5.

HOLUB, Petr, 2018. Pelikán na pomoc dlužníkům. *iROZHLAS*. Získáno z: https://www.irozhlas.cz/komentare/exekuce-dluhy-robot-pelikan-komentar_1803191430_ako

HOVORKA, Jiří, 2021. Nová cesta z dluhové pasti? Takhle má fungovat chráněný účet. *penize.cz*. Získáno z: <https://www.penize.cz/exekuce/425445-nova-cesta-z-dluhove-pasti-takhle-ma-fungovat-chraneny-ucet>

HRONOVÁ, Zuzana, 2020. Peníze létají z bankomatu, myslí si děti. Pandemie zvýšila zájem o finanční výchovu. *Aktuálně.cz*. Získáno z: <https://zpravy.aktualne.cz/financni-gramotnost-pandemie/r~4a3955d0354811eb80e60cc47ab5f122/>

JEŽEK, Martin, 2013. *Jak vyžrát na exekuce*. Brno: BizBooks. ISBN 978-80-265-0070-4.

KAHNEMAN, Daniel, 2012. *Myšlení rychlé a pomalé*. Brno: Jan Melvil Publishing. ISBN 978-80-87270-42-4. Získáno z: https://is.muni.cz/el/fss/jaro2020/POLb1123/um/Kahneman_Mysleni_rychle_a_pomale.pdf

KLÍNSKÝ, Petr, 2008. *Finanční gramotnost: obsah a příklady z praxe škol*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. ISBN 978-80-87063-13-2.

KOLEKTIV AUTORŮ, 2017. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. 2017. B.m.: MŠMT ČR. Získáno z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

KOUDELKA, Zdeněk, 2017. *Návrh na zrušení části vyhlášky o odměnách exekutorů*. 6 2017. B.m.: Zdeněk Koudelka. Získáno z: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Navrhy/Pl_US_14_17_navrh.pdf

KOVALČÍK, Martin, 2018. ČRo Plus: Proč je tolik exekucí? Protože vlivové skupiny zprivatizovaly spravedlnost, říká Daniel Hůle. *Člověk v tísni Česká republika*. Získáno z: <https://www.clovekvtsni.cz/cro-plus-proc-je-tolik-exekuci-protoze-vlivove-skupiny-zprivatizovaly-spravedlnost-rika-daniel-hule-5086gp>

KOVALČÍK, Martin, 2021. Konec dětských dluhů v ČR? Ještě je třeba zastavit běžící exekuce. Pomůžeme Vám s tím! *Člověk v tísni Česká republika*. Získáno z: <https://www.clovekvtsni.cz/konec-detskych-dluhu-v-cr-7485gp>

LAICMANOVÁ, Antonie, 2018. *Výchova k občanství 9: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. Brno: NOVÁ ŠKOLA, s.r.o. ISBN 978-80-7600-008-7.

LICHTENBERKOVÁ, Kateřina a Jana MERUNKOVÁ, 2017. *Finančně gramotná a podnikavá škola*. B.m.: yourchance o.p.s. ISBN 978-80-906954-0-5.

LUNEROVÁ, Jitka, Radim ŠTĚRBA a Monika SVOBODOVÁ, 2017. *Výchova k občanství 7: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. 6. aktualizované vydání. Brno: NOVÁ ŠKOLA, s.r.o. ISBN 978-80-7289-960-9.

MĚŠEC.CZ, 2021. Spotřebitelský úvěr. *měsec.cz*. Získáno z: <https://www.mesec.cz/financni-portal/ucty/spotrebitelsky-uver/>

MF, 2010. *Národní strategie finančního vzdělávání*. 2010. B.m.: MF. Získáno z: http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/knihovna-koncepci/financni-vzdelavani/narodni_strategie_financniho_vzdelavani_mf2010.pdf

MF, 2020a. *Národní strategie finančního vzdělávání 2.0*. 2020. B.m.: MF. Získáno z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani-2-0>

MF, 2020b. Strategické dokumenty. *Finanční gramotnost aneb Proč se finančně vzdělávat?* [vid. 28. říjen 2020]. Získáno z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/strategicke-dokumenty>

MF, 2021. Rodinné finance. *Finanční gramotnost aneb Proč se finančně vzdělávat?* Získáno z: <http://www.psfv.cz/cs/rodinne-finance>

MF, MPO, MŠMT, 2007. *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách*. 2007. B.m.: MF, MPO, MŠMT. Získáno z: http://www.nuov.cz/uploads/SBFG_finalni_verze.pdf

MPSV, 2020. Minimální mzda. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. Získáno z: <https://www.mpsv.cz/minimalni-mzda>

MS, 2018. Jak ven z dluhové pasti? *Justice.cz*. Získáno z: <https://insolvence.justice.cz/jak-ven-z-dluhove-pasti/>

NOVÁ ŠKOLA, S. R. O., 2021. Multimediální interaktivní učebnice *Výchova k občanství*. NOVÁ ŠKOLA, s. r. o. Získáno z: <https://www.nns.cz/blog/multimedialni-interaktivni-ucebnice-vychova-k-obcanstvi/>

NOVÁKOVÁ, Vladimíra a Věroslav SOBOTKA, 2011. *Slabikář finanční gramotnosti*. Praha: COFET. ISBN 978-80-904396-1-0.

NÚV, 2021. Rámcové vzdělávací programy. *Národní ústav pro vzdělávání*. Získáno z: <http://www.nuv.cz/t/rvp>

PAK, Susi a Sandra PFISTER, 2013. Responsible lending and borrowing in the EU. *Practical Law*. Získáno z: [http://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/9-500-4927?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](http://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/9-500-4927?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true)

PORADNA PŘI FINANČNÍ TÍSNI, O. P. S., 2020. *Výroční zpráva za rok 2019*. 2020. B.m.: Poradna při finanční tísni. Získáno z: https://www.financnitisen.cz/doc/vyrocní_zprava_19.pdf

PORADNA PŘI FINANČNÍ TÍSNI, O. P. S., 2021. Kdo jsme. *Poradna při finanční tísni*. Získáno z: https://www.financnitisen.cz/kdo_jsme.php

PRACOVNÍ SKUPINA PRO FINANČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ, 2017. *Standard finanční gramotnosti*. 2017. Získáno z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/strategicke-dokumenty>

PROKOP, Daniel, 2019. *Slepé skvrny*. Brno: Host. ISBN 978-80-7577-991-5.

RAVISHHANKKAR, Sainaath, Aditya PRAKASH a N. GOPINATHAN, 2020. A study on the emotions of various debtholder groups: A behavioural psychology perspective. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt / Egyptology*. roč. 17, č. 10, s. 2333–2347. ISSN 1567-214X.

REMEDIIUM PRAHA, O. P. S., 2020. *Vzdělávací programy REMEDIUM Praha*. 2020. B.m.: REMEDIUM Praha. Získáno z: https://www.remedium.cz/download/vzdelavaci-programy/vzdelavaci_programy_REMEDIUM_Praha_letak_20.10n.pdf

REMEDIIUM PRAHA, O. P. S., 2021. O nás. *REMEDIIUM Praha*. Získáno z: <https://www.remedium.cz/o-sdruzeni/o-sdruzeni.php>

RENDALL, Stella, Chris BROOKS a Carola HILLENBRAND, 2021. The impacts of emotions and personality on borrowers' abilities to manage their debts. *International Review of Financial Analysis*. roč. 74, s. 101703. ISSN 1057-5219. DOI: 10.1016/j.irfa.2021.101703

RIEGEL, Karel, 2007. *Ekonomická psychologie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1185-0.

RYCHLÍKOVÁ, Apolena, Saša UHLOVÁ a Kateřina MAHDALOVÁ, 2018. Exekuce: černé svědomí Česka. *A2larm*. Získáno z: <https://a2larm.cz/2018/12/exekuce-cerne-svedomi-ceska/>

SDRUŽENÍ SPES, Z. S., 2007. *Formy pomoci předluženým občanům*. 2007. B.m.: Centrum politických analýz. Získáno z: <https://adoc.pub/formy-pomoci-pedluenym-obanm.html>

SKOŘEPA, Michal a Eva SKOŘEPOVÁ, 2008. *Finanční a ekonomická gramotnost pro základní školy a víceletá gymnázia*. Praha: Scientia. ISBN 978-80-86960-41-8.

SKOUPÁ, Adéla a Martin BIBEN, 2018. Pavel Němec: muž, který pomohl nastartovat byznys s dluhy. Stál u vzniku soukromých exekutorů i zvýšení odměn za vymáhání. *Hospodářské noviny*. Získáno z: <https://ihned.cz/c1-66248400-pavel-nemec-muz-ktery-pomohl-nastartovat-byznys-s-dluhy-stal-u-vzniku-soukromych-exekutoru-i-zvyseni-odmen-za-vymahani>

SKOUPÁ, ADÉLA, Tomáš CETNOVSKÝ a Blahoslav BAŤA, 2018. Chudoba: Kristýnu matka zadlužila v jedenácti letech. Bylo jí to jedno, tvrdí dívka. *Aktuálně.cz*. Získáno z: <https://video.aktualne.cz/z-domova/chude-cesko-kristyna-bandova-mama-me-zadluzila-kdyz-mi-bylo/r~8e889e1e9b1a11e890620cc47ab5f122/>

SLABÁ, KATEŘINA, 2021. Exekuce. *Street Law*. Získáno z: <http://streetlaw.livepreview.cz/exekuce.html>

STARIO AGENCY, 2020. Půjčka nebo úvěr? Právní rozdíly mezi půjčkou a úvěrem přehledně. *epravo.cz*. Získáno z: <https://www.epravo.cz/top/aktualne/pujcka-nebo-uver-pravni-rozdily-mez-pujckou-a-uverem-prehledne-111666.html>

ŠTEFAN, Václav, 2019. Rostoucí dluhy komplikují návrat trestanců do společnosti, pracovat ve vězení nestačí. *iROZHLAS*. Získáno z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/vezni-vezeni-dluhy-penize-exekuce-insolvence-prace_1902251041_lac

ŠVEJDOVÁ, Zuzana, 2019. Lichváři našli nový způsob, jak obejít zákon. Lidem nabízí nevýhodné půjčky pro podnikatele. *iROZHLAS*. Získáno z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/smejdi-uver-podnikatelska-pujcka-penize-zivnostenske-ico-ceska-narodni-banka_1901310712_gol

TAKTIK INTERNATIONAL, S. R. O., 2021. Občanka. *Vydavatelství Taktik*. Získáno z: <https://www.etaktik.cz/obcanka/>

TEPLÝ, Petr, 2013. *Navigátor bezpečného úvěru*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum. ISBN 978-80-246-2287-3.

TUČEK, Milan, 2020a. *Názor na zadlužení obyvatel a státu - leden 2020*. 2020. B.m.: CVVM, Sociologický ústav AV ČR v. v. i. Získáno z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5147/f9/er200227.pdf

TUČEK, Milan, 2020b. *Názory občanů na přijatelnost půjček - leden 2020*. 2020. B.m.: CVVM, Sociologický ústav AV ČR v. v. i. Získáno z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5149/f9/er200228.pdf

TŮMA, Ondřej, 2017. Čistka mezi poskytovateli půjček. Kdo přežil? Co se stalo s úvěrovými žraloky? *peníze.cz*. Získáno z: <https://www.penize.cz/spotrebitelske-uvery/323477-cistka-mez-poskytovateli-pujcek-kdo-prezil-co-se-stalo-s-uverovymi-zraloky>

TÝM POŘADU, 2019. Předlužené děti. *Česká televize*. Získáno z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10117034229-168-hodin/219452801100331/video/685275>

URBAN, Michal, Tomáš FRIEDEL, Tereza KRUPOVÁ a Dagmar JANOŠKOVÁ, 2013. *Občanská výchova 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Nová generace, 1. vydání. Plzeň: Nakladatelství Fraus. ISBN 978-80-7238-899-8.

URBAN, Michal, Tomáš FRIEDEL, Tereza KRUPOVÁ a Dagmar JANOŠKOVÁ, 2014. *Občanská výchova 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Nová generace, 1. vydání. Plzeň: Nakladatelství Fraus. ISBN 978-80-7489-012-3.

Seznam příloh

Příloha 1 – Výdajů hodně, ale peněz málo

Příloha 2 – Exekuce

Příloha 3a – Mladiství jako dlužníci

Příloha 3b – Proč je pro mě zákon č. 192/2021 Sb. důležitý?

Příloha 4 – Otázky jako podklad pro besedu

Výdajů hodně, ale peněz málo

ÚKOL Č. 1: Z TEXTU BYLA VYTRŽENA NĚKTERÁ SLOVA, PŘEČTĚTE SI TEXT A ZAŘAĎTE SLOVA TAM, KAM PATŘÍ.

Minulou sobotu jsme všichni společně doma večeřeli. Taťka, když dojedl, vzal si a že si bude číst. Já a sestra jsme ještě stále okusovali kuřecí a mamka se zvedla od stolu, aby někam odběhla. Za pár minut se vrátila s papírem a „Na co to máš?“ ptal se taťka zvědavě. „.....“, mamka na to. „Včera jsem zjistila, že je rozbitá pračka, lednička už také moc nechladí a jestli pojedeme opět na, budeme potřebovat dětem koupit nové lyže,“ řekla mamka. „Tak to abych snad vykradl....., ne?“ odvětil taťka a šklebil se. „Není potřeba, ty.....“, zasmála se mamka. „Já myslím, že bychom si mohli Sice teď peníze na všechny ty nové věci nemáme, ale když si půjčíme a taky se trochu, mohli bychom za pár měsíců půjčku,“ navrhla mamka. „Hmm, a myslíš, že je to dobrý nápad? Já si půjčuji nerad. Půjčka znamená a špatná by nás mohla dostat do problémů,“ varoval taťka „..... s tebou, že půjčka může být riskantní. Aby nebyla, je třeba si vše dopředu důkladně, spočítat, jak velkou si můžeme dovolit,“ odpověděla mamka. „Tak mi tedy řekni, na co všechno si musíme dát pozor, abychom si půjčili správně a?“ ptal se taťka. „Pojďme si to společně napsat a pak se rozhodneme, jestli je dobré to udělat,“ rozhodla mamka a začala psát.

hádej

souhlasím

noviny

půjčit

stehýnko

splatit

promyslet

uskromníme

banku

riziko

bandito

hory

tužkou

splátku

výhodně

finančních

ÚKOL Č. 4: V OSMISMĚRCE NAJDĚTE 10 POJMŮ, KTERÉ BYCHOM MĚLI ZNÁT, POKUD PŘEMÝŠLÍME O PŮJČCE.

s	p	l	á	t	k	y	l	š	n	m	h	j	f
ž	g	c	a	i	ě	ch	m	g	ú	r	o	k	a
i	k	t	u	d	g	i	r	w	ž	s	e	y	v
s	ě	ch	z	y	p	ř	í	j	m	y	č	ž	r
a	k	n	a	b	h	d	b	l	u	b	w	o	c
n	r	s	i	c	h	t	o	a	ř	c	z	u	x
k	a	d	č	u	b	u	z	a	u	p	e	w	t
c	k	e	z	a	v	á	z	s	o	d	s	v	c
e	u	r	m	a	k	i	y	č	á	u	l	j	j
a	e	h	m	o	z	p	e	d	b	m	i	u	ř
f	l	k	i	n	s	t	i	t	u	c	e	č	h

Exekuce

A) Tři z následujících výroků jsou nepravdivé. Zakroužkujte, které to jsou.

- a. Každou hodinu je zahájeno 58 exekucí.
- b. 42 % penzistů bez partnera je pod hranicí chudoby.
- c. Každý Čech dluží v průměru zhruba 135 tisíc Kč.
- d. Při dlužné částce 800 Kč za jízdu načerno může dlužník na poplatcích soudu, exekutorovi a advokátům připlatit až 30 tisíc Kč.
- e. Na exekucích se v České republice vymáhá 330 miliard Kč.
- f. 950 tisíc lidí je v České republice pod hranicí chudoby.
- g. 31% matek samoživitelek v ČR je pod hranicí chudoby.
- h. Každý Čech dluží v průměru na spotřebitelské půjčce 41 tisíc Kč.
- i. V České republice je zhruba 215 tisíc domácností, které nezvládají platit bydlení a musí jim pomáhat stát.

B) Doplňte text.

1. Exekuce je:

2. Dluh, který může vyústit v exekuci, vzniká např. na základě:

C) Jaké jsou fáze vzniku a průběhu exekuce?

D) Jakým způsobem může exekutor vymáhat dluh?

E) Podtrhněte, které věci může exekutor zabavit.

postel, rádio, lednička, televize, sporák, pračka, počítač, oblečení, boty, nástěnný krucifix a bible, rodinný pes, smartphone, snubní prsten, album s rodinnými fotkami, kolečkové křeslo nemocné babičky, iPad, auto, peřina, židle od jídelního stolu, hrnce, talíře a příbory, prasátko s mincemi, učebnice do školy

F) Jak lze předcházet exekuci a kde případně hledat pomoc?

G) V čem a proč udělaly postavy v příběhu chybu?

Petr začal mít několik let po krásné svatbě s Marií problémy s alkoholem. Vyhodili ho z práce a on začal krýt rodinné výdaje z půjček, Marii nic neřekl. Pravidelně si půjčoval od svého dobrého kamaráda Adama. Za necelého půl roku si u něj vytvořil dluh ve výši 200 tisíc Kč. Adam Petrovi věřil, a tak mu půjčoval na ústní dohodu s tím, že Petr slíbil, že peníze vrátí v květnu. V srpnu toho měl Adam už dost, a tak vyrazil za exekutorem. Exekutor si vyslechl Adamův příběh a slíbil mu, že peníze vymůže. Petrovi začaly do schránky chodit nějaké výzvy k placení. Ty se zděšením schoval, napadlo ho, že kdyby někdo po něm peníze chtěl, tak řekne, že mu nic nedošlo, že o ničem nevěděl. Jednoho dne přišel domů a zjistil, že je celý byt oblepený žlutými nálepkami exekutora. Zabavili jejich televizi, ledničku, rádio, pračku, auto, dokonce i počítač, který potřebuje jejich syn Marek do školy a obraz, který Marie zdělila po mamince.

Mladiství jako dlužníci

Počet dětí v exekuci v ČR k 29. 3. 2019 _____

Příběh Lydie:

Důvod vzniku dluhu: _____

Věk dlužníka v době vzniku dluhu: _____

Jak zjistila, že má dluhy? _____

Další dluhy: _____

Výše dluhů: _____

Jak vypadá výhled Lydie do budoucna? _____

Vznikly Lydiiny dluhy její vinou? (Kdo její dluh zapříčinil?) _____

Příběh Michaely:

Důvod vzniku dluhu: _____

Věk dlužníka v době vzniku dluhu: _____

Od kdy Michaela splácí a jakým způsobem je splácet začala? _____

Jak vypadá výhled Michaely do budoucna? _____

Vznikly Michaeliny dluhy její vinou? (Kdo její dluh zapříčinil?) _____

Příběh Kristýny:

Důvod vzniku dluhu: _____

Věk dlužníka v době vzniku dluhu: _____

Jak zjistila, že má dluhy? _____

Další dluhy: _____

Výše dluhů: _____

Jak vypadá výhled Kristýny do budoucna? _____

Vznikly Kristýniny dluhy její vinou? (Kdo její dluh zapříčinil?) _____

Závěrečné úkoly:

Sestav sled událostí, tak, jak při exekuci následují. _____

Jakým způsobem dívky dluh splácejí? Jak konkrétně to probíhá? _____

Ve kterých momentech bylo možné jiným jednáním zmenšit důsledky dluhu? _____

Úkoly k právnímu textu:

1. Kdy zákon nabyl účinnosti? Co to znamená?
2. Jak se mají rodiče podle § 896 starat o majetek dítěte? Jak si toto chování představuješ? Co se stane, poruší-li toto chování?
3. Co je míněno základní větou § 899? Uveď příklad.
4. Jak rozumíš § 899a? Ke které otázce k videoukázkám se tento paragraf vztahuje? Jaké jednání (a koho) je tím dotčeno? Jakým situacím by se tím mělo zamezit?
5. Jak mění význam odstavců 1 a 2 § 2920 slova „dovršil třinácti let a“, která jsou do zákona nově vložena?
6. Jak se tato situace (uvedena v § 2920 NOZ) nově řeší u mladších 13 let? Na základě shlednutých videoukázek porovnej, v čem došlo ke změně.
7. O čem pojednává § 172 občanského soudního řádu? Jakou změnu novela zákona přináší?
8. Co říká § 262c v odstavci 1? Jak byla situace řešena, dle vyprávění dívek z videoukázek, před účinností tohoto zákona?
9. Čeho se týká zvýrazněné „poučení“ odstavec 2 téhož paragrafu? Co to v praxi znamená?

Proč je pro mě zákon č. 192/2021 Sb. důležitý?

OBČANSKÝ ZÁKONÍK

Péče o jmění dítěte

(NOZ) § 896

(1) Rodiče mají povinnost a právo pečovat o jmění dítěte, především je jako **řádní hospodáři** spravovat. S peněžními prostředky, o kterých lze předpokládat, že nebudou zapotřebí k úhradě výdajů souvisejících s majetkem dítěte, musí bezpečně nakládat.

(2) Při právním jednání, které se týká jednotlivé součásti jmění dítěte, vystupují rodiče jako jeho zástupci; ustanovení § 892 odst. 3 platí obdobně.

(3) Poruší-li rodiče povinnost pečovat o jmění dítěte jako řádní hospodáři, nahradí dítěti škodu z toho vzniklou společně a nerozdílně.

(NOZ) § 899

Co rodiče získají použitím majetku dítěte, nabývá dítě.

Za § 899 se vkládá nový § 899a, který zní:

„§ 899a

(1) Splnění peněžitého dluhu z právního jednání nezletilého, který nenabyl plné svéprávnosti, lze vymoci pouze z majetku, který nezletilý nabyt před nabytím plné svéprávnosti, a majetku, který nabyt právním jednáním **vztahujícím se výlučně k majetku nabytému před nabytím plné svéprávnosti**; to neplatí pro peněžitý dluh vzniklý při výdělečné činnosti podle § 33.

(2) Za peněžitý dluh dítěte, který vznikl z právního jednání učiněného **před nabytím plné svéprávnosti, ručí rodič**, který za dítě jednal nebo mu k právnímu jednání udělil souhlas; tím není dotčen § 876 odst. 3. Ručitel nemůže vymáhat po dlužníkovi vyrovnání tohoto dluhu.“

Škoda způsobená tím, kdo nemůže posoudit následky svého jednání

(NOZ) § 2920

(1) Nezletilý, který **nenabyl plné svéprávnosti**, nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, nahradí způsobenou škodu, pokud byl způsobilý ovládnout své jednání a posoudit jeho následky; poškozenému náleží náhrada škody i tehdy, nebránil-li se škůdci ze šetrnosti k němu.

(2) Nebyl-li nezletilý, který **nenabyl plné svéprávnosti**, nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, způsobilý ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, má poškozený právo na náhradu, je-li to spravedlivé se zřetelem k majetkovým poměrům škůdce a poškozeného.

V § 2920 odst. 1 a 2 se za slova „který“ vkládají slova „**dovršil třinácti let a**“.

V § 2920 se doplňuje odstavce 3, který zní:

„(3) Škodu způsobenou nezletilým mladším třinácti let nahradí ten, kdo nad ním zanedbal náležitý dohled. Nedošlo-li ke škodě v důsledku zanedbání náležitého dohledu, nahradí škodu nezletilý, způsobil-li ji činem povahy úmyslného trestného činu nebo je-li to spravedlivé se zřetelem k jeho majetkovým poměrům a majetkovým poměrům poškozeného.“

OBČANSKÝ SOUDNÍ ŘÁD

Platební rozkaz

(OSŘ) § 172

(1) Soud může i bez výslovné žádosti žalobce a bez slyšení žalovaného vydat platební rozkaz, je-li v žalobě uplatněno právo na zaplacení peněžité částky a vyplývá-li uplatněné právo ze skutečností uvedených žalobcem. V platebním rozkazu žalovanému uloží, aby do 15 dnů od doručení platebního rozkazu žalobci zaplatil uplatněnou pohledávku a náklady řízení nebo aby v téže lhůtě podal odpor u soudu, který platební rozkaz vydal. Ustanovení § 36a odst. 1 písm. a) se nepoužije.

(2) Platební rozkaz nelze vydat,

a) není-li znám pobyt žalovaného;

b) má-li být platební rozkaz doručen žalovanému do ciziny.

V § 172 se na konci odstavce 2 tečka nahrazuje středníkem a doplňuje se písmeno c), které zní:
„**c)** je-li žalovaným ke dni zahájení řízení nebo ke dni vstupu do řízení nezletilý, který **nenabyl plné svéprávnosti**.“.

Nařízení výkonu rozhodnutí

(OSŘ) § 262

(1) (...)

(2) (...)

(OSŘ) § 262a (...)

(OSŘ) § 262b (...)

Za § 262b se vkládá nový § 262c, který zní:

„§ 262c

(1) Má-li být výkonem rozhodnutí **uspokojena peněžitá pohledávka** ze závazku povinného vzniklého v době, kdy byl nezletilým, který **nenabyl plné svéprávnosti**, lze výkonem rozhodnutí **postihnout pouze majetek, který povinný nabyl před nabytím plné svéprávnosti**, a majetek, který nabyl právním jednáním vztahujícím se výlučně k majetku nabytému před nabytím plné svéprávnosti; to **neplatí pro** peněžité pohledávky vzniklé při samostatném provozování obchodního závodu nebo jiné obdobné **výdělečné činnosti** podle zvláštního právního předpisu.

(2) Je-li výkonem rozhodnutí v rozporu s odstavcem 1 postižen majetek, který nelze výkonem rozhodnutí postihnout, může se povinný domáhat v této části zastavení výkonu rozhodnutí. O tom musí být soudem při nařízení výkonu rozhodnutí **poučen**.“.

Tento zákon nabývá účinnosti dnem 1. července 2021.

Příloha 4

OTÁZKY JAKO PODKLAD PRO BESEDU:

Jak se jmenuje organizace, ve které pracuji? Kolik má zaměstnanců? Kolik z nich pracuje přímo s klienty? Jaké nabízíme bezplatné/placené služby?

Kdy jsem začal/a v organizaci pracovat? Co mě k tomu vedlo? Jaké je pro tuto pozici vyžadováno vzdělání? Jak dlouhou mám praxi?

V jaké fázi zadlužení za námi klienti nejčastěji přichází? Jak se o nás nejčastěji dozví? Požadají nás o pomoc přímo oni, nebo jejich blízký (partner, příbuzný, kamarád)? Co je k nám přivede?

S kolika klienty průměrně pracuji „současně“? Jak často se s klientem setkáváme? Po jakou dobu se společně setkáváme? Spíše pravidelně, či nepravidelně?

Jak vysoké dluhy klienti mívají? Jaká je jejich příčina? Na co si nejčastěji půjčují?

Setkávají se naši klienti s manipulací ze strany věřitelů či jinou nekalou praktikou?

Je možné říci, zda jsou klienty spíše: muži/ženy, s nižším/vyšším vzděláním, zaměstnaní/nezaměstnaní, žijící sami/s rodinou či jaký je jejich obvyklý průměrný věk?

Jak moc dluhy život klienta obvykle ovlivní? Jak konkrétně? (v oblasti ekonomické, právní, sociální, psychologické)

V jakých oblastech klientům pomáháme? Jak konkrétně tato pomoc může vypadat? (v oblasti ekonomické, právní, sociální, psychologické)

Jak vypadá můj běžný pracovní den? Kolik hodin týdně pracuji? (s klientem, s dokumentací)

Jakou roli hraje pro dlužníky podpora rodiny, blízkých?

Jak dlužníci jednotlivé fáze svých problémů s penězi prožívají?

Kdy naše spolupráce s klientem končí? V jaké situaci od nás klient odchází? Jak klienti zpětně hodnotí své chování před/v průběhu zadlužení? Jaké jsou jejich vyhlídky, plány a sny do budoucna?

Jsou i tací klienti, kteří se do finančních problémů dostanou opakovaně? Jaký je typický příběh takového klienta?

V jaké fázi by za námi klienti měli přijít v ideálním případě?

Jakou pomoc nabízíme jedincům ještě před vznikem zadlužení/přijetí závazku?